ВІСТІ КОМБАТАНТА

3

ТОРОНТО — НЬЮ-ЙОРК 1990

ВІСТІ КОМБАТАНТА

Рік 1990 Торонто – Нью Йорк — ч. 3 (167)

ЗМІСТ

ВІСТІ КОМБАТАНТА

УКРАЇНСЬКИЙ ВІЙСЬКОВИЙ ЖУРНАЛ

РЕДАКТОРИ: І. Кедрин-Рудницький і д-р М. Малецький

ВИДАВЦІ: Головна Управа Об'єднання б. Вояків Українців в Америці, Головна Управа Братства кол. вояків 1 УД УНА

СПІВУЧАСНІ: Братство Українських Січових Стрільців, Об'єднання кол. вояків УПА, Броди-Лев, Інн., Українська Стрілецька Громада в Канаді

VETERANS' NEWS, bimonthly, published jointly by:

United Ukrainian War Veterans in America, Brotherhood of Former Soldiers of 1 Ukrainian Division UNA in association with: Brotherhood of Ukrainian Sichovi Striltsi, Former Members of the Ukrainian Insurgent Army, Inc., Brody-Lev, Inc, Ukrainian War Veterans' Association in Canada.

Address:

VETERANS' NEWS — P. O. Box 279, Stn. "D", Toronto, Ont., Canada M6P 3J9

Editorial office in USA:

Mr. I. Kedryn-Rudnytsky, 100-E Mongomery St., Jersey City, N. J. 07302 U. S. A.

Статті, підписані прізвищем чи ініціялами автора, не завжди відповідають поглядам Редакції.

Редакція застерігає собі право скорочувати статті і справляти мову.

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ НА 1990 РІК:

В Канаді річна передплата 22.00 дол. В США і інших країнах 20.00 ам. дол.

АДРЕСИ ПРЕДСТАВНИКІВ:

Англія:

AUFC – H.Q.
49 Linden Gardens
Notting Hill Gate
London, W2 4HG
ENGLAND

або:

Mr. S. Wasylko
4 The Hollows
Silverdale
Nottingham, NG11 7FJ
ENGLAND

Австралія:

Mr. N. Vesotsky
46 International Ave.
Salisbury, NTH SA
05108
AUSTRALIA

Коментар

Мирослав Малецький

ДЕЩО ПРО ДЕМОКРАТІЮ

Свобода, рівність і братерство — це гасла французької революції. Вони оформились у цих словах як революційний протест проти режимів абсолютизму, заперечили віру в Боже походження влади, дошукуючись її джерел у волі народу. Гасла принанливі, і тому, не диво, що в наступних двох століттях вони поширили коло своїх визнавців та стали «вірою» демократичних теорій і державних устроїв.

В широкому понятті, слово «демократія» окреслює правлячу державою систему, яка забезпечує свобідний вияв думки, дає можливість вільно організуватися, рішати більшості та зебезпечує повні права меншости. Ці постуляти у заложенні приймають, що люди в засаді добрі, що вони можуть створити кращий світ, що процес вирішування можна відділити від примусу, що уряди можуть забезпечити тривкий мир, що люди перестануть надмірно клопотатися своїми власними справами, коли зміниться соціяльна система, що зло є продуктом обставин, а не людей, вони мають утопійну віру, що всі люди знайдуть повне вдоволення у політичному житті. Осягнення такого стану — це ідеал, і він у житті людини став важливою ілюзією.

Демократії записали відносно малу кількість сторінок в історії людства. Щойно від французької і американської революцій почали ідеї демократії поширюватись між европейськими народами, і надобре закріплюватися в XX столітті. Тоді слово «демократія» набрало значення та стало модним у політиці, тепер ними користуються навіть режими, які в нормальному розумінні є запереченням демократії. Демократія — це не замкнена доктрина. Форма, різнорідність інституцій, способи функціонування поодиноких демократій залежать від географічного положення, народних традицій, моральних вартостей народів. Вони вирішально впливають у політичному процесі держави на справність і успіх демократчиної дії.

Політики й публічна опінія у щоденному житті, говорячи про демократичні вольності, вживають слів «свобода і рівність». Третє слово «братерство» вже давно, ще з часів 1-ої світової війни призабулось, коли то французькі комуністи піддержали інтереси своєї держави у війні проти Німеччини, не вважаючи за потрібне солідаризуватися з німецькими комуністами. Національне перемогло інтернаціональне.

Свобода і рівність — це поняття абстрактні. Вони набирають конкретного змісту щойно в сполуці з ближчими окресленнями. Для прикладу, свобода чогось або від чогось — свобода слова або свобода

від переслідування; а рівність — при зіставленні з чимось, наприклад, рівність заробітних платень.

Свобода і рівність — це ідеали, і тому тяжко їх осягнути. Теоретично й практично вони одне одному противорічать, бо рівність змагає до уніформізму, а свобода плекає різноманітність.

Свободу в демократичних устроях розуміють, як право кожного рішати про себе і своє майно. Свобода кожного ограничується свободою інших людей, тобто індивідуальна свобода кінчається там, де починається свобода іншої людини. Щоденне співжиття людей не вказує, що всі люди згідливі, тому границі свобід мусять встановлюватися законами — моральними і людськими.

В сьогоднішньому світі можна спостерегти, що люди менше турбуються моральністю, наголос більше падає на державою усанкціоновані закони. Все таки, в щоденному житті ця ограничена свобода часто поступається правові сильнішого. Прикладів на це не бракує.

Рівність розуміють, як однакове для кожного право, згідно із людьми введеними законами: за такий самий проступок чи злочин — така сама кара для кожного, без огляду на його походження, соціяльне становище чи матеріяльний стан. Зчасом поняття рівности поширилося на права до відповідної праці, задовільної освіти, вистарчального доходу, одним словом — до вирівняння життєвих умовин суспільства, до соціяльного його зрівняння. Поширення прав рівности створило систему держави, яку називають «добробутною державою» (Welfare State), тобто державою, яка хоче поширити свою опіку над своїми громадянами «від колиски до гробу». Спроби провести в життя таку систему, не зважаючи на початкові успіхи, не оправдуються. Збільшені витрати на соціяльне забезпечення понад рівень можливостей, довели до величезних державних бюджетових дефіцитів, факти, що не обіцюють нічого доброго в майбутньому.

Прикладом справедливої соціяльної держави уважають Швецію. Може і правильно, але не треба забувати, що Швеція від дуже давна не провадила воєн, а навпаки, під час двох світових воєн експортом зброї й інших воєнних матеріялів збагачувалася, і сьогодні на свою оборону витрачає відносно мало.

Приблизно двадцять років тому президент ЗСА Л.Б. Джонсон провів в життя низку соціяльних законів, знаних пізніше групово як Great Society, тобто в соціяльному розумінні «велике гармонійне суспільство».

Низка законів цього часу мала зліквідувати велику різницю між багатшими і біднішими або в офіційній мові «менше упривілейованими», усунути расову дискримінацію, підтримати сімейне життя. Цей експеримент не приносить успіхів. Для прикладу можна навести факт, що за двадцять років цієї програми серед муринського населення, значно зросли народження дітей неправового ложа. Наміри соціяльною допомогою скріпити родинні в'язи, між іншими, серед цієї меншини, та умо-

жливити краще життя для родин одно-членних батьків (single parent families) викликала протилежний наслідок. Допомога держави самітним матер'ям з дітьми перевищує в багатьох випадках суму, яку міг би заробити в нормальній родині працюючий батько чи матір. Очевидно, ця думка не узагальнює нічого, бо допомога потрібна, але буває багато випадків, як твердять знавці, надуживань у цій системі.

Бажання зрівнювання при допомозі законів чи, як це називають, Affirmative Action, цебто систему квот, характеризується тим, що відповідно до кількости населення, їх роду, расового походження, релігії і т.п. усталюється відсоткова пропорційність при прийманні на працю, до вищих шкіл та в подібних випадках. Деякі обсерватори доказують, що і ця акція не повелася. Вдійсності вона вводить часом дискримінацію більшости. Не всі люди мають однакові здібності, не всі пильні і працьовиті, а в школах, щоб не попасти під закид фаворизування здібніших, знижують рівень до найменше спосібних. Критики кажуть, що такий стан може за деякий час зменшити торговельні, промислові й наукові можливості американців у конкуренції з західніми европейцями й японцями.

Ці рядки пишуться не тому, щоб критикувати. У них стараємося звернути увагу на деякі недоліки системи, на факти, які викликають наслідки протилежні намірам, і які можуть довести до переміни наших демократчиних устроїв на авторитарні, а той диктаторські.

Зайнятий власними інтересами та в обороні своїх прав, а з ними на північному американському континенті — через скомплікованість законів і не всім зрозумілу бюрократичну мову, треба добре глядіти, щоб не допустити постепенної і сталої інфільтрації демократій ворожими їм ідеями. При їх перемозі, всі стануть рівні, тільки, як писав Орвелл, деякі будуть «рівнішими», і вони розподілятимуть «народний дохід» доти, доки не стане чого ділити.

Потреба реґулювання границь індивідуальної свободи людей усанкціонувала право держави видавати закони та пильнувати, щоб їх притримувались. Спершу законодавче право держав ограничувалося до охорони особи і її майна. Зчасом державні компетенції поширилися на всі інші ділянки людського життя так, що в сучасному світі немає ділянки, в яку не втручувалася б державна влада, включно з виразно приватного характеру справами особистого доходу й майна.

Виховані під обстрілом кличів рівности, зіпсуті державними субвенціями в різних формах, сьогоднішні громадяни вимагають щораз більше від держави, яка все пам'ятаючи про вибори пробує їхні вимоги заспокоювати.

Демократчина держава сучасних років стала всемогутною: без вживання сили, дорогою добровільної згоди громадян, вона досягла майже границь абсолютних монархів. За це модерна держава затягнула перед своїми громадянами та її поодинокими групами стільки зобов'язань, що їх не годна виконати. Змаг за впливи і «ласки» держави

дов до різного поділу між окремими суспільними групами, які стараються та дбають за свої інтереси, нехтуючи справжніми потребами інших та добром всієї держави.

Наше українське життя в поселенні пристосовується до умовин країни замешкання. Наш вплив на політичні процеси оточення не великий. Наше організоване життя має багато недоліків. Воно вже давно повинно позбутися залишків єдиноправильности думання, витрачування дорогого часу на докази правильности своїх давно перестарілих позицій та перестати жити у світі фантазій та витрачувати час і гроші на проєкти в стилі «міжнародного трибуналу» проєкти яких навіть сам Дон Кіхот не повстидався б.

Сподіваємося, що розгоріла боротьба на наших рідних землях за конституційні права, включно з правом «аж до виходу з СРСР», успішно закінчиться. Наш обов'язок — помагати їй словом і ділом. Віримо, що український народ вибере свою власну дорогу, до демократії та найде форму, яка працюватиме на добро всіх громадян держави.

Торонто, 26 травня 1990 р.

Сучасне

Іван Кедрин

МИХАЇЛ ҐОРБАЧОВ І ЙОГО ТУРБОТИ

Нема сумніву, що з-посеред сімох кремлівських володарів від часу Жовтневої революції 1917 року — Михаїл Ґорбачов ще найбільш сприйнятливий. Так бодай схарактеризували його деякі західні лідери високої кляси. Британський прем'єр Марґарет Тачер перша познайомилася з ним ще поки він став генеральним секретарем компартії СССР та в якійсь місії відвідав Лондон. Вона заявила: «З ним можна говорити». Колишній президент ЗСА Річард Ніксон назвав його інтеліґентним і дуже зручним політиком та висловив погляд, що Ґорбачов дасть собі раду з усіма преважкими труднощами. Що правда — він, Ніксон, застерігався, що це його особистий погляд, який «належить до меншости». Кол. президент Роналд Реґен, який назвав був СССР «злющою імперією», перестав так називати її в ері Ґорбачова, і так виправдував цю зміну, що, мовляв, за Ґорбачова «ситуація змінилася».

Наступник Реґена Джордж Буш на двох своїх «вершинних» зустрічах з Горбачовим, у грудні 1989 біля острова Мальти і в травні-червні 1900 р. у Вашінґтоні компліментував Горбачова за його змагання до демократизації режиму в СССР. За газетними інформаціями — Буш приватно пояснював свою «ставку на Горбачова», що з Горбачовим можна буде договоритися до редукції різних родів зброї, що належить до найперших потреб ЗСА з уваги на конечність зменшити астрономічний дефіцит державного бюджету. Тому Буш проголосив «кінець ери холодної війни і початок ери мирної співпраці двох суперпотуг». Джордж Буш і його дорадники, в першу чергу державний секретар Джеймс Бейкер, інші члени уряду, дорадник у справах краєвої безпеки і директор Центральної Розвідкової Аґенції, — це люди понадпересічного формату, високі фахівці і реалісти, не наївняки, і кожний з них — ворожий комунізмові. Ото ж тієї американської державно-політичної верхівки за президентури Джорджа Буша аж ніяк не можна переплутувати з сірою масою наївних американців, яким все ще імпонує слово «Рашія», про яку вони не мають ніякого поняття. І хоча Джордж Буш публічно заявив на пресовій конференції у Білому Домі, що він переконаний, що Горбачов «має сильну позицію», — напевно він сам і ті його співробітники рахуються з можливістю упадку Горбачова. Але саме тому хочуть використати існування Горбачова при владі, щоб заспокоїти демократичний Захід, що начальне гасло «Мир і добробут» усе актуальне і нема чого лякатися вибуху нової великої війни. Очевидно, що у цьому заслуга не миролюбности Горбачова, а заслуга революції проти комунізму, що позбавила Москву її шість сателітських держав, і заслуга (якщо можна так висловитися) гострої економічної кризи в СССР, яка виключає можливість створення такого харчевого запілля і безупинного постачання, як його вимагала би воєнна авантюра.

«Часи зміняються і ми зміняємось із ними», стверджувала староримська пословиця. Горбачов із 1985 року не є Горбачовим з року 1990. До нього можна застосувати приказку: «З їдою приходить апетит». Позбувшись зручною закулісовою грою найнебезпечніших суперників і закріпівши свою позицію не тільки як генеральний секретар компартії, але й президент імперії, він домігся ще того, що надано йому надзвичайні права й компетенції, яких не має ні один демократичний президент у світі. Наприклад, він дістав «право» проголошувати на власну руку, не запитуючи парляменту, що його теж створив за своєю химерою, вийнятковий стан, — може висилати військо на здавлювання демонстрацій, може арбітрально вести такі репресії супроти будь-котрої з 15-ти складових Республік СССР, як це зробив супроти Литви. Він мотивував конечність таких широких прав і повновласностей, бо — мовляв — цього вимагає екномічна ситуація, яку можна санувати декретами, а не затяжними дебатами на Раді народних депутатів, отому совєтському псевдопарляментові з понад

двома тисячами членів та Верховним Совєтом, найвищою інстанцією. Тепер він тих інстанцій не скликує і їх не потребує. Замовкла теж мова про колись всевладність Політичного Комітету, наче б його не стало.

З усіх дотеперішніх диктаторів СССР Ґорбачов найкращий, бо він таки має історичну заслугу, що своїми гаслами «ґласності» і «перестройки» облегшав пресову цензуру, осмілив заляканих людей, створив — хай і несвідомо і без якогось пляну — таку атмосферу, що дозволила на вибух революції проти комунізму у шести насильно скомунізованих країнах. Він нехотячи відчинив мітичний мішок Пандори, з якого висипалися прерізні хвороби, що їх уже не зміг запхати туди назад. Коли у 1968 році генеральний секретар компартії Чехо-Словаччини Александер Дубчек заповів, що прагне надати комунізмові «людське обличчя» — Леонід Брежнєв пішов проти ЧСР військом, зліпивши окреме з'єднання совєтських вояків і для показу частини польського, мадярського і східньо-німецького війська, проголосив так звану «Доктрину Брежнєва», що надавала Москві «право» «рятувати загрожений соціялізм», і зайняв збройно Чехо-Словаччину. Дубчека не розстріляли але заслали на маленьку посаду в поштовому уряді у Братиславі з забороною виїзду будь-куди. Тепер Дубчек є головою чесько-словацького парляменту. Ґорбачов проголосив «доктрину Брежнєва» неважною і не перешкоджував процесам протикомуністичної революції, які почали відбуватися у сателітських країнах: спершу у Польщі (найдовше), у Мадярщині, у Болгарії, у Чехо-Словаччині, у Румунії (одинока революція кривава, з розстрілом Ніколяї Чешеску і його дружини) та в решті у Східній Німеччині. Ті сателітські держави під супремацією Москви становили разом із СССР так званий Варшавський пакт, військово-політичну комуністичну організацію у противазі до Північноатлантійського пакту (НАТО), що охоплює 13 европейських вільних країн, ЗСА і Канаду. Коли названих шість сателітських держав усамостійнилося, вихопилося з-під диктату Москви і зліквідували у себе комуністичний режим — вони наче автоматично зорієнтувалися на Захід, на демократію. В економічній ділянці це важка, трудна та болюча процедура переходу з системи контрольованої продукції і збуту на систему вільного ринку з приватною власністю, ініціятивою і суперництвом. Але в політичній ділянці цей процес коротший, хоча в деяких отих країнах і все ще існує проблема фактичної, а не тільки формальної демократизації режиму.

Минулий 1989 рік був роком несподіванок і в цьому році ті несподіванки продовжуються, поруч із конечністю розв'язувати проблеми із спадщини минулого року. Такою все ще формально нерозв'язаною минулорічною спадщиною є з'єднання двох частин поділеної в Ялтинському договорі і Потсдамському мировому договорі Німеччини. За згодою німецького канцлера Гельмута Коля і президента Джорджа Буша — з'єднана Німеччина належатиме до НАТО. Польща, Чехо-

Словаччина і Мадярщина, всі три країни, що страшенно потерпіли від гітлерівського походу заволодіння Европою, признали, що перебування з'єднаної Німеччини в рямцях НАТО є найкращою ґарантією проти відродження німецького аґресивного капіталізму. Але Ґорбачов ніяк на це не хоче погодитися. Канцлер Коль заявив був давно Ґорбачовому, що з'єднання Німеччини «це справа німців». Захід, зокрема ЗСА і Німеччина, могли би не рахуватися з опозицією Горбачова. Але атутом Ґорбачова є факт перебування совєтського війська в колишніх сателітських державах, з того понад 350.000 у Східній Німеччині. І цим фактом Горбачов шантажує Захід, бо від нього тільки залежить відкликання тих армій. Ця проблема зазублюється з проблемою всіх суходільних військ в Середущій і Західній Европі. Це частина переговорів про редукцію деяких родів зброї. Москва зволікає і всякими крутійськими способами відтягає договорення про зменшення числа суходільних військ, бо це одинокий атут, яким вона може шантажувати Захід. Маючи в Середущій Европі сотні тисяч війська на похарчуванні у даних чужих країнах, на випадок воєнного зудару і мобілізації мільйонів війська в СССР — Совєти вже давно нахвалялися, що можуть «шапками накрити всі країни аж по Атлантик». Звичайно — це крилата фраза. По-перше, СССР, як уже згадано, не всилі вести нової аґресивної війни, по-друге, воєнний виграш не вирішує число вояків, а різні інші аспекти, як кращий вишкіл, краща зброя, дух війська, промисловий потенціял запілля. Західні фахівці сучасного стану збройних сил НАТО і Варшавського пакту, чи пак самого СССР, і знавці відносин в СССР давно вже твердили, що навіть у випадку нової совєтської аґресії з амбіцією дійти до Атлантику — совєтська армія може наступати тільки до першого сильного спротиву — стрінувши його — вона розлетиться. І совєтські генерали та Ґорбачов за всією вірогідністю знають це. Тому ввесь той шантаж — це просто блеф. Таким самим блефом є героїження, що СССР «ніколи не допустить до того, щоби з'єднана Німеччина належала до НАТО». Саме кілька днів тому появилася у «Нью-Йорк Таймсі вістка, що Ґорбачов буцім-то готов «погодитися» на участь з'єднаної Німеччини в НАТО за ціну 50 мільярдів дол. від Німеччини. Німеччина поруч з Японією є тепер найбагатшою державою у світі. Але те багатство значно скорчиться, коли вона фінансуватиме перехід Східньої Німеччини з контрольованої системи економіки на вільний ринок. Все у світі можливе і тому не можна виключити, що Німеччина погодиться на заплату Москві якоїсь реалістичної суми. Президент Буш обмежився до короткої заяви: «Участь з'єднаної Німеччини в НАТО виключає всякі торги».

Присвячено тут трохи більше місця проблемі з'єднання Німеччини і її політичної майбутности, бо це одна з головних турбот Ґорбачова. Він покликується на багатомільйонові жертви, що їх у людях і майні принесла совєтська імперія у Другій світовій війні і на необхідність

мати ґарантію, що щось подібне не повториться. Західно-німецький канцлер Гельмут Коль і міністер закордонних справ Дітріх Ґершнер відразу заявили були, що вони розуміють острах сусідів Німеччини і напевно дадуть всі ґарантії безпеки. Хто з нас знає відносини в сучасній Німеччині, тамошній зразковий лад, подивугідний добробут і стан загального вдоволення, той мусить застосувати до німців мудру старо-римську правду «Часи зміняються і ми зміняємось з ними». Німці з 1933 року не є німцями з 1990 року — і ми теж не є такими самими. Тут Ґорбачов ні при чому.

Погодився він на державне усамостійнення шістьох давніх совєтських сателітських країн і Буш хвалив його за те. Але не застосував того толерантного підходу до складових частин Совєтського Союзу. Навпаки, коли Литва проголисла 11 березня 1990 р. свою державну суверенність, покликавшись на факт, що 1) у 1940 році СССР насильно окупував і анектував її і 2) совєтська конституція дає членським Республікам Союзу права «аж до відділення» — Ґорбачов застосував брутальні репресії. Спершу повів війну нервів, опісля завів економічну бльокаду. І щойно тоді, коли на вершинній конференції у Вашинґтоні дізнався, що від схвалення закону про право громадян СССР на свобідний виїзд і від переговорів з Литвою залежить признання Совєтському Союзові статусу найбільш упривілейованої країни (у торгівлі) — щойно тоді він уперше стрінувся з президентами Литви, Латвії й Естонії. Джордж Буш заявив на пресовій конференції виразно: «Ми ніколи не визнали окупації балтійських країн у 1940 році». З дипломатично-тактичних причин стримався від поставлення крапки над «і»: «визнаємо її право на давню суверенність». Але з наведеної його заяви було досить, щоби прохолодити гарячі голови московських неділимців. Поруч з персональним амбіціонерством вийшла наверх друга характеристична риса Ґорбачова: його російський шовінізм, який проявлявся за всіх царів і за всіх попередників Ґорбачов у добі більшовизму: зберігання «єдности Росії» з усіма загарбаними чужими землями. Пригадаймо, що Александер Керенській, найвидатніша постать Тимчасового Уряду після упадку Царату, опинившись в Парижі, як політичний еміґрант після більшовицького перевороту — хвалив більшовиків, що вони зуміли зберегти «єдіну нєдєліму». В офіційній совєтській термінології названо перший період так званого воюючого комунізму «атєчествєнной вайной». Це не була ніяка вітчизняна війна, як її називає «Большая Русская Енциклопедія» й «Українська Радянська Енциклопедія», а це були завойовницькі походи зорганізованої на корінно московській землі армії: тоді знищено самостійність кавказьких країн і знищено самостійність Української Народньої Республіки.

Нема сумніву, що Михаїл Ґорбачов є не меншим «неділимцем», як був Александер Керенський. Але показується, що у неділимстві можуть бути теж різні форми. Здається, що на цьому місці згадувано вже про теорію американського професора Колюмбійського університе-

тету в Нью Йорку, колишнього дорадника у справах краєвої безпеки за президентури Джіммі Картера (він добився звільнення Валентина Мороза, якого, після приїзду до Америки, віддав під опіку головному предсідникові Українського Народного Союзу д-рові Іванові Флисові). Ото ж Збіґнєв Бжезінський, з польського роду, проголосив теорію, що одинока можливість формально зберегти «єдність» Совєтського Союзу — це перетворення його на конфедерацію дійсно самостійних держав, теперішніх складових частин СССР. Невідомо, чи Ґорбачов чув про ту теорію і чи взагалі він знає про існування того американського першорядного знавця країн і народів Сходу Европи та внутрішніх відносин в совєтській імперії. Його поведінка супроти Литви виказувала, що його неділимство є царської і більшовицької породи; повна централізація влади в руках Москви. Так звана самостійність 15-ти совєтських Республік є по суті фікцією, ще одним великим забріханням — замилювання очей громадянам даних Республік і всьому зовнішньому світові. Але ось у ході відродження окремих народів СССР прийшло теж пробудження московського патріотизму — у тому розумінні, що він звернувся проти диктатури Ґорбачова. Його персональний і партійно-політичний противник Борис Єльцин, якого він, Ґорбачов, як генеральний секретар компартії СССР скинув два роки тому з становища партійного голови московської округи, здобув собі популярність, яку затратив Ґорбачов, і став президентом Російської Федеративної Соціялістичної Республіки. Московський парлямент прийняв резолюцію, що він і уряд Російської ФССР мають право «вета» проти всіх законів і розпорядків уряду СССР, які шкодять інтересам Російської ФССР. Борис Єльцин проголосив свою програму, в якій на першому місці стоїть зміна всієї державно-політичної системи — по лінії децентралізації. І Ґорбачов завернув з свого централістичного шляху. Проголосив, що підготовляє нову «федерацію» на базі «добровільної згоди» всіх 15-ти складових Республік належати до Союзу, з тим, що кожна з тих Республік матиме «все те, чого захоче». Це покищо слова. Єдиним ділом була 5-годинна конференція з головами краєвих Верховних Совєтів в Кремлі. Від України був Івашко — малорос, аж надто льояльний супроти суперепрезидента Ґорбачова.

На цьому місці була вже мова про те, що нема у світі людини, яка могла би передбачити, який хід прийме дальший процес подій в Евразії. Живемо в ері несподіванок і навіть державні лідери Заходу, які розпоряджають звідомленнями своїх амбасадорів і від найбільш рафінованої розвідки не всилі знати, що станеться в Совєтському Союзі і кожній з його недавніх сателітських країн. Революція проти комунізму ще не скінчилася. Не відомо, чи всім колишнім сателітським країнам удасться перебороти труднощі, пов'язані з переходом від комуністичної контрольованої і згори керованої економіки на господарство вільного ринку, приватної власности, ініціятиви і суперництва. Комуністичні партії у Мадярщині, Болгарії, Румунії виреклися своєї

назви і прийняли назву «соціялістичну». Але в Румунії відбулися вже криваві демонстрації проти перебування у кермі держави колишніх комуністів, які змінили тільки назву. Ніхто не знає, чи зуміє вдержатися Горбачов, чи змете його військова палатна революція, чи повториться румунська революція з переходом частини війська на сторону демонстрантів. Це був би початок громадянської війни. Ніхто не знає, чи і котра підсовєтська Республіка піде за прикладом Литви і проголосить виступ із СССР. І хто може знати, як дальше виглядатиме економіка в СССР з порожніми крамницями, з довжелезним чергами, і з затяжними дебатами у Кремлі над дальшими рефорами «ґласності». З однаковою певністю хтось може твердити, що Горбачов запанує над кризою і не допустить до голодових бунтів, — як теж можна передбачати, що голодні маси вийдуть на вулицю без уваги на танки. Політична зручність Горбачова полягає на щораз іншій його заяві, щораз іншій тактиці. Як довго це буде можливе?

Цікаві часи. Цікава ситуація в Україні. Над Україною і її Рухом відродження висить теж великий знак запиту. Ми всі — оптимісти. Але історія не вирішує людський оптимізм чи песимізм, а духова і фізична сила народу, сила економіки, коньюнкутра і багато інших реальних «імпондерабіллів». Віримо, що вони знайдуться в Україні для її визвольного здвигу. Але хто з нас доживе, щоби бачити його?

Василь Федорович

ЯК АНТАНТА «ПОМАГАЛА» УКРАЇНІ, 1919-1920 РР.

Відповідь коротка: не помагала зовсім, а навпаки шкодила їй, робила всілякі труднощі, підтримувала її противників, стосувала блокаду.

Становище України за Директорії

Після гетьманського перевороту в грудні 1918 р. владу на Україні перебрала Директорія під головуванням Винниченка. Новий уряд під керівництвом Чехівського стояв перед важким завданням у внутрішній і зовнішній політиці. Внутрі держави треба було оформити владу та зорганізувати надійні військові сили. У зовнішній політиці довелося шукати виходу з того скрутного положення, в якому Україна опинилася після відходу австрійсько-німецьких військ. На всіх фронтах розгорілася війна: на заході створився польський фронт, від півночі і сходу наступали більшовики, з південного сходу просувався Денікін

зі своєю Добровольчою Армією, на півдні в районі Одеси й Миколаєва загрожував французький десант з частиною російських добровольців, а на південному заході над Дністром стояли неприхильно настроєні румуни, що вже раніше захопили Басарабію і Буковину.

Проти тих всіх ворогів Україна мусіла виставити військо, а його тоді дуже бракувало.

Серед членів уряду і політичних партій зродилися тоді дві концепції: а) з більшовиками проти Антанти (Винниченко), в) з Антантою проти більшовиків (Петлюра). Хоч після поганого досвіду з німцями Антанта не була популярна серед населення, то все таки перемогла протибільшовицька орієнтація і Директорія почала шукати порозуміння з Антантою. Але Антанта, яка щоправда стояла на протибільшовицьких позиціях, поставилася холодно до самостійности України; вона змагала до відбудови «єдиної неділимої Росії», і, в слід за тим, попирала білоґвардійців тобто Денікіна.

Справжні цілі Антанти

Англія і Франція, а також ЗСА були зацікавлені «південною Росією», тобто Україною, в першу чергу з економічних причин. Різниця між ними була тільки в тому, що Англія і Франція мали тут свої війська, а ЗСА — лиш консуля, як торговельного аґента, та різних емісарів, що мали за завдання перевірити економічний і політичний стан України. Головною базою для формування і підготовки денікінської армії була територія на схід від Дону, бо, згідно з англо-французьким договором з 23 грудня 1917 р. про розподіл «сфер впливу» в Росії, ця зона належала до англійської сфери впливу. Отже, основна допомога для армії Денікіна мала приходити з Англії. Говорячи про денікінську армію, тодішній англійській міністер війни Черчіль самовповнено заявив: «Це моя армія», а прем'єр Ллойд Джордж признав, що англійська військова місія при армії Денікіна нараховувала кілька тисяч чоловік.[1]

Французькі сили були розташовані в Криму, в Одесі, та південній частині України. Тому зрозуміло, що український уряд старався нав'язати в першу чергу контакт з французьким військовим командуванням. Але французи ставилися неґативно до України, ставляли українському урядові завеликі вимоги так, що не дійшло до ніякого порозуміння.

Теж ЗСА брали активну участь в допомозі білоґвардійцям. В липні 1919 р. державний секретар Ленсінґ писав до військового міністра Бейкера, що Державний Департмент ставиться до Росії як до воєнного союзника і доставить їй стільки зброї і воєнного устаткування, скільки можна буде перетранспортувати морем.[2]

Ту проросійську політику, очевидно, підтримував президент Вільсон.

В вересні 1989 р. «високий комісар» ЗСА в Константинополі — Брістоль, повідомляючи державного секретаря про захоплення більшовиками Києва й Одеси, підкреслював, що ЗСА повинні грати головну ролю в економічній відбудові Росії, й тому треба вислати сюди окрему економічну комісію, яка приготовила б плян, в найближчих місяцях доставити в південну Росію американських товарів на суму приблизно 100 мільйонів долярів, але в заміну за сировину рівної вартости.[3] В зв'язку з тим державний секретар казав вислати на Україну віцеконсуля Баррі, щоб відвідав Харків, Одесу й інші міста та перевірив економічне й політичне положення України.[4] В своїм звіті Баррі підкреслював, що на Україні великий брак одягу та промислових товарів, а це створює корисні умови для американської торгівлі. Отже ясно, що економічні користі були основним мотивом американського зацікавлення Україною.

Французько-англійські розходження

Американці якось не поспішали з допомогою білоґвардійцям. Натомість англійці і французи помагали їм в межах устійненої раніше сфери впливів. Однак після того, як французів усунено з їхньої зони, тобто з України і Криму, англійці використали ту обставину для привернення білоґвардійців на свій бік. Вони «дипломатично» підтримували невдоволення денікінців діями французького командування так, що в результаті білоґвардійці були захоплені англійцями, а до французів ставилися холодно.[5]. В зв'язку з тим англійські правлячі кола вирішили зревідувати угоду про розподіл «сфер впливу» з 1917 р. В червні 1919 р. лорд Керзон, який керував міністерством закордонних справ у час відсутности міністра Бальфура, повідомляв, що французькі дії в Одесії і на Україні так погіршили взаємини між французами і росіянами, що неможливо буде з ними успішно співпрацювати в тих районах. Після того, Керзон повідомив англійського посла в Парижі про те, що англійське військове командування одержало від Денікіна заяву про його намір розбудувати на Криму базу для білоґвардійської армії та що Англія, не зважаючи на те, що це французька сфера впливів, погодилася задовольнити те прохання. Такий крок Англії не дуже подобався Франції, але вона зі свого боку, силою обставин, також згодилася на створення тієї бази, однак зазначила, що її рішення є зумовлене воєнною конечністю. Крім того, Франція звернула увагу, що вона в районах своєї сфери впливу надалі зберігає за собою право утримувати військові і цивільні органи для захисту важливих французьких інтересів.[6]

Тут зарисувався конфлікт інтересів Англії і Франції на території України. В його основі лежали економічні прагнення обох країн. Проте, не зважаючи на все, в них була спільна мета — допомогти

Денікінові відбудувати «єдину неділиму» Росію. Англія, — як твердив далі Керзон, — завжди стояла на становищі, що України не можна трактувати окремо від Росії, та що Денікін одинокий заслуговує на підтримку. Коли ж Україна буде відвойована, то вона, згідно з твердженням Керзона, попаде під вплив Денікіна, а, тим, самим, буде під англійською контролею. Саме тому Англія домагалася зміни попередньої угоди про розподіл сфери впливів, вона хотіла таким чином зліквідувати французькі впливи в тих районах.[7]

Англійські махінації

На допомогу Денікінові Англія старалася притягнути Польщу і Румунію, але вони на те не пішли, бо боялися відновлення великої Росії, вбачаючи в ній загрозу для своєї самостійности.

Захопивши Галичну, поляки почали посуватися з кінцем липня 1919 р. далі на схід, але не розгортали ширших дій і не готовилися помагати Денікінові, хоч Антанта настоювала на тому. Щодо України, то поляки мали свої політичні пляни. Це видно з інструкції, що їх головне командування польської армії переслало для ПВО (Польська Військова Організація) на Україні. В них доручалося полякам організувати на Правобережній Україні політичні виступи проти Денікіна, давати допомогу петлюрівцям, старатися зменшити більшовицькі впливи на місцеве населення, пропаґувати незалежність України та попирати авторитет Петлюри.[8]

Воюючи проти більшовиків і денікінців, поляки мали свої окремі пляни. Видно це з заяви голови польської місії в Парижі ген. Розвадовського, який писав: «Найкраще нам почекати, поки більшовики, слідом за Петлюрою, переможуть Денікіна, щоб потім розгромити більшовиків, і в такий спосіб облегшити виконання польських завдань».[9]

В жовтні 1919 р. Керзон звернув увагу на те, що попертя Петлюри поляками серйозно гальмує дії Денікіна, бо, згідно з повідомленням англійського аґента, Петлюра не стримує більшовицького походу на Київ, а навіть дав наказ атакувати Денікіна. Керзон дійшов до висновку, що Петлюра співпрацює з більшовиками проти Денікіна. Щоб спаралізувати акцію Петлюри, англійці дали Денікінові вільну руку на Україні, а одночасно підготовляли перехід УГА на бік денікінців,[10] бо були переконані, що уряд Петрушевича погодиться з Денікіном, і, в разі потреби, навіть виступить проти Петлюри (?!). На думку англійських політиків, галицький уряд готов піти на ту концепцію, бо це одинока шанса його існування, і Галичина зможе врятуватися, коли приступить, як автономна одиниця, до майбутньої російської федерації. Взагалі, Англія задивлена в «єдину неділиму» Росію, чомусь не розуміла або не хотіла розуміти української проблеми, коли навіть Галичину хотіла приєднати до російської федерації. Щоб мати кращу

уяву про Галичину, англійський уряд хотів через своїх висланників довідатися, що таке галицький уряд, яку територію він займає, чи він всилі втримати ту територію на випадок поразки Петлюри, які його військові сили, які є ґарантії, що галицький уряд дістане зброю з Відня та що та зброя буде вжита проти Петлюри і більшовиків, а не проти Денікіна.

В серпні 1919 р. українська місія в Лондоні вислала англійському урядові ноту в справі визнання України та допомоги українській армії. У відповідь на це, англійський міністер закордонних справ Бальфур заявив, що згідно з його інформаціями — українська армія не існує, Петлюра і Петрушевич мають щоправда своїх приклонників, але між ними нема порозуміння, тому англійський уряд на мировій конференції в Парижі не буде обстоювати незалежности України; нема також потреби висилати зброю для української армії, бо не знати, в чиї руки вона попаде.

Тим часом положення на Україні змінилося й англійський уряд почав міняти свою політику. Прем'єр Ллойд Джородж заявив на Паризькій конференції в вересні 1919 р., що «єдина неділима» Росія буде загрозою для Европи, тому — на його думку — Грузія, Азербейджан, Балтійські країни, Фінляндія і Україна повинні бути незалежні.[11]

Проте, ця заява вже не змінила справи: Україна залишилася невизнаною і зброї не дістала.

Америка й Україна

Америка, яка послідовно вела (й досі веде!) проросійську політику, вважала, що Україна виявила нездатність до самостійного державного життя. До такого заключення прийшов державний секретар Ленсінґ на підставі звіту емісара ген. Джедвіна, який повідомляв, що на Україні «під владою Леніна більше права і порядку, ніж під Директорією». Це й вирішило питання продажу Петлюрі американської зброї.[12]

Зовсім інакше звітував про ситуацію в Україні інший американський емісар — майор ген. штабу Л. Мартін, який відбув подорож по Галичині й Волині. Ось його спостереження:

Уряд Петлюри компетентний, ефективний, працює над торговельною, аґрикультурною і виховною відбудовою краю. Харчів подостатком, цукру дещо менше. Панує страшна епідемія, брак ліків для її поборювання. Селяни наставлені проти більшовиків, всі хочуть самостійної України. Недавно уряд відкинув пропозицію комісара закордонних справ УРСР — Раковського про коаліцію більшовиків і галичан проти Польщі і Румунії. Українці відмінні від великоросів. Україна має можливості створити сильний стабільний уряд. Вона має

незвичайно родючу землю й багато мінералів; є всі можливості для закордонної торгівлі через Одесу. Пропонований поділ Галицької України між Польщу і Румунію створить в майбутньому небезпеку для обох країн і буде загрозою миру в Европі. Україна абсолютно протибільшовицька й Америка повинна їй помагати в боротьбі проти російського і польського імперіялізму.[13]

Американський уряд поставився до того звіту з резервою, бо вважав, що нема інших джерел, які підтверджували б спостереження і висновки майора Мартіна, який — до речі — не мав нагоди перевірити умов на Придніпрянській Україні. На вимогу державного секретаря Ленсінґа американський Червоний Хрест вислав на Україну майора Райдена і капітана Ірвіна з дорученням перевірити на місці ситуацію. Вони мали переслухувати лідерів різних партій так цивільних, як і військових, але не давати ніяких обіцянок. Після повороту з України Райден мав у Парижі конференцію з представниками Петлюри і Денікіна, але без ніякого успіху для українців.

В тому приблизно часі поляки зайняли Галичину, і це викликало деяку неясність у правному статусі української місії. В зв'язку з тим, державний секретар Ленсінґ запитував свого представника в Парижі, чи українська місія визнана і яку ролю вона грає на мировій конференції. Його поінформовано, що українська місія в Парижі діє, а чи вона визнана, тим ніхто не турбується, однак, її тут трактують, як визнану і переговорюють з нею, як з іншими делеґаціями. Головою місії є гр. Тишкевич, а його заступником д-р. Панейко. В останньому часі два члени місії зрезиґнували, бо вони підтримували політику федерації з Росією, а більшість членів є проти федерації.

Звіт з Парижа інформував далі Ленсінґа про те, що українська місія закупила тут більшу кількість американських військових матеріялів, але не має змоги вивезти їх з Франції. Ленсінґ був заскочений вісткою про ту трансакцію, бо вона була зроблена військовими чинниками самовільно, без порозуміння з Державним Департаментом. Тому він наказав перевірити ту справу та вияснити, чи Українська Республіка заплатила за товар готівкою, а якщо ні, то на яких умовах переведено ту трансакцію і яка запорука сплати довгу. На підставі перевірки стверджено, що американська Ліквідаційна Комісія не хотіла продати воєнних матеріялів Українській Республіці, як такій. Щоб вийти з положення, створилася торговельна спілка «Петрушевич, Тишкевич і Цефр», яка формально закупила товар, а потім передала його Українській Республіці. Всіх матеріялів закуплено на загальну суму 12 мільйонів долярів, а як заплату Ліквідаційна Комісія прийняла ноти українського державного банку.

На вимогу Державного Департаменту, контракт продажу воєнних матеріялів Українській Республіці анульовано, і як причину, подано обставину, що український уряд більше не існує і не може виконати взятих на себе зобов'язань. Очевидно, подана Державним Департамен-

том причина була тільки формальним окозамиленням, бо насправді Америка, як переконана заступниця «єдиної неділимої», вважала український сеператизм німецькою інтриґою для розбиття Росії.

Не помогли тут протести української місії і запевнення, що Петлюра є далі президентом України і головним отаманом її армії, та що український уряд вважає себе відповідальним за всі зобов'язання. Американці-емісари звітували Державному Департаменові, що Петлюра огірчений неприхильним ставленням Америки до України, а водночас просить, щоб американський уряд дозволив своїм громадянам українського походження вступати до української армії. На жаль, все те не мало впливу на зміну американської політики супроти України.

Щоб до решти добити скривавлену Україну, Антанта, враз із ЗСА, застосувала до неї бльокаду й не дозволила ввозити ніяких товарів, навіть так дуже потрібних ліків, закуплених в Західній Европі. Український уряд, а також ряд гуманітарних організацій зверталися до Верховної Ради Альянтів з просьбою зняти бльокаду, але не добилися ніякого успіху.[14]

***

Історія повторюється… Сьогодні Литва звертається до сильних світу з проханням про визнання, а світ мовчить. Видно ще далі покутує марево «єдиної неділимої…»

Джерела:

1. Documents on British Foregin Policy, 1919-1920. First series, v.7,p.149.
2. Papers Relating to Foregin Relations of the United States, 1919: «Russia», p.398.
3. Papers…p.770.
4. Papers…p.773.
5. Documents…v.3, p.341.
6. Documents…v.3, p.469, 527.
7. Documents…v.3, p.366.
8. Dokumenty i materialy do stosunkow polsko-radzieckich, T.2,s.346-347.
9. Dokumenty i materialy…T.2. s.374.
10. Documents…v.3 p.616.
11. Gt. Brit Parl. Debates. House of Commons, 1919, v.121, p.723.
12. Papers…p. 782-790.
13. Papers…p.778.
14. Inhuman blocade strangling a nation. Washington, 1920.

Люди і опінії

Роман Чолкан

ЧИ Є МОЖЛИВІСТЬ СТУДІЙ ДЛЯ СТУДЕНТІВ УКРАЇНИ В КАНАДІ І США?

Останні роки створили в Україні нові умовини, про які українці в діяспорі могли тільки мріяти. В цей час демократизації і перебудови Україна потребує помочі. Ми, українці, що живемо поза границями України, з подивом і захопленням спостерігаємо активність і ентузіязм наших братів і сестер на рідних землях, а спеціяльно нашої свідомої інтеліґенції, в їхніх намаганнях скинути ярмо імперіялізму і вибороти волю та краще життя для нашого народу у вільній Україні.

Часткова свобода слова й інформації відкрила очі великій більшості нашого народу, а спеціяльно нашій молоді, яка була вихована на пропаґанді, дезінформації і просто брехні. Остаточно правда виходить наверх. Головний геноцид 1933 року, ліквідація провідної верстви в 1932-38 роках, жахливий стан української мови, літератури, екології (Чорнобильська трагедія), економічні проблеми, зниження життєвого рівня, і т.п. — це темні сторінки сьогоднішньої ситуації в Україні.

Однак у цих умовинах сталось щось, що показало не тільки українцям в діяспорі, але і всьому світові, що «ще не вмерла Україна». Група українських патріотів зорганізувала т.зв. «Рух України за перебудову», який на протязі, не років, а місяців, майже без помочі ззовні, зумів не тільки поширити свою діяльність по всій території України, але також здобути коло 30 відсотків депутатів до Верховної Ради (парляменту) України в не дуже то демократичних виборах з плятформою незалежної і суверенної української держави. Слава їм!

Тепер наша черга. Ми тут, поза границями України, згідно з вашими спроможностями, плекали нашу мову, наші звичаї, організували українські школи, втримували наші релігійні традиції, видавали українські газети, книжки. Наші громади й інтеліґенція організували й підтримували україно-знавчі катедри в університетах країн нашого поселення, видавали й фінансували сотні книжок українською і чужими мовами, щоб ширити правду про Україну й інформувати світ про змагання нашого народу до свободи й незалежности — про право «засісти в народів вольних колі».

До цього часу ми не мали можливостей спілкуватися з нашими братами, від яких були відгороджені «залізною куртиною» комуністичної тиранії. В останньому році ця куртина частково відкрилася. Швидкість змін в СРСР і Україні усіх нас заскочила, але в короткому часі, ініцятива нашої інтеліґенції (більшість з них виїхала дітьми або народилася поза межами України), почала акцію допомоги Україні, зорганізувавши Товариство прихильників Руху. Т-во відкрило свої відділи у всіх більших осередках українського поселення і дотепер зібрано сотні тисяч долярів і вже вислало три літаки речей,

в більшості медикаментів та харчів для Чорнобиля. Члени Т-ва скоро нав'язали близькі контакти з членами Руху й вищими науковими інституціями в Україні. Поміч ця досі була в малому масштабі харитативного характеру.

Сьогодні українцям тут і в Україні потрібно застановитись, що принесло б Україні найбільшу користь в її змаганні за свободу, незалежність, краще життя, і що ми тут могли б їй дати?

Ми свідомі, що «молодь — це будучність народу». Сотні тисяч студентів високих шкіл та молодих науковців і фахівців не мали й не мають можливости побувати або студіювати поза межами України, познайомитись з наукою, технологією, демократичною структурою у вільному світі. Більшість з них слабо володіє світовими мовами або їх не знає. Тяжко собі уявити незалежну державу, в якій бракувало б людей зі знанням політичних й економічних систем та технології інших країн світу. Одним словом, Україні потрібно, щоб якнайбільше здібних студентів і науковців могло брати курси чи підвищувати свої кваліфікації в проґресивних і вільних країнах світу.

В цьому ми могли б помогти. В Канаді і США ми могли б зорганізувати в наукових установах, індустрії і навіть в провінційних і федеральних урядах стипендії для можливо декілька тисяч таких студентів у десятках університетів, де є більші скупчення українців, і це був наш вклад у відбудову України.

Найбільше коштовним були б приміщення і прохарчування таких студентів. Багато з нас мають вільні кімнати й примішення, які стоять пусткою. В таких випадках приміщення одного студента чи студентки не було б великим фінансовим тягарем. Побут треба числити від кілька місяців до двох років. Інші могли б фінансувати побут у студентському гуртожитку, бути спонсором студента чи студентки. Це могли б теж робити спільно кілька осіб чи родин. Студенти були б з різних областей України, мусіли б говорити українською мовою і мати достаточне знання англійської мови, щоб слухати курси. Вони повинні мати закінчені студії в якійнебудь з вищих шкіл України. Вони також були б провірені й рекомендовані централею Руху в Україні.

Я вірю, що аплікантів з України на студії за кордоном не буде бракувати, а апліканти візьмуть інтенсивні курси англійської мови, щоб скористати з таких студій.

Уможливлення студій в університетах Канади і США тисячам українських студентів — майбутніх будівників вільної України — було б гідним і довготривалим вкладом української еміґрації у змаганнях нашого народу до кращого завтра.

Довголітній і завжди цікавий читачам воєнно політичний коментатор «Вістей Комбатанта» та багато інших ґазет і журналів, Ярослав Курдидик важко захворів і перебуває в лікарнії в Торонто. Бажаємо нашому співробітнику швидкого повороту до здоров'я.

В. Ґоцький

«АКЦІЯ ВІСЛА» — ЩЕ ДОСІ БІЛА ПЛЯМА.

Газька конвенція 1907 р., а згодом Женевська забороняють вживати в якійнебудь формі збірну відповідальність цивільної людности, яка заселює терени, де ведуться військові операції. В Женевській конвенції, яку підписано вже після закінчення Другої Світової війни, стверджується: «Насильні переселення — масової чи індивідуальні — забороняються без огляду на причини...

Для боротьби проти УПА на Закерзонні Польща кинула кілька реґулярних дивізій, всю пограничну сторожу, всі міліційні сили та службу безпеки як теж змобілізовано весь поштовий й залізничний персонал. Крім того, «заключено військовий договір про співпрацю з двома державами — СРСР і Чехо-Словаччиною. Отже, якби не оправдувати, що це внутрішньо-державне приборкання неспокійного населення — то факти тому заперечують. Це була справжня військова операція проти чисельно і технічно слабшого противника, проти військових з'єднань УПА. А коли так, то як з Газькою та Женевською конвенціями, які забороняють збірну відповідальність цивільної людности?

Сама цей пункт обширно обговорює у своїй статті «Лемківські ліси» — Мацей Козловський у «Тиґоднік Повшехни» ч. 21/89.

Другий пункт уваги автора — це постійно вживана назва «банди УПА» та приписування їм всяких можливих і неможливих злочинів, а промовчування такої самої жорстокої поведінки не лиш польського війська, але й органів державного правосуддя, найкраще насвітлюють ту одностронність. Автор признає, що ніякий уряд не може стерпіти на своїй території якихнебудь опозиційних сил, але має поважні застереження щодо способу їх ліквідації при допомозі масового висилення цивільної людности.

Далі автор відкидає виправдання, що виселення було спричинене військовою конечністю. Він таке твердження називає «триповерховою брехнею». Покликаючись на цитати з праці Шесняка і Шоти «Дорога до нікуди» та на твердження Яна Ґергарда, що на переломі 1946/47 УПА мала наказ зійти у глибоке підпілля, частинно демобілізуватись, не проводити жодних наступальних акцій тощо. А коли до того добавити пошесть тифу та дезинтерії — то стане ясним, що в той час УПА була фізично вичерпана. І широко застосована амнестія та певні льокальні уступки дали би багато кращі результути, як це сталось з польським підпіллям, яке самоліквідувалося.

Дальше він наводить факт, що ще заки був опублікований декрет про «Акцію Вісла», то по частинах уже місяць раніше робилися відпо-

відні приготування. Публіцистика висунула теорію, що «Акція Вісла» була відповіддю на смерть Свєрчевського з рук УПА. Свєрчевського вбито 26.3.47, а приготування до «Акції Вісла» ще перед тим, і 24.4 увійшли у життя.

Автор доказує, що лише мінімальна частина вжитих до тої акції військ брала безпосередню участь у винищуванні окремих частин УПА, про які в той час мала вже докладні відомості. Отже, мусіла теж знати і про фізичні спроможності УПА (Здемобілізовані, неактивні, і здесятковані тифом). Однак, більшість військ та помічних сил була заставлена до акції переселення людности. А того роду на широку скалю проведну акцію не можна було підготувати «на скору руку», але напевно плянувалось кілька місяців раніше. Отже не смерть Свєрчевського спричинила виселення, але інші мотиви.

Акція виселення військом в собі має характер брутальний. Умовини післявоєнного балаґану та націоналістичного підложжя робили її ще брутальнішою, бо часто виселювано людей лише з тим, що могли, в руки взяти. Часто йшли пішком десятки кіломертів до залізничної стації, часто тримано її тижнями під голим небом в дощеву пору. А при тому всіх освічених, всіх підозрілих у симпатіях до УПА, всіх, у кого в хаті знайшли «кириличну» книжку чи портрет Шевченка, відокремлюважно й відсилано до табору в Явожні, що став пострахом у той час із своєю жорстокістю, пониженям людської гідности, а то і випадками смерти. Брутальність посилювалася ще тим, що поселювано по кілька родин в однім селі на найбільш знищених господарствах, серед населення, вороже наставленого до українців, переселенців з Волині й Галиччини. Постійний нагляд, постійні дошкулювання, брак допомоги (знаряддя чи матеріялів на направу хат), брак школи й своєї церкви — вказували наглядно, що не в самому переселенні справа, але що це, з одного боку, збірна відповідальність за воєнні дії УПА, а з другого намагання на нових місцях старших здеморалізувати, а молодь спольонізувати.

Люди, трохи очунявши, пробували вертатись на свої старі ґаздівства. Звичайно такі самовільні повороти кінчалися Явожном або тюрмою. Коли в 1956 наступила певна відлига, люди масово почали старатись про право вернутись у свої сторони. Тим часом уряд старався залишені лемками села заселити польськими осадниками. Та на місце виселених лемків протягом двох років вдалося державі звербувати всього 13 000 осадників, які, одначе, використавши допомоги, покидали свої хижі, та вертали на свої старі місця.

Масові зголошення на поворот лемків лежать неполагоджені, бо місцеві уряди не хочуть їх приймати. Крім того, більшість забудувань, де не осіли осадники. дощенту розграбовані або розпродані громадськими урядами місцевим чи сусідним полякам. Отже, поворотці часто опинялися в земляках, або знаходили притулок у містах, де було сякетаке приміщення. Коли в Горлицях зорганізувався Комітет допомоги

поворотцям то поодиноких членів кликано до станиць, де їм погрожували карами за поміч «бандитам».

Мацей Козловський свою нищівну критику того безправного виселювання населення Лемківщини «Тиґоднік Повшезни». То значить, що її багато прочитало. Одні, прочитавши, махнуть рукою, бо вони виховалися в ненависті до всього українського. Але деяка частина таки призадумується? Пощо було переселювати таку масу людей з їх віками засиджених місць? Чи треба було для безпеки держави та її зміцнення вживати аж такі жорстокі і міжнародним правом недозволені заходи? Чи справді все це відбулося з наказу Москви чи може й «щирі поляки» прикладали до того свої руки ? І може зродиться сумнів у все те, що досі голосив уряд, і вони почнуть пошуки за правдою, яку досі приховувано або свідомо викривлювано.

Михайло Березовський

ДУМКИ ПРО АМЕРИКАНСЬКИЙ ЛІБЕРАЛІЗМ

Входити в полеміку чи дискусію з велетнем-батьком української журналістики, це так якби прийшлось джаґаном лупати ґранітну скалу.

Але як дивізійникові, не одну скалу і гору приходилось долати в Словаччині, Юґославії і Австрії, тож відвага ще зовсім не притупилась. Читаючи, як кажуть, (від дошки до дошки) реґулярно «Вісті Комбатанта», це не тільки вичитування новин, спогадів, політики, літературних праць, відмаршу побратимів на вічний спочинок, та інше, це також «джерело знання».

Редакційні статті Мирослава Малецького, обширні статті Івана Кедрина-Рудницького, Лева Шанковського, Жили, Вериги, Колісника та інших редакторів і дописувачів є не тільки друкований папір, це немовби «позаочний університет». Ото ж, є в чому, і в кого вчитись, є із чого набирати знання і охоти до писання.

У «Вістях Комбатанта» число (165) за 1990-ий рік, поміщена обширна стаття Івана Кедрина, Лібералізм-нещастя Америки. Подібні статті відносно лібералізму появляються дуже часто в газеті «Свобода» та в інших т.зв. «однолінійних» чи «прямолінійних» органах.

Тяжко приходиться самих себе розуміти. Там в Україні нарід є в змагу з консерватизмом-комунізмом, а тут ми хотіли б бачити тільки і тільки-якийсь правий «консерватизм».

Якось тяжко приходиться нам відорватись від «ізмів» та вибрати якусь середину. Може й не диво: ми народ звиклий до диктатур, і

тому нас переслідує «екстремізм». Такий «екстремізм» ми бачили в останніх виборах президента Америки, а у виборчій кампанії був навіть замітний правий «екстремізм». Саме на тлі тих екстремізмів ми засвідчуємо, як далекі ми є від справжньої свободи, в тому і демократії.

А власне «мозаїка», про що згадується в статті, і розумна політична система в Америці, не дає одному екстремізмові взяти верх. «Ідея» (не забагато на ліво та на право) — це чинник, який тримає в належній орбіті демократичну державу — Америку. Ми забуваємо чи не хочемо тямити, хоч все те переживати і далі ще переживаємо, що одинока і єдина партія завжди веде до толітаризму і диктатури. Під зверхництвом такої єдиної партії («Нур фір Дойче») — ми та інші народи пережили лихо, а під зверхництвом єдиної партії (для всіх пролетарів) ще по сьогодні доводиться нам боротися за свою національну субстанцію. Дошукуватись, де більша «людяність» в консерватимізмі чи лібералізмі — напевно не так тяжко для людини зі здоровою власною думкою. Лібералізм, здається, не має жодної пов'язаности з російським комунізмом, бо є далекий від імперіялізму, і також набагато старший. У статті «Лібералізм — нещастя Америки» є все. Є за свободу в Америці, є думка та тверду руку, є за порядок в державі і уряді, є за безпорядок в уряді, такий як («Ватерґейт»). Кожному відтинкові по-трохи.

А це немовби справжній лібералізм-демократизм в політичній мозаїці Амерки. Вже 20-ть років ми з родиною живемо 50 миль на північ від Дітройту, куди заманив нас невеличкий бізнес. Живемо серед американців. В Америці, є така виховно-патріотична настанова, що кожний громадянин-громадянка повинні хоч раз в свойому житті брати участь в ланцюгу американських урядів-бути вибраним.

В одному із таких урядів на нижчому щаблі, бо є, здається, ще нижча клітина, я відбув три каденції, як «Вілледж Каунсілмен-Трастее», разом 6 років, тобто радним сільського уряду, від Республіканської партії. Був я відзначений кількома грамотами за добре виконану роботу і за пильність на тому становищі.

І тут хочу відмітити, що нам нема чого побоюватись за американський консерватизм. Він є. Політичній і всій іншій мозаїці в Америці ми повинні сприяти, якщо хочемо, щоб наші прізвища та все інше ніхто силою нам не надщерблював.

Будьмо обережні із всецілим заявленням за однією течією чи партією. Це відноситься також до нашої Батьківщини-України. Цю американську мозаїчно-політичну систему з «праведним законом» запрошував до себе ще в минулому століттю Тарас Шевченко.

ВІДПОВІДЬ ІВАНА ДРАЧА

Російська «Литературная газета» звернулася до низки письменників у СССР з пропозицією поділитися своїми думками про те, як вони уявляють майбутнє своєї республіки. Газета запропонувала відповісти на три питання. *Подаємо відповіді,* що дав голова Народного Руху України за перебудову, письменник *Іван Драч.* Переклад з російської мови підготувала Софія Далека, з української програми Радіо «Свободи».

Якими ви бачите новий союзний договір, нову федерацію?

Відповідь: Справжній союз можливий лише тоді, коли всі республіки, що виявляють бажання відділитися, — вийдуть із союзу. Таким чином, спочатку відокремлення, якого не буває без національної ейфорії, і лише потім вільний союз вільних народів, вільних республік. Ленін називав Росію — тюрмою народів, Сталін її модернізував до жахливого стану концтабору; яким же чином із тюрми народів можна створити союз народів, як цю тюрму можна перебудувати, на підставі якого нового договору?! Вся дисципліна логіки й парадокси, алогізми ведуть лише до одного висновку — виходу з союзу. Обов'язком Росії є — вийти першою й допомогти іншим. Вільною Україна не може бути без вільної Росії. Загальноевропейський дім народів неможливий без України — адже саме в нашій республіці, на Закарпатті — географічний центр Европи. І чим активніше нині діятимуть доцентрові сили, тим активнішою стане відцентрована сила, можливо, навіть трагічна сила відриватиме народи від центру. Чи вистачить розуму і совісти тим, хто стоїть за стерном влади, відчути всю глибину сучасних течій, адже колючий дріт кордону не відокремлює Україну ні від Польщі, ні від Чехо-Словаччини, ні від Румунії?! Чи вистачить розуміння новим політикам, що ніяка Берлінська стіна не відокремить Україну від Росії! І якщо Прибалтика при бажанні може відійти до Балтійського моря — поряд скандинавців, то християнська Україна через Чорне море може вийти в обійми мусульманської Туреччини.

Яких ілюзій в процесі національного відродження необхідно уникнути сьогодні? Від чого на цьому шляху ви хотіли б застерегти народ?

Відповідь: Що ми не найкращі в світі. І не найгірші. Що ми найзвичайніший, і в той же час найнезвичайніший народ з трагічною історією (Сталін знищив кількістю більше українських селян, ніж налічує все населення Прибалтики; українці відмовлялися від рідної мови; немає жодної української школи в Донецьку, де українців не менше, ніж в Канаді, і жодної української школи в братській Російській Федеративній Республіці — ні на Кубані, ні на Зеленому Клині ні на Далекому Сході). Українофобія була присутньою в атмосфері тюрми, сорочка-вишиванка називалася антисеміткою, москаль протистояв хохлу як плюс мінусові, українець розпластувався і пристосувався, лише як представник імперського стану, і «малорос» ставав таким «великоросом», що кожному представникові з Рязані чи Ростова міг би дати фору в ділянці загально-російського патріотизму. Тому упосерднена свідомість українця легко бачить ворога з-зовні, але йому тяжко побачити

свого головного неприятеля, до того часто-густо дуже хитрого й підступного, — у дзеркалі.

На нашій землі повинні бути створені такі умови, щоб народи: українці і євреї, росіяни й поляки почували Україну своєю батьківщиною, були вільними. Слово «суверенітет» — найпопулярніше слово, однак воно лише допомагає вирішити загальні проблеми людського буття, і зовсім не є панацеєю від напасти. Це слово — не є паличкою-виручалочкою і золотим ключиком, який відкриває усі замки; але суверенітет притягає магнітом. І це не поривання нічних метеликів до смертоносного вогню, а поворот молодих соняшників до теплого дихання сонця.

Чи збереже ваш народ своє обличчя, свою духовну культуру, якщо республіка відокремиться від СССР? Чи не існує небезпеки, що він опиниться у провінційному сусідстві з могутнішими державами?

Відповідь: Вперше ядро атома було розщеплено в Харкові, а першу енциклопедію кібернетики видано українського мовою. Вернадського не можливо відділити від української науки, тобто й від світової, а для Бортнянського й Веделя зовсім немає необхідности мати назву російських композиторів — вони українці. Нещодавно група російських туристів, кажуть, що з Тамбова, оглядала Київську Софію, слухала розповідь екскурсовода — звичайно, російською мовою: Центр староруської культури. Староруський князь Ярослав Мудрий був пов'язаний родинними зв'язками з усіма престолами Европи. Київ — мати міст руських і подібні шкільні афоризми. Одна здивована й обурена туристка, суворо оглянувши столицю України, з подивом запитала: «Та коли ж це все українці в нас захопили?»

Ми нічого й ні у кого не захоплювали... Збираються побудувати пам'ятник 1000-ліття Хрещення у Москві, в тому місті, якого не було на карті в часи князя Володимира Хрестителя. Саму назву «Русь», вирвану з серця Києва залізною рукою Петра, утверджено на просторах імперії. А важку шапку Мономаха ми ні в кого не відібрали — відібрали її у нас, як і багато дечого іншого — до багатьох ермітражів. Тому серед інших суверенітетів — є і суверенітет історичний. Нашому народові вистачить сил, щоб отрясти імперську длань. У цьому, раніш за все, повинен бути зацікавлений російський народ, самі великороси. Вільна Україна, повторюю, неможлива без вільної Росії і вільної Білорусії. РУХ неодноразово заявляв про те, що він займає такі позиції: росіяни в Україні повинні жити краще, ніж живуть у Москві, Ленінграді та Нью-Йорку. Євреї в Україні повинні жити й почувати себе краще, ніж у Москві, Ленінграді, Нью-Йорку, Тель-Авіві та Єрусалимі. І тоді й українцям дозволено в Україні домагатися такого устрою, щоб вони могли жити краще, ніж живуть українці у ЗСА і Канаді. Так виглядає «націоналізм» РУХ-у. Тисячі українських інтеліґентів на американському континенті у багатьох вузах Нового Світу — живий доказ життєздатности й морозостійкости нашого народу.

Одна ікона з-під Києва потрапила на Північ і стала Матір'ю Божою Володимирською, інша — на Захід, і стала Маткою Боською Ченстоховскою, ми ж залишені на піклування Матері Божої Чорнобильської. При ній і залишаємося... (ПС)

«Українське Слово»

Миляна Скорик

ЕКОНОМІЧНА ПЕРЕБУДОВА

(Миляна Скорик, це дочка київського депутата до Верховної ради, із Демократичного бльоку, Ларси Скорик).

Пропонуємо розглянути Україну як головний об'єкт для подальшої співпраці. Якщо ще 5-10 років тому Україна для більшости західніх людей була майже невідома, то тепер в зв'язку з перебудовою в СРСР і, особливо, зі зростаючим рухом за національну, політичну і економічну незалежність України від Союзу, ми можемо говорити про республіку, як про важливого партнера до співпраці.

Україна — це республіка з 52-х мільйонним населенням, багатими природними ресурсами, великою індустріяльною базою. Україна має надзвичайно сприятливі природно-кліматичні умови для розвитку сільського господарства і перетворення її в так звану «житницю Европи».

Для економічної ситуації на Україні на сьогодні є характерною поступова структурна переробка народного господарства, яке було орієнтоване переважно на виробництво, засобів виробництва, видобування сировини, палива. Тепер відбувається часткова переорієнтація багатьох підприємств на виробництво предметів споживання, легкої промисловости, прискорюється процес конверсії. Відбувається з січня 1990 року поступовий перехід на господарчий розрахунок. Це означає децентралізацію управління економікою країни, надання окремим підприємствам, виробничим об'єднанням права на більшу самостійність, можливість самим визначати яку продукцію, скільки випускати, кому продавати в межах країни, а також, що для нас є дуже важливим — це надання підприємствам права самостійно виходити на західній ринок. Тепер можливо укладати домовлености про співпрацю безпосередньо з керівниками підприємств, а не з відповідними міністерствами і безліччю посередників, як раніше.

Політична ситуація на Україні, якщо розглядати по відношенні до всього Радянського Союзу, є найбільш спокійна. Це відсутність національних конфліктів, різко окреслених екстремістичних партій і угруповань. Щойно на Україні прийшли перші демократичні вибори і сформовано новий парлямент, в якому є велика кількість людей, що прагнуть вивести Україну з кризової ситуації. Але справа навіть не в бажанні тих чи інших людей при владі. Об'єктивна реальність показує, що політична і економічна система на Україні, як і в інших країнах так званого східнього бльоку, де швидше, де повільніше, але неухильно розвивається: в політиці — в напрямку до справжньої демократії, в економіці — до законів вільного ринку. Отже, наше завдання — допомогти прискорити цей процес і разом з тим спробувати отримати користь для себе.

Чому ми пропонуємо зосередитись на співпраці саме з Україною, а не з іншими республіками Радянського Союзу.

Багато бізнесменів Західньої Европи і Америки розглядають СРСР як могутнього потенційного і сучасного партнера. Але цей колос складається з багатьох республік, які на сьогодні намагаються стати більш незалежними від Центру. Більша частина реальних і майбутніх контрактів і угод здійснюються і підписується в Москві і відповідно зосереджується в Росії. З Україною сьогодні співпрацює невелика кількість західних фірм, це створює можливості для вибору. Сприятливе географічне положення, територіяльна близькість до Европи Західньої, вихід до Чорного моря сприяють тому, що Україна може перетворитись у важливий транспортний вузол між Сходом і Заходом. В червні-серпні 1990 року відкриється повітряний зв'язок Київ — Монреаль, Київ — Нью-Йорк. На відміну від Росії, для України характерне компактне розміщення важкої промисловости на сході республіки.

Окремо ми хочемо звернутись до американських і канадських бізнесменів українського походження: нехай ваші патріотичні почуття до далекої батьківщини допоможуть її економічному відродженню, зростанню добробуту і створенню гуманної цивілізованої економіки кінця XX століття.

Інвестиційна політика повинна бути орієнтована на те, що з України не можна буде у найближчому майбутньому отримати прибуток в формі валюти. Оскільки карбованці є неконвертованими, то для взаємовигідних контрактів потрібно шукати інші форми отримання прибутку. Розглянемо деякі з цих можливостей.

Україна має великі можливості для розвитку індустрії туризму. Цьому сприяють різноманітні природні, кліматичні умови — Карпати, Закарпаття з великою кількістю історичних і архітектурних пам'яток, безліччю лікувальних джерел, центральна і східня частина з пам'ятками, що сягають періоду Київської Русі, південні степи зі старовинними скіфськими курганами.

Для західних туристів привабливим може бути як просто туризм, подорожі по цікавих містах і селах України, так і спорудження і функціонування свого роду лікувально-оздоровчих центрів.

Можливості туристського бізнесу є різноманітні. Це може бути спорудження за кошти із матеріялів західніх фірм окремих готелів і інших туристських комплексів разом з усією системою життєзабезпечення, або модернізація, реконструкція вже існуючих будівель. Прибуток — валюти, можна отримати на Заході від бажаючих відвідати Україну.

Інший напрямок розвитку співпраці з Україною, це є використання, при необхідності модернізація, вже існуючих підприємств легкої та важкої промисловости, продукції яких може користуватись успіхам на Заході. На Україну можна продавати товари і можна продавати

знання, як робити ті чи інші товари. Другий шлях є перспективніший, тому що сприяє скорішому перетворенню України в рівноправного партнера. Також можливим є побудова нових підприємств, але це довготривалі акції, тому проводити їх треба надзвичайно обережно.

В сільському господарстві є великі можливості використання родючих земель. Це можуть бути також інвестиції в техніку і технологію для отримання високого врожаю і реалізація на Заході частини кінцевого продукту.

Зараз на Україні розглядається питання створення вільних економічних зон на території Західньої України. Вільна економічна зона забезпечить більш логічні можливості (митні, податкові) для іноземних інвестицій, діяльності сумісних підприємств і іноземних фірм. У вільних економічних зонах буде проходити апробація на льокальному рівні різноманітних варіянтів втілення нових форм господарювання, пристосованих до умов світової економіки. Це шлях до вільного ринку і конвертованого карбованця.

Цікавим напрямком співпраці може бути зворотний процес — використання нових результатів наукових досліджень, технологічних винаходів і нових розробок, здійснених українськими науковцями, лікарями, інженерами, які не можуть зараз бути втіленими у життя з економічних причин. Тут є два шляхи: купівля патентів з подальшим втіленням у життя на Заході і допомога в реалізації на Україні з використанням кінцевого продукту, створенням сумісних підприємств.

Ще є один шлях співпраці, на даний час найменше ризикований, це співпраця по лінії мистецтва і культури. Це можуть бути гастролі, виставки творів мистців різних сфер мистецтва, запрошення провідних особистостей науки, мистецтва з обох сторін у пізнавальних, навчальних цілях (лекції, семінари, заняття).

Це є тільки деякі з можливих напрямків співпраці, тому ми вважаємо за необхідне створити експертну комісію, яка б ретельно дослідила різноманітні сфери бізнесу на Україні. До її складу повинні входити люди як з України, так і Заходу.

Треба підкреслити важливий момент у нашій співпраці з Україною — це пріоритет екології над економікою. Екологічна ситуація на Україні в деяких реґіонах складна, і наше завдання — допомогти покращити її.

На Україні очікують від Заходу нової технології, техніки виробництва, мистецтва управління, взагалі допомоги піднятись на сучасний рівень економіки високорозвинутих країн.

(«Українські Вісті», червень 1990)

Христина Бардин

ВІТАЛІЙ КОРОТИЧ ПРО МАЙБУТНЄ РАДЯНСЬКОГО СОЮЗУ

В квітні ц.р. Канадський інститут інтернаціональних справ запросив Віталія Коротича, головного редактора російськомовного журналу «Огоньок» і депутата до Верховної Ради України, з доповіддю про вибори в 1989 році та пресу в періоді гласности.

Я вперше познайомилася з Коротичем під час неформального збору студентів Торонтського університету 25 років тому. Коротич тоді був українським радянським поетом, але з привілеями. Він міг подорожувати по Заході самий та висловлювати свої думки вільно. В той час це було рідкісне явище.

Тоді ми сподівалися в нашій молодіжній надії почути від нього революційні й оригінальні погляди. Але він говорив як людина певного розумування, яка навчена була працювати в системі.

Коротич сьогодні не змінився — він далі працює в системі, і є членом нового проводу гласности. Це один з небагатьох українців, які добре себе почувають в міжнародних дипломатичних колах. Його англійська мова добра, він прийняв західній стиль промови, в якому доповідач не сміє говорити пристрасно. Якщо промовець попаде в азард, медії негайно його назвуть демагогом, або навіть націоналістом. Коротичеві виступи зрівноважені й харакеризуються інтелектуальним підходом до теми, прериванї короткими дозами гумору, саме добрими для того, щоб не занудити своїх слухачів.

Що сказав Коротич про гласність? Нічого нового, але його думки варто повторити, щоб не забувати про сучасний стан.

Коротич підкреслив, що комуністична система розігнила — її історичний момент пройшов. Однак громадянин СРСР не знає, що це значить жити в демократії. «Ми не знаємо, як жити в системі, в якій нема більше, ніж одної партії, і коли провідник мусить відійти із свого становища після закінчення його каденції. В СРСР всі провідники, з вийнятком Хрущова, померли на своїх становищах».

Майбутність СРСР залежатиме від доброї волі і Ґорбачова. Загрозою стає праве крило, яке складається з 4-мільйонної армії та 18 мільйонів бюрократів.

Треба тех зрозуміти, що помостів поміж демократією і комунізмом та поміж центрально керованою економікою і вільним ринком не існує. Ця одна система мусить цілковито зникнути, як це сталося в 1917 році.

Виглядає, що армія стане найбільшою проблемою. Сьогодні 200 тисяч військових не має житлових приміщень, а додаткових 300 тисяч повернеться із держав Східньої Европи. «Що ми з ним зробимо?» В Червоній Армії є більше генералів, ніж на всьому Заході. Нема легкої розв'язки. Ми, ліберали, стараємося обмежити роль ЧА, яка навчена служити партії. Виносяться пропозиції, головно серед молодших ешелонів в армії, щоб створити професійну армію, незалежну від ніякої політичної партії.

Друга проблема: як прохарчувати населення? Селяни могтимуть отримати діянки землі, але ми маємо 14 мільйонів на селі, і, для порівняння, тільки 2 мільйони в ЗСА. 4 мільйони з цих 14 — це місцеві бюрократи, які не

фермерують, а «вчать» інших фермерувати. Вони муситимуть повернути землю селянам, і вони цього добровільно не зроблять.

Бюрократи та їхній спротив щодо змін — це серйозна проблема. Сталін ліквідував тих, що йому противилися. Мао-дзе дун створив культурну революцію, щоб зліквідувати свою опозицію. Горбачов прийняв іншу методу — вибори.

Ще один виклик поставили республіки, які мають аспірації здобути свою державність. Це створює кризову ситуацію, особливо тепер, коли ще не розв'язано економічних проблем. А ми потребуємо вивчати менаджемент і функціонування демократичних суспільств у наших намаганнях контролювати необхідні зміни.

«Однак цього процесу не можливо зупинити, його можна сповільнити, але не зупинити», — Коротич переконаний. Він вважає, що революції у Східній Европі та проходячі зміни можливими стали завдяки засобам масової інформації — медіям — із Заходу.

Бажання суверенности криє в собі багато небезпек. Щоб цю мету осягнути, треба довшого часу, бо імперіяльне мислення глибоко закорінилося, та існує сильна опозиція з боку ЧА та бюрократії, які в таких змінах утратять все.

На Україні запримічується поширення західнього стилю демократії в місцевих радах, прийшло визнання Української Греко-католицької Церки, введено новий статус для української мови. Однак Коротич вважає, що шлях до незалежности України мусить пройти повільний проґрес в часі і досвіді, щоб дух незалежности закоренився в народі. Коротич у своїй візії бачить з'єднану Европу (Схід і Захід) в одній Спільній Европейській Раді.

Коротич у своєму виступі засвідчив, що російська імперія збанкротувала, народ на протязі 70 років був підпорядкований ідеології та уярмлений найгіршою тиранією, яку досі знало людство. Людей, які вимагали демократизації та економічної свободи, здушували танки й терор.

Для колоніяльної імперії час кінчається. Це дійсність.

Сподіваємося, що коли наступний раз Коротич приїде до нас, — його бажання здійсняться, і тоді він зможе повернутися до своєї найбільшої любови — поезії.

(Переклад з *New Perspectives*, May-April, 1990)

УКРАЇНСЬКА ФУНДАЦІЯ В КРАКОВІ

Після перемоги «Солідарности» в польських виборах, у яких єдиний посол-українець д-р Володимир Мокрий здобув перемогу як кандидат меншостей від «Солідарности», прийшла зміна в офіційній політиці польського уряду.

Володимир Мокрий, як він сам сказав, був єдиним кандидатом, який не хотів кандидувати, бо він мав і має інші завдання, ближчі його серцю. В першу міру він поставив собі за мету посвятитися українській науці. В дечому він нагадує проф. Володимира Кубійовича, але, через збіг обставин, він взяв на свої плечі багато більше тягару, хоч день далі має тільки 24 години. Наприклад, проф. Мокрий, крім того, що мусить обслуговувати свою округу й заступатися за

Професор Володимир Мокрий (справа) з Володимиром Яворівським (народним депутатом до Верховних Рад СРСР і України) приймають пропам'ятні марки тисячоліття хрещення України від Ярослава Соколика (посередині), голови КУК в Торонті, під час зустрічі з громадськістю 9 червня 1990 року.

своїх виборців, є членом трьох парляментарних комісій: народовостей, едукації та технології і прав людини в конституційній комісії. Все це вимагає часу й енергії і, найгірше, все треба починати практично з нічого.

Проф. Мокрий уже має великий досвід у громадській і політичній праці, бо він пройшов і проходить тверду школу життя, Він знав, що в Польщі існує дві кляси людей — перша категорія і друга, а до другої треба зараховувати українців, бо вони, у практичному сенсі, досі не мають повних конституційних прав громадянина польської держави, але він відкрив, як посол, що є ще і третя категорія людей, які втратили через комуністичну нелюдську систему всяку гідність і повагу людини. До цієї категорії належать люди, яким система все забрала, а їх понизила до найнижчого рівня в суспільстві, і вони просто животіють.

Володимир Мокрий скромний молодий учений, який досяг свого наукового ступня, прийшовши сім різних шкіл, який був у підпільній «Солідарності» і тим здобув собі загальне довіря, який у католицькому тижневику писав статті про українсько-польські відносини з метою змінити, вироблений через пропаґанду на протязі довгих років, стереотип українця — бандита й різуна, як його представлено у книжці «Луни в Бєщадах», яка стала найбільш видаваною книжкою в Польщі й найбільш рекомендованою лектурою в польських школах.

В. Мокрий поставив собі за перше завдання анулювати Акцію «Вісла» (насильне виселення лемків з їх прадідівських поселень) і право на повернення лемків на рідні землі та певну компенсату за моральні й матеріяльні шкоди, заподіяні, згідно з міжнародним правом, нелеґальною акцією накидати спільну відповідальність. Він уже добився успіху, бо має схвалений проєкт сеймової декларації, але щоб її затвердити в Сеймі, потрібно ще деякого часу, бо сьогоднішня економічна ситуація в Польщі накладає на уряд інші пріоритети, а змінити загальне наставлення не так уже легко.

Він є добрим громадянином польської республіки, який бажає демократчиних і рівних прав для всіх громадян. Він глибоко переконаний у слова Шевченка: «Впала Польща і нас завалила» і в його заклик до поляків: «Подай же руку козакові», і знає, що без вільної Польщі не буде вільної України і навпаки, чи, як він твердить, коли два в'язні між собою у тюрмі сваряться, то цар на троні, чи білий чи червоний — задоволений, бо йому нічого не загрожує.

Володимир Мокрий був на установчих зборах Руху в Києві, разом з Мєхніком, він вірить у наше майбутнє і, найважливіше, уже поробив практичні заходи для його здійснення. Одним з цих заходів є створення Катедри української літератури й мови у Ягайлонському університеті в Кракові, яку він очолює. Другим проєктом — це нова фундація ім. Володимира Хрестителя Київської Русі, яку засновано 21 червня 1989 року в Кракові.

Ціллю фундації є розвиток і популяризація науки і християнської культури в Польщі та праця для зрозуміння і зближення між поляками й українцями. Мокрий переконаний, що на місце безбожницької та нелюдської ідеології комунізму треба будувати нове суспільство на засадах християнської моралі.

Фундація ставить собі за мету створення бази для українського наукового й культурного центру у Кракові, де вже існує Студентський українознавчий кружок, відділ новозаснованого Об'єднання українців, відділ Українського християнського братства св. Володимира та греко-католицька парафія.

Ось основні цілі фундації:

1 Створення власного архіву для зібрання і опрацьовування документів, пов'язаних з історією, культурою, мистецтвом та історією і сучасним життям українських греко-католицької й православної церков в давній й сьогоднішній Польщі.

2 Створення бібліотеки для зібрання книг виданих в Україні й діяспорі.

3 Покликання професійних секцій для дослідження історії та культури українських реґіонально-етнографічних груп Підляшшя, Холмщини, Любачівщини, Надсяння, Бойківщини, а особливо Лемківщини. Праця цих секцій стремітиме до пропаґування досліджень видаванням монографій тих реґіонів чи поодиноких міст та сіл, видаванням альбомів, календарів, фолдерів, каталогів, організованням виставок, завдяки чому будуть створені відповідні розділи нашої спільної історії для відбудови, відродження і збереження нашої національної пам'яти.

4 Створення власного видавництва (газета, квартальник, друк книжок) та заснування своєї друкарні.

5 Покликання секцій для створення каталогів, охорони й реставрації пам'яток української духовної та матеріяльної культури, а особливо церков, цвинтарів, каплиць, хрестів, ікон та інших пам'яток реґіонального будівництва.

6 Створення музею та ґалерії для виставок українського мистецтва, а також гостинних кімнат для наукових дослідників, стипендистів та гостей з України і діяспори.

7 Відкриття фотографічної, магнітофонної та відео-документації зі спогадів з ІІ-ої світової війни, виселень 1945 та 1947 року, включно з концтабором у Явожні, а також професійної документації важливіших наукових, релігійних і культурних подій в житті українців та розповсюдження тих записів в Україні і в діяспорі.

8 Фінансування досліджень української культури та історії, уділяння стипендій та нагород дослідникам, літераторам та артистам.

У США й Канаді фундація знайшла велику прихильність, а дочка нашого відомого громадського, наукового й ветеранського діяча Бог-

дана Ясінського з Вашінґтону посвятила один рік і поїхала на працю до фундації у Кракові.

Фундація винайняла від Митрополичої капітули у Кракові будинок у самому центрі міста, неподалік замку Вавелю, який має дві тисячі кв.м. площі. Митрополит Краківської архиєпархії, кардинал Францішек Махарський, віддав цей будинок на безплатне користування на 25 років. Щойно в 2015 році буде заключений новий контракт.

Однак, будинок потребує повної віднови. Хоча ремонт коштуватиме малу частку грошей, які треба було б видати, якщо б прийшлося винаймати цей будинок, проте ці фонди треба придбати добровільними датками української громади в Польщі і діяспорі.

Фундація просить посилати документи, книжки, словники й інші матеріяли, пов'язані з історією українського життя, на адресу:

Fundacija sw. Wlodzimierza Chrzciciela Rusi Kijowskej
ul. Kanoniczna 15
31-004 Krakow

Грошові пожертви можна посилати:

Self Reliance (N.Y.) Ukrainian Federal Credit Union
Acct No. 15538
108 Second Ave.
New York, N.Y. 1003, U.S.A.

В Канаді:

SO-USE (Toronto) Credit Union
Acct No. 1068710
2299 Bloor St. W.
Toronto, ON
M6S 1P1

У Польщі:

Bank Przemyslowo-Handlowy, IV Oddzial Krakow
nr. 323431-1645-132-3
Fundacija sw. Wlodzimierza Chrzciciela Rusi Kijowskej
Krakow

Для кореспонденції адреса:

Wlodzimierz Mokry
36-611 Krakow
Os. Oswiecenia 14/25
Tel 48-37-41

Р. Колісник

Лев Шанковський

ДО ОСТАННЬОГО ВІДДИХУ

(Закінчення)

Несподіваний наступ на Вінницю Червоної Армії, захоплення нею Калинівки, відділеної тільки 50 км від Вінниці, унеможливили провести врочисте проголошення влади УНР у Вінниці. Після її евакуації, у Вінниці залишилися тільки от. Лисняк і чет. Паліїв. Ситуація стала така, що основна частина Галицької Армії не могла перейти в район Христинівки, щоб там об'єднатися з Армією УНР, як це було постановлено в умові. У Вінниці були повстанці от. Шепеля, а в районі Жмеринка-Крижопіль-Вірзуля ще доволі сильні частини під командою «союзника» — ген. Денікіна. Денікінці підозрівали, що УГА щось готує проти них і межи «союзними» арміями було вічне напруження. А по шпиталях і касарнях Вінниці, Жмеринки і других міст лежали тисячі старшин і стрільців УГА, хворих на тиф, яких евакуювати не було найменшої змоги. 29-го або 30-го грудня от. Лисняк і чет. Паліїв з відділом кіннотчиків виїхали в напрямі осідку Начальної Команди, але до неї Дмитро вже не доїхав. В Шпикові по нічлігу пускався він у дальшу дорогу, але вже не потрапив сісти на коня. Його підсадили, але з коня він упав. Закликали лікаря, а він ствердив, що Дмитро має 40 ступнів гарячки і плямистий тиф уже цілий тиждень. Їхати не було як і Дмитро остався в Шинкові, куди, на його щастя, над'їхала лічниця IV Галицької бриґади і проф. Гайдучок ним заопікувався. Роля чет. Дмитра Палієва в цьому періоді таким чином закінчилася.(49)

Перемир'я УГА з Добрармією ген. Денікіна закінчило *воєнну* історію УГА. Хоч сама Армія існувала ще 5 місяців після перемрир'я — вона вже не вела ніяко збройної боротьби проти ворогів України. Листопадова катастрофа об'єднаної української армії в 1919 році не була наслідком якихось надзвичайних воєнних перемог над нею Червоної армії чи теж Добрармії ген. Денікіна, і вона не була теж наслідком «чорної зради» галичан, як це навіть сьогодні дехто пробує пояснити. Вона була наслідком жахливої епідемії всіх трьох родів тифу і ця трагедія, мабуть, штучно поширеного в нашій Армії тифу при повному небажанні посторонього світу подати допомогу хворим, була головною причиною катастрофи української визвольної боротьби, бо ця трагедія знищила найважливіший інструмент цієї боротьби — армію. І ця трагедія жде ще на свого дослідника, бо досі такий у нашій

громаді не об'явився. У голодовій катастрофі 1932-1933 років згинули мільйони, і світ чекав 50 років цілком спокійно, щоб почути про цей голокост. Жертв тифу в українських арміях була набагато менше — скільки, цього ніхто, не знає. Мабуть, правду голосить світові гуцульська трембіта, яка співає, що у визвольній війні згинуло українському народові 40.000 цвіту.

У нашій праці ми намагалися подати сильветку молодого добровольця, згодом підхорунжого й четаря Українських Січових Стрільців й Української Галицької Армії. Тому ж молодому добровольцеві судилося стати історично особою, бо на його частку припали такі важливі діла, як організація Листопадового чину 1918 року, як виконування своїх обов'язків у співпраці з воєнним міністром ЗУНР, полк. Вітовським, чи теж з Начальним Вождем УГА ген. Тарнавським. Не кожному підхорунжому УСС чи четареві УГА усміхалися такі перспективи. Але чет. Дмитрові Палієві вони усміхнулися і ми намагалися його вірну службу Україні представити найбільш об'єктивно. З цього, що ми написали можна б склеїти невеличку розвідку, коли грубелезного тому треба б, щоб написати те все, що склалося на його воєнну службу Вітчизні — Україні. І щасливіші народи такі грубелезні томи пишуть про членів свого народу, що своїм народам прислужилися не більше, як українському народові прислужилися Дмитро Паліїв.

Ця служба не закінчилася із 1920 роком, в якому УГА зійшла з поля бою, бо далі встоятись вже не було сили. Воювати проти цілого світу не легко. Дмитро Паліїв продовжував свою службу Україні в Українській Військовій Організації — УВО, як журналіст і публіцист, один із кращих на західньоукраїнських землях, як громадський і політичний діяч, що цілком розумів свою відповідальність за кожне політичне слово й діло. Але це все дрібниці в порівнянні з тим, що Дмитро Паліїв доконав в 1943 році, коли він удруге зголосився добровольцем до українського війська. Кажемо українського війська, бо ж дивізія «Галичина» згодом 1 УД УНА, формована німцями не була нічим гіршим від Леґіону УСС, сформованого в 1914 році австрійцями тому, що були патріотами, які бажали вести збройну боротьбу за визволення українського народу. У штабі дивізії, сотник Дмитро Паліїв користувався, як єдиний український штабовий старшина, таким самим довір'ям і респектом, яким користувався я у полк. Дмитра Вітовського чи ген. Мирона Тарнавського, бо за нього говорили не тільки слова, але й діла — найкращий показник вартости людини. Як старшина, сотн. Дмитро Паліїв загинув у бою і його смерть припадає на час великої битви дивізії під Бродами в 1944 році. Ніхто не був свідком його смерти, не знає про неї нічого, хоч і не бракує леґенд, більше чи менше подібних до правди. Смерть його наступила рівно через тридцять років після його першого добровільного зголошення до Леґіону УСС в 1914 році. Вістка про неї була невимовно прикрою для всіх тих, що знали Покійного з війська, польської тюрми, громадської

й політичної співпраці чи як блискучого журналіста. І вона залишилася такою по сьогоднішний день. В умі тих, що його знали, Дмитро Паліїв живе в особливій пам'яті, яка зовсім відповідає його вартості як військового страшини, а при тому вірного товариша в праці й бою за добро українського народу.

(49) *Там же*, ч. VII-VIII, ст. 13.

Леонід Лиман

ПОЛКОВНИК ІВАН БОГУН

В центрі міста Вінниці ще й досі збереглася система мурів, з яких виглядає декілька дул стародавніх гармат. До мурів прилягає невелика вулиця, що має назву Івана Богуна і береже пам'ять цього славного полководця. Він бо перед брамами цього міста, б'ючись за волю України, дістав перше бойове хрищення. Полковник Іван Богун був великим побратимом гетьмана Богдана Хмельницького; в найнебезпечніші моменти боїв, коли Хмельницькому доводилось напружувати останні сили, завжди на допомогу приходив Богун і своєю появою наводив жах на ворогів.

Після Зборівської угоди, перечуваючи неминучість нових боїв, тим більше, що угода незадовольняла ні поляків, ні українців і боротьба не припинилася, Хмельницький посилає до Вінниці Івана Богуна разом з полковником Нечаєм.

Вінниця перетворюється у велику фортецю. Богун наводить зразковий лад у своєму полку, одночасно поліпшуючи життя місцевого населення. Але час мирного життя проминув швидко. В лютому 1651 р., здобувши Красне, польський гетьман Калиновський почав облогу міста. Богун трохи «пожартував» з ним: у річці були збудовані замасковані ополонки. Кинувшись на місто, поляки тонули в зимовій воді. Облога Вінниці закінчилась утечею польського війська. Богун переслідував його аж до польських земель весною 1651 р.

Одночасно в запіллі обох сторін готувалися великі сили. Зудар їх мав остаточно розв'язати долю двох народів. Польськими військами керував король Ян Казимір, а з ним гетьмани Потоцький і Калиновський. Прибув з своїм корпусом і Ярема Вишневецький, якого з України вигнали, а бочки з його золотом потопив у Сулі Наливайко. Битва відбулася під Берестечком 1651 року. Спочатку Богун повів до бою 30.000 своєї козацької кінноти, і перші два дні перемагав.

Але в наступні дні татари, що були прийшли на допомогу козакам, зрадили, зійшовши з поля бою і забравши силоміць Хмельницького з собою. Відразу відчулась відсутність гетьмана: бойовий дух упав, появилася прихильники згоди з поляками. Свідоміша частина війська швидко зорганізувалася і вибрала на гетьмана полковника Івана Богуна.

Першим його завданням було вивести військо з табору через болотяну місцевість. З дивоважною силою за короткий час була побудована гребля. Але в самий час переходу серед черні зчинилася паніка — її не можна було вгамувати.

Так великі здобутки й можливості були зведені нінащо полохливим інстинктом самозбереження черні, що була приєднана до регулярного козачого війська, яке, не піддавшись паніці, продовжувало боротьбу і своїх героїзмом дивувало ворога.

Пізніше Хмельницький посилає Богуна разом із сином Тимошем у похід на Молдавію. Відплачуючи за Берестечко, Богун під містом Башлі розгромив двадцятитисячну польську армію. В цьому бою гине гетьман Калиновський. А коли коронний гетьман Чарнецький знову рушив на Україну, то Богун завдав йому знову великих клопотів своєю військовою хитрістю й спритністю.

Маючи великі втрати, Чарнецький пішов на штурм манастиря в Манастирських, надіючись спіймати Богуна. Але підчас замішання Богун з кількома сотнями козаків вирвався з оточення. По Переяславській угоді 1654 року Богун відмовляється давати присягу московському цареві, повертається до Вінниці, готуючись до нових боїв з ворогом.

Щоб розбити Богуна, поляки 1654 р. нападають на Немирів. На кожному кроці ворог зустрічав шалений опір не лише війська, а й цивільного населення. З-під Буші Богун відступив до Умані і тут з невеликим військом відбивав натиск великої польської армії. А коли між Охматовим і Ставищем поляки напали на табір Хмельницького, Богун, вирвавшись з оточеної Умані і пробиваючись через ворожу армію, в час найстрашнішого бою приходить на допомогу Хмельницькому, відбиває здобуті поляками козацькі вози і об'єднується з військом Хмельницького.

До краю знесилені обидві армії вже не могли воювати: польська армія посунулась з України, а Богун, кинувся навздогін за татарами, що поверталися в Крим з великим ясирем.

Після смерти Хмельницького на Україні почалася розруха. Це був період братовбивчих воєн, період різних угод і змов з ворогами. В таких умовах не міг бути застосованим військовий геній Богуна, що так боляче переживав трагедію України. Він занв, що будь-які угоди з поляками чи з москалями лише послаблюють силу України.

В Жовтні 1863 р. почався бій між москалями й поляками за владу над Україною. Ставленик поляків Тетеря під командуванням Богуна вислав допомоговий корпус полякам. Але й тут Богун залишився вірним собі: він мав свої заміри при першій нагоді знищити поляків. Ця нагода трапилась під Глуховим.

Богун чекав на Брюховецького, якій ішов проти поляків, спираючись на Москву. Богун жадав з'єднання з Брюховецьким, щоб роздушити стиснутого ворога. Поляки, здогадавшись про заміри Богуна і маючи нагоду, схопили його і 17 лютого 1664 р. під Новоградом Сіверським стратили.

Смерть Богуна дорого коштувала поляків під ударом Брюховецького лише малі рештки розбитого війська вернулись до Польщі. Відтоді й досі польське військо не появлялось на лівобережній Україні.

Полковник Іван Богун — найкращий представник козачої аристократії. Його кінцевою метою була Україна, сперта на власні сили. До цієї мети він ішов світлою й незаплямованою дорогою. Його гордій і великій вдачі була

чужа змова з ворогом: на українській землі він розмовляв з ним лише зброєю. Не дивно, що Богун ніколи не підписував угод. Польський історик писав про Богуна: «Був це тип наскрізь український, якого могли створити лише такі буйні й криваві часи. Відвага і хитрість — головні риси його характеру».

Андрій Потоцький так інформував короля про мету Богуна: «Їх головна ціль, не бути ані під Вашою Королівською Милістю, ані під царем. І ціла їх робота крутиться біля того, щоб вони були вільні». Ми ніколи не ховали перед ворогом своєї справжньої мети. Вона така міцна і непреможна, як і воля та військовий геній Богуна, що ніс її землею українською через вогні й бойовища, через жах і смерть.

Для нас постать Івана Богуна є дороговказом, як жити, куди йти, як і за що боротися і перемагати.

«До перемоги» ч. 39(40)
Тижневик для добровольців Дивізії «Галичина». рік 1944

Література

Віталій Бендер

ЦИГАНСЬКЕ МИЛОСЕРДЯ

(З рукописного циклу «Правдиві історії»)

З Італії в Англію «Рімінська Січ» прибула в чудову пору — весна в розгарі. Залишаючись в стані військовополонених, в новій країні ми нарешті позбулися ненависної колючої огорожі і почали почуватися в дечому вільними людьми. Нам дозволено ходити на прогулянки без конвою, купувати в крамницях товари, що не підлягали картковій системі, відвідувати спортові грища, навідуватись в громадські парки. Але недосяжними для нас залишалися їзда потягами й автобусами, відвідування кінотеатрів і барів, участь в популярних національних іграх з грошовими ставками. Не пускали й на тансінґи. Але поволі і ці заборони одна за одною щезли, окрім хіба вступу до барів. До них ми вперше зайшли майже два роки пізніше, після офіційного звільнення з полону.

Що ніколи нам не заборонялося, ні спочатку, ні пізніше, це заводити знайомства й романси з англійським жіноцтвом. Через наш невільницький статус одружуватися заборонялося, але романсувати будь ласка і скільки маєш щастя.

Заборон на кохання не існувало, мабуть, тому, що на цьому полі паші було не так і багато. В ту пору Англія була перенасичена чоловічою статтю. Якраз демобілізувалися сотні й сотні тисяч молодих

англійців, багато з яких пішли воювати, не встигши скоштувати й одного дівочого поцілунку. Всі вони тепер шукали життєвих супутниць. В 1947 році в Англії ще залишилися чисельні американські формації, військові частини з Австралії, Канади, Нової Зеляндії й інших складників Брітанської Імперії. До Англії привезено з Італії польський корпус ген. Андерса, а це 150 тисяч молодих і моложавих поляків. На той час ще не репатріювалися на свою батьківщину сотні тисяч німецьких полонених. З Европи прибули на працю 130 тисяч діпістів, переважно чоловіки. І в додаток прибули ми з Ріміні — понад 10 тисяч українського молодняка. На неодружене англійське жіноцтво наступив шалений попит. І якщо навіть для доморослого англійця в тих умовах не було легко знайти подругу, то що там вже говорити про полоненого молодика без знання мови, зодягнутого в помічену одежу — ми ходили в англійських одностроях, пофарбованих на чорно — і, переважно, без копійки грошей в кишені.

А про знайомство з дівчиною мріяв чи не кожний з нас. З 90 відсотків дивізійного складу мали в ту пору 20-25 років, якраз у віці, коли тяга до протилежної статі є сильнішою, ніж тяжіння маґнетного полюса нашої плянети.

Не знаю, чи ми виглядали дещо інакше, чи аж задуже бризкали оптимізмом і бадьористю, але які бідні й упосліджені ми не були, але й нас не обходили англійки увагою. І мова тут не йде про отих легких жінок, де двоє зустрілися, через дві години розійшлися, і обоє вдоволені. У багатьох зав'язувалися надійні знайомства, розгорялися довготривалі романси, а чимало дивізіонерів встигли стати батьками ще перед офіційним звільненням.

Що може бути більш романтичним, ніж жагуче кохання між молодим невільником і милою, співчутливою громадянкою імперії?

Але був і бич. Бичем нашого полоненого життя була навмисна чи ритуальна схильність чиновників Міністерства оборони перевозити нас з місця на місце. Тільки но звикнешся з місцевістю, заведеш знайомства, аж тут розпорядження: пакуйтеся, переїждаємо до іншого табору, а значить і міста. Ми виїжджаємо, а в наш табір прибуває інша, наша ж, братія. Покружляли ми по Англії. В одних місцевостях було краще з «жіночим інтересом», в інших гірше, а деякі табори були розташовані в такій глушині, що й людей навколо не було.

Нагрянула осінь 1948 року. Запахло волею. Звезли нас у великі транзитно-розподільчі табори, де кожний діставав офіційне звільнення, певну суму грошей, підписував контракт, що залишатиметься на тій самій праці протягом наступних трьох років, після чого роз'їжджалися до місць призначення, в справжній цивіль.

Я і всі мої співтаборяни опинилися в розподільнику в місті Бері Сент Едмундс, яке між собою, щоб не зломити язика, ми називали просто Бері. Досить комфортабельні бараки знаходилися за містом, в чепурному величенькому лісопарку. Того ж дня вечером, ще завидна

я вирушив до міста на «оглядини» із своїм приятелем, який називався Мих. На той час, більше для гумору, ми повністю перейняли англосакську звичку вкорочувати імена на половину. Микола став Мик, Михайло — Мих, Степан — Степ…

Лінивою ходою йдемо хідником, реєструємо зором кафейки, бари, кінотеатри. Місто Бері — середньої величини, але голосне і надзвичайно чисте, як і всі провінційні міста в сільськогосподарських зонах.

Раптом на хіднику поодалік з'являються дві молоді англійки, фасонно зодягнуті, фіґуристі, і йдуть нам назустріч. Одна з них зупинилася напроти вітрини, стала хустинкою стирати зайвину ліпстику, а її приятелька крокує сама, ось-ось порівняється з нами. Мих, притишено мовивши «Іду на ви», загородив їй дорогу, швидко випалив якусь ходову англійську пустотливість і вона, усміхнувшись, зупинилась. А я пішов далі, ближче до тієї, що чепурилася перед вітриною.

Вона якраз сховала хустинку в торебці і повернулася обличчям до мене. Не знаю, що саме вирізьбилося на моєму обличчі — несподіванка, подив, ошелешення, змаління — але її врода й постава до того були вражаючі, що в вкінці роззявив рота і мої руки якось безконтрольно впали до швів. Я стояв, очима просто їв всі її клясичні риси. Моя раптова застиглість, мабуть, мала хворобливий відтінок, бо вона враз зупинилася і якось заклопотано спитала:

— Що з вами? Щось сталося?

— Сталося, — і я злегка усміхнувся. — Чи ви хоч знаєте, якою незрівняно вродливою ви є? Дивишся на вас і не знаєш, чи ви намальована, чи справжня? Якщо слово beauty в найповнішому значенні можна до когось прикласти, то якраз до вас.

По її обличчю пройманула усмішка.

— Направду? — вона пробувала вкласти в це слово максимум допитливости, що їй не вдалося, бо почуття вдоволення взяло верх й замулило всі інші нюанси її голосу. — Мені дуже приємно чути такі компліменти. Безмежно вдячна. До речі, ви говорите з тяженьким акцентом. Хто ви?

І прямо на хіднику ми розговорилося, інші пішоходи оминали нас, невдоволено косячи очима, чи то від того, що ми окупували public pathway, чи від того, що така надміру вродлива дівчина поблажливо розмовляє з, нічим особливим не вирізненим, молодим чоловіком в міченій одежі. А невдовзі всі четверо ми сиділи в кафе, пили чай, жартували й рознайомлювалися обширніше. Пізньої години до їхньої автобусної зупинки ми йшли, як давні знайомі, звертаючись один до одного по імені. «Клясична красуня» звалася Джулія. Чекаючи автобуса, ми встигли розказати їм чимало про себе. Про таких «звірів», як українці, вони ніколи не чули і ніяк не могли зрозуміти, чому ми воювали разом з німцями, але це ні трохи не охолодило їхньої цікавости до нас.

Умовилася зустрітися через день. Дорогою до табору Мих сипав, як з рукава, деталі своїх інтимніших розмов з новою знайомою, а я, розсіяно слухаючи, силкувався відгадати, чому дві досить красиві англійки, зовсім не з легкої категорії, а досить відповідальні й серйозні, отак зненацька віддали перевагу двом міченим хлопцям-полоненим? Від нудьги? Від шукання екзотики? Хочуть когось подратувати, намозолити комусь? Ніяк не вірилось мені, щоб я, нічим особливим з товпи не вирізнюючись, а з виду радше пересічний і навіть сіруватий, міг серйозно заімпонувати вродливій і елеґантній англійці. Напевно з боку дівчат тут якась гра, думав я.

В розподільнику ми не працювали, а здебільша вилежувалися на траві проти яскравого, але не дуже гріючого сонця. Військова розподільна комісія працювала щоденно, викликаючи нас на переслухання поодиниці. Списки тих, що наступного дня мали йти на переслухання, вивішували за день наперед. В списках на завтрішній день мого прізвища не було. Йти в місто не було потреби, бо побачення з дівчатами узгіднене на післязавтра — треба щадити гроші. Нічого, чимось займуся, день пройде швидко.

Новий день видався соняшним, тихим, справжнім взірцем бабиного літа. Перед обідом я втиснувся в одну з відбиванкових дружин — ця гра була вельми популярною між нами. Завжди було доволі глядачів, і кожному гравцеві хотілося покозиряти своїм вмінням. Мав цю слабість і я. Рятуючи м'яч від «приземлення», я невдало впав і вивихнув ступню. Вона якраз просиніла і розбухла в таку тендітну пухлину. В медпункті ступню просмикали, чимось помазали, туго забиндували і видали мені милиці в тимчасове користування.

Моїй журбі не було кінця. Не так я переймався ногою, як завтрішнім побаченням. Аж на плач зривало. Тільки уявити: любов сама стукає в серце, бери її, як пташку в пригорщі, насолоджуйся милим цвірінчаннями красивої дівчини, а тут де не візьмись ось це каліцтво, нога спухла, нестерепно болить, геть вийшла з ладу. Не йти ж мені на побачення на милицях. А може до наступного дня моя інвалідність мине?

Ні, не минула. Синявість на ступні дещо збліднла, але біль не вщухав. А вже й на «рантку» треба йти. Слухай, кажу я Миху, ти рушай сам і заопікуйся ними обома, якщо прийдуть. Бери й мої гроші. І добре витолкуй Джулії про причину моєї відсутності.

Подався він. Годину пізніше лежу в гурті хлопців на траві, намагаюся слухати всякі теревені, але вуха нічого не сприймають — розпач і пригнічення зціпили все моє єство. Раптом як з неба поруч мене падає знайомий східняк і схвильованим, задиханим шепотом рече:

— Слухай, там на воротях дуже симпатична баба питає за тобою…

До речі, в східняцькому лексиконі слово «баба» стосується жінок всякого віку. Навіть у школі, коли на порядок денний виходять аморні

справи, хлопці в старших клясах перемовляються між собою приблизно так:

— Навідайся сьогодні до мене, маю нові платівки. І бабу свою приводь, — хоча «бабі», школярці-однолітці, всього 16-17 років.

Як чесонув я на одній нозі і двох милицях до воріт! Мабуть, і на двох здорових ногах так швидко ніколи не біг. Виходжу на вулицю — так і є, вона, Джулія. Чудово убрана, торебка через плече, примружений чарівний усміх на обличчі. Підбігає, присідає і ніжно гладить мою босу спухлу ногу. Здіймається, чіпляється рукою за милицю і співчутливо-сумовитим тоном каже:

— Oh, my poor boy. What a misfortune!

Біля брами, вздовж паркану стояли кілька лавок, і на одній з них ми сіли. Вона частує мене яблуком, підсовується впритул і розказує, що довідавшись від Миха про моє нещастя, вирішила навідатись сюди сама, щоб не пропав вечір і щоб «не заваджати тим двом». Довго ми сиділи там, обнявшись, обоє відчуваючи, як стихійні наразі пориви сплітались в тугий любовний вузол. Несподівана візита Джулії до табору остаточно мене переконала, що тут не гра-витівка, не втікання кудись чи від когось, а незаперечний факт — з якихось причин я їй подобався. А вона мені — ще більше. Голова йшла обертом від щастя. Все відбувалося як в казці: йшов собі навпростень по міському хіднику і зустрів красуню, лише не уявну, а справжню...

І пішло, закрутилося... Щовечора зустрічі з Джулією. Купідон не тільки прострілив наші серця тією самою стрілою, а ще й зв'язував їх тугим перевеслом. Все моє єство бреніло гучною, щасливою піснею. Та найголовніший зиск з таких знайомств був суто психологічного порядку. Чоловік якось зростав в своїх власних очах, ставав самовпевненішим, впадав в гороїжний настрій, коли й море видавалося калюжею. В товаристві дівчини, та ще такої вродливої, щезали геть пригнобленність і почуття загубленности в чужому світі, увесь ваш вигляд ніби рецитував довкіллю, що хоч я самітній і чужий в цих щиротах, та ще й невільник, мічена особа, але дивіться яка краля тиснеться до мого боку, то ж виходить, що я таки щось вартий!

Та прийшла й моя черга йти на комісію. Я їх благаю й молю, щоб залишили мене в Бері, або десь недалеко від міста. Заглядають в довідники й реєстри: нічого ні в місті, ні близько нього нема. Є кілька вакансій в Мілденголі, десь миль з 30 від Бері. Кривлюсь, але погоджуюсь. Підписав контракт, отримав гроші й призначення. Грошей дуже мало, з 15 фунтів. Вистачало на цивільний костюм середньої якости та на пару тижнів прожитку. До всяких люксусів братія наша мала дороблятися сама, власними мозолями.

Довідавшись про моє місце призначення, Джулія посмурніла. Тридцять миль ніби не така вже й відстань, але сполучення було дуже кепське, лише автобусом. Але й ця обставина не охолодила наш романс. В робочі дні про відвідини Бері годі було й думати. Ми зустрі-

чалися що суботи. Та коли я від'їжджав назад автобусом — останній відходив під 10-ту годину вечора, в «дитячу пору», як підмічали дивізійні жартуни — обоє ми чулися, ніби нас пограбовано. В час, коли в молодої пари щойно розгоряється апетит до розваг, ми розлучалися, і це пригноблювало.

Та, як виглядало, з якихось причин я і в цій кризі мав заступство Вищих Сил. Весною 1949 року настиг до мене від нью-йоркської «Свободи» лист з повідомленням, що за всі мої новелі й оповідання, передруковані цим органом з рімінських таборових часописів, мені належиться гонорар — десь 30 з гаком фунтів. Почувався я так, ніби відкопав глек з безліччю золотих монет. Якщо зважити, що в ті часи ми заробляли тижнево 4 фунти й 15 шилінґів, то були шалені гроші. Діставши ту винагороду, я з місця купив мотоцикля з другої руки, заплативши за нього 25 фунтів.

Та «транспортна одиниця» була добряче згаратана й зношена до краю, але їздила і, уявіть собі, не підводила. Проблема побачень з Джулією була вирішена — тепер я їздив до неї і в будні дні, а в суботу міг бути разом з нею до півночі а часом і довше.

Звільнені з полону дивізіонери почали один за другим одружуватися. Загриміли весілля. Той дружився з українкою, той з англійкою, той з італійкою, той з валійкою. Українських дівчат вийшло на чужину після війни дуже мало, між виходцями переважали чоловіки й хлопці. Що не тиждень, то й весілля в якомусь гостелі.

Відгуляли ми того й наступного року. Весілля вдавалися гучні й помпезні, пили, співали й танцювали до упаду, немовби діставали компенсацію за всю ту мізерію й страждання, що випали нам у воєнні й післявоєнні роки. Наша степова бадьорість, розважальна винахідливість, козацькі танці й співи дуже Джулії імпонували і кожного нового шлюбу вона очікувала як незрівняної події. Було, як позасідаємо за столи після вінчання десь опівдні в суботу, то земля ходила ходором до ранку в неділю, а часом і довше.

Того разу весілля було в Мілденголі. Я контролював себе, пив мало, бо ж мені треба було відвезти Джулію до Бері на мотоциклі серед ночі. Десь о першій годині вночі ми розпрощалися з молодятами й гостями і виїхали на асфальтовий шлях.

Був липень. Нічна свіжість б'є в моє обличчя, вимітає з голови останки хмелю, а Джулія на задньому сидінні влипла в мою спину, співає собі щось безжурно. Світляний сніп від мотоцикла розсікає чорну пітьму і вирізьблює дорогу і всякі контури на узбіччях. Проїхали ми хвилин 20, раптом мотоцикл закашлявся, став сіпати як норовистий кінь, світло втратило попередню яскравість. Я підкручую рукою ґаз, а у відповідь ще частіший кашель, який в слідуючу мить обірвався цілковитим заглохненням мотора.

Довкола мертва тиша. Посеред нічної дороги стоїмо ми вдвох і притримуємо руками заглохлий мотоцикл. Пробую зорієнтуватися,

де ми є. Виходить — десь на півдорозі. Чи назад, чи вперед, а 15 миль треба покрити пішки. А з мотоциклом що робити?

Освічую кишеньковим ліхтариком мотор, приглядуюсь до свічок, до кабельних контактів, до карбюратора, ніби все в порядку, але скільки я не ставав ногою на заводний важіль, мотор не подавав ніяких ознак життя.

Англійка пригнічена, а я спаралізований. Що ж робити? У всякому разі, не стояти на місці, треба рухатися. Я підпихаю мотоцикл, а Джулія йде слідом. Провадити заглохлий мотоцикл навіть по рівній дорозі, то тут треба неабиякого усердя, а коли хоч трішки під гору, то й життю не радий. Сяк-так подолали з милю, зупинилися спочити. Джулія сердито заявлає, що далі вона йти не може. Її мешти на вельми високих каблуках, бо ж нарядилася до танців, а не для спорту, і скалічити себе на асфальті вона не має ніякого бажання. Моя відповідь була теж нестриманою, виникла суперечка, яка ось-ось мала перейти в справжню сварку.

Коли ми втихли на мить, звідкись з нічної чорноти долинув уламок мельодії. Прислухавшись ретельніше, я устійнив, що музика озивалася десь спереду. Звідки могла линути музика на цілковитому безлюдді о другій годині ночі? Але напливи мелосу підбадьорювали — десь і в цю пору жевріє життя. Хвилин через десять спереду завидніло полум'я. Виглядало, що хтось розважався біля ватри, бо музика насідала на слух голосніше. Коли нарешті ми порівнялися з поляною, блідо освіченою ватрою і уставленою, можливо, тузином автофурґонів, стало ясно, що ми натрапили на циганський постій. Кількоро циганчуків-підлітків, угледівши нас і зрозумівши, що ми в халені, схопили мотоцикл й попровадили його до фурґонів, а інші повели мене й Джулію до ватри.

Цигани, жінки й чоловіки, сиділи довкола вогню. Було їх всіх разом, включно з малюшнею, десь до 40 душ. Деякі з них поглянули на нас і привітно кивнули головами, але більшість до несподіваних гостей не виявила ніякої цікавости. Троє музик, стоячи, грали мельодії, які зовсім не звучали циганськими. А всі інші потихеньку приспівували і злегка коливалися. Ніхто не пританцьовував. Нас запрошено сісти ближче до ватри, а внедовзі ми на шпичаках підсмажували сосиски й тонкими скибами порізану картоплю. Дехто з ґосподарів теж був занурений в це зайняття.

Як романтичне плем'я, цигани полонили мою уяву ще змалку. Скільки проїжджих таборів довелося в тій далекі роки уздріти! А двіч біля нашого містечка, на степовій рівнині, відбулися циганські весілля. Весь люд тоді вивалив з міста на ті видовища. І цигани не підводили, розважали себе й городян: перегони на возах, гашення свічок довгими циганськими батогами, концерти музик, співи, танці. А в яку, барвисту одежу дорослі цигани й циганчуки були зодягнуті — дух забивало!

Та найбільша слабість в мені засіла ще змалку до їхніх мельодій і пісень. Я кажу «їхніх», хоча, якщо добре вслухатися, більшість мельодій були нашими, але з отим чарівним циганським присмаком. Істинно циганський мелос дуже подібний до індійського чи пакистанського і його вони виконують лише для себе. А те, чим вони розважають публіку і що ми звикло вважаємо циганською творчістю, є набором мотивів з Румунії, Угорщини, Польщі, України, Росії, які вони трішки перелицювали й прикрасили щемким популярним звучанням. Через це ті мельодії і є такими ходовими серед народів Східньої Европи.

Троє музик грали щось тягуче, асиметричне, без ніяких ознак мельодійности і я починав розчаровуватись. В час науки я посмілів і попросив їх заграти «Дві ґітари» або «Золоті кільцята», які в наших сторонах вважаються клясичними зразками циганської музики. І навіть промимрив їх мотиви. Але вони якось винувато вибачилися — ні, таких мельодій вони не знають.

І тут підступила до нас молоденька циганка, років 17-ти.

— Хочете, я заспіваю вам «Золоті серги»? Це пісня з фільму під такою назвою.

В якійся газеті я угледів, що в Англії якраз вийшов на екрани новий голлівудський боєвик «Golden Earrings», але до провінції він ще, мабуть, не дійшов, бо афіш про нього мені не довелося бачити ні в Бері, ні в Мілденголі. Ми охоче погодилися і циганочка під злагоджений супровід скрипки, акордеона й ґітари таким дітким голосом заспівала:

There's a story,
Which is known to very few,
That when you wear the golden earrings,
Love will come to you…

Слова й мельодія ув'язувалися в цілість, яка проймала й шарпала душу. Від перелучення аж в горлі сохло.

So kiss me, my Gypsy,
And hold me very tight,
And let this pair of golden earrings
Spell their cast tonight…

Із чутливого дівочого голосу й із схлипування скрипки спадала туга не просто за миттєвою втіхою, а за циганським коханням з чарами й кочовим привіллям. І в серці слухача зроджувалося гаряче співчуття й безмежне бажання щасливого кінця. І я подумав: що за дивне плем'я, живе з дня на день, нічого сталого не посідає, а з якими романтичиними поривами, з якою жагучою поезією мандурє крізь життя!

На сході починала розливатися ввись ледь помітна сірина. Поволі цигани розбрелися до своїх фурґонів, біля вогнища зашишилися, я і Джулія. Підійшов старший циган з пікніковими підстилками в руках, розпитав мене про мотоцикл, що з ним сталося, пообіцяв пошпортатися в ньому ранком, подав нам наші «ліжка» і теж зник. Ми прослали їх по обох боках ватри, впали на них і заснули мертвецьким сном.

Проснувся я від свіжости. Сонце вже виглядало краєчком з-за високих, крислатих верб, але було прохолодно, проймало до тремтіння. Недалеко дзюркотів струмок, над яким вмивалася й прихорошувалася Джулія. Ні одного фурґона ніде, лише втиснуті в траву сліди шин та одинокий, укритий росою мій мотоцикл, що схилився на ногу-опору.

Я звівся на коліна і на траву з-під поли піджака випав мій гаман. Перерахував гроші, одного фунта бракло. Кілька купонів з бензинної книжки були вирвані — в ті часи бензин підлягав нормуванню. Підступив до мотоцикля. На бензинному баку кришкою був притиснутий папірець, а на ньому хтось написав з багатьма граматичними помилками: «Мотоцикл в порядку, лише бак був порожній. Ми його наповнили, вирвали з вашої книжки належну кількість купонів і взяли відповідну плату. Вибачте за самовільство, але ви так міцно спали. Щасливої подорожі».

Підійшла Джулія.

— Бачиш, — сказав я, — яке циганське милосердя? Пригостили нас, прийняли на ніч, наповнили бак бензином, і не жадали від нас ні особливої заплати, ні навіть подяки. І хто б подумав!..

З тих пір, якщо в газетах попадались звідомлення, що в якомусь селі чи містечку циганський постій зробив якусь шкоду, обікрав фармера чи установу і обурені мешканці домагалися гостріших заходів проти цих «паразитів», в мені обов'язково спалахував гнів, в душі я боронив їх і солідаризував з циганами. І ця прихильність до них так і не заникла. Після того випадку мені завжди видавалося, що все людське довкілля чинить велику кривду цьому кочовому, романтичному племені.

Мотоцкил завівся з першої спроби. Я викотив його на асфальт і по пустинній недільній дорозі ми гайнули до Бері…

***

Пару років тому діти, обоє студенти, попросили мене відвезти на північ, до Норвічу, на якийсь літній студентський збір чи форум. Туди я їхав одним маршрутом, а назад — іншим. Якось кинувся в очі придорожній щит з написом NEWMARKET, а трохи перегодя — Mildenhall. Придивляюся уважніше. Господи, скільки ж разів я шмигав колись по цій дорозі на своєму старому «Пантері». Ось ще миля — і з'явиться Barton Mills, де збігаються п'ять доріг, одна з яких в'ється до Бері.

Захвилювався. Адже тут колись видзвонювала моя молодість, що якось непомітно зникла, відстала віж життєвого маршу і щойно тепер все частіше й частіше вривається в спомини.

Надворі — літо 1983 року. А Джулія, мотоцикл, щоденна бідність — все те залишилося в 1950-му році. Від тих далеких молодечих днів і помислів мене відділюють 33 роки — огрядна відстань.

Серце ходить ходуном, до горла підкочується клубом. Ні, таки з'їзду на дорогу, що провадить до Бері. Ширина її та сама, і соснові стіни з обох боків ті самі . Ось і місток, біля якого захлипнувся мій мотоцикл. І я півусміхнувся і півскривився: я так тоді поспішав до Бері підхопити Джулію, що зовсім забув за порожніючий бак. Зрештою, може й краще, що забув, бо інакше не спіткався б з циганами і пам'ять моя була б біднішою на один романтичний епізод.

Шукав тих рясних верб, але ніде не вгледів. Тепер тут з'явилися чисельні житлові масиви, а верби, мабуть, позрубували. З'їхав на паркувальну смугу, зупинився, виліз з авта, приліг на м'яку траву і нарешті заспокоївся. Шугання пам'яті в ті далекі роки вже не пришвидчувало пульс.

Джулія, Джулія... Де вона тепер? І що залишилося від її вражаючої вроди? Часом шпортаючись в своїх «архівних» скринях, натряпляв на її останній до мене пожовклий лист. «My dearest stranger», — так він починався. А далі вона рекла, що найкраще нам розійтися завчасу, бо, зв'язавши свої долі законом, ми, скорш усього, обернемося в ненависників один одного. «Я вже давніше помітила, що тебе надміру гнітить неспроможність вилити по-англійському всю свою душу, всі почуття. В такі моменти ти нервуєшся, злість на себе й на своїх прорівається з тебе сильніше й сильніше. Ти все шукаєш компанії своїх земляків, а розговорившись з ними, зовсім забуваєш, що і я присутня...»

Із стриманим докором вона повчала, що я ніби не помічаю, де опинився і де живу. «Тут — Англія, а не твій безкраїй степ, за яким ти все зітхаєш і журишся. І якщо ти не можеш ніяк звільнитися від його поклику й примани, боюсь, що поруч тебе я буду зайвою. Порятунок для тебе один — знайти дівчину із своїх земель. І як би тобі в житті не пішло, але, принаймні, матимеш завжди біля себе терпеливого слухача, який до краплини розумітиме всі твої болі й душевні зриви. Розстаюсь з тобою для твого ж добра. Пам'ятаєш циган? Вважай цей мій крок ще одним циганським милосердям. Farewell, my dearest stranger».

Ось так все скінчилося. А пізніше все сталося так, як Джулія нараджувала. Відпрацювавши контракт, я подався на південь, до Лондону, де й зустрівся з «дівчиною з наших земель». І дуже часто я думав і думаю, чи зміг би я вистояти в життєвих перепитіях без рідної мови в стінах свого мешкання? Заледве. Своїм милосердям Джулія врятувала нас обох...

Довго я лежав на траві, заплющивши очі. Спомини все розростався, галузки від нього тягнулися у всі боки, зроджуючи нові й нові обличчя, сцени, зустрічі й розмови. І так було невимовно жаль, що все те відгуло, минуло й з далекої далечини привиджується як солодкий сон.

Посвятою, старанням і усердям, не зважаючи на чужину, ми таки вибилися в заможність, повивчали дітей, нажили будинки, авта, багато з нас подорожують по всіх світах. Але все це не дуже тішить, бо все помітніше насідає старість. А в ті далекі роки ані бідність, ані покинутість, ані невлаштованість якось зовсім нас не засмучували, бо, як там не було, але в нашому єстві вигравав один непобивний козир — молодість! Вона поривала вперед, не дозволяла відчуватися іззa бідности й нестач і вселяла нові й нові надії. І хто знає, можливо то були наші найкращі роки...

Англія, 1985

Б. Шарко

ПОЕТ — ВОЯК — БОГДАН БОРА

Поет Богдан Бора (справжнє прізвище — Борис Шкандрій) народився 11 квітня 1920 р. в Павлечі (сьогодні Павлівка) біля Станиславова. Після закінчення української гімназії в Станиславові, педагогічну освіту здобув у Коломиї та Станиславові. Пізніше вчителював у рідному селі та активно працював на культурно-освітньому полі. 1943 року вступив до Української Дивізії, де закінчив старшинську школу і як хорунжий, воював на фронті. Від червня 1945 р. перебував у таборі військовополонених у Ріміні. Звідтіля весною 1947 р. переїхав з полоненими дивізійниками до Англії. Тут далі перебуває у полоні. Після звільнення з полону залишився в Англії, одружився і там проживає досі. Кілька років працював на ниві українського шкільництва. Тоді публікував цінні статті на методичні й виховні теми. Ставши пенсіонером, здебільшого вдається до літературно-критичних нарисів та публіцистики.

Богдан Бора почав писати ще в гімназії на 15-му році життя. Вже в ранній юності цікавився світовою літературою, читав українських письменників, зокрема захоплювався творами неоклясиків, Плужника і Хвильового.

1946 р. видавництво «Життя в таборі» в Ріміні видало циклостилевим способом першу збірку віршів Б. Бори «В дорозі» тиражем 280 примірників, а 1947 р — другу збірку «У вирію», тим же способом, тиражем 200 примірників. Обидві ці збірки (перша — 112 стор. і друга — 103 сторінки) є сьогодні бібліографічною рідкістю, передусім тому, що були надруковані на поганому папері. В рр. 1947 — 57 Б. Бора написав дві збірки: «Моя доба» і «Голубі далі», а в рр. 1957 — 67 третю збірку «Любов і гнів». Ці три збірки появилось одною книгою в Лондоні 1972 р. накладом Союзу Українців у Великій Британії п.з. «Твердь і ніжність» з передмовою д-ра С.М. Фостуна. Року 1982 накладом Братства колишніх вояків 1-ої Української дивізії Української Національної Армії в Канаді та Об'єднання бувших Вояків Українців у Великій Британії були перевидані дві перші рімінські збірки із 1946 — 47 рр. та третя — «Щирість», написана пізніше, 257-сторінковою книжкою п.з. «Буремні дні». Передмову до неї написав Юрій Клиновий (Стефаник).

Богдан Бора часто друкувався в українських часописах і журналах. Чимало віршів було надруковано в лондонському місячнику «Визвольний Шлях». Поет — постійний дописувач лондонської «Української Думки».

⁂

Вітаємо сердечно нашого побратима із його 70-річчям та бажаємо ще многих творчих сил на полі української літератури.

Фейлетон і усмішки

Ро-Ко

«РУХ» НЕ З ТОГО КІНЦЯ?

Що то тепер не діється? Ще добре не наслухався я, що вчора говорив на зборах Товариства приятелів Руху Володимир Яворівський, подвійний депутат (до всесоюзної і української Верховних Рад), а сьогодні його промова вже перестаріла. Події випереджують навіть добрі слова, а злі язики лишаються далеко позаду. Вчора Україна пробуджувалася, а сьогодні вже пробудилася. То щось таке діється, як з моїм сном — до роботи я пробуджуюся дуже повільно й нехотячи, а як прийде вільний день, то буджуся машинально до схід сонця. Однак це гріх порівнювати загальну справу до особистих інтересів.

Дуже я тішуся і захоплююся тим, що діється в Україні, хоч сам не знав, що мій патріотизм так скоро пробудиться. Однак в дечому це пробудження мені не зрозуміле. Воно, пробудження, якби поставало не з того кінця.

От тут українська еміґрація чи поселення, чи діяспора, як називає нас наша Україна, жила собі, працювала собі, кожний мав свій тихий куточок, щоб інший йому не перешкоджав, а тут, як буревій, загримів Рух. І пірвав у свій вир діяспору! Там 50 мільйонів, а тут може 800 тисяч, може 500, а може 300, можна б торгуватися з тими числами, як Ной з Богом перед потопом. Правда, є ще українські поселення в Бразилії та Арґентіні, але вони, мабуть, до діяспори не входять, бо не мають твердої валюти. А без валюти, то якби без рук, без ніг і без кишені. Вони немов не так третій світ, як півдіяспора поміж діяспорами.

Торгуватися чи не торгуватися, в історії нічого не виторгуєш, бо вона така пані, що, нікого не питаючися, сама накидає тобі священні обов'язи. І діяспора немов зачуманена Україною, і радіє, як хтось з України заговорить українською мовою: «Як він гарно по-українському говорить — слухаєш, не наслухаєшся», — дивуються діяспорники поміж собою. Аж не віриться мені, що це дійсність!

Дивіться, тамтешніх 50 мільйонів питається тутешніх мізерних тисяч, чи можна їм закладати Наукове Товариство ім. Шевченка? І їде д-р Падох з Нью-Йорку до Львова та врочисто передає право на відкриття. Союз Українок з України прохає, щоб його прийняти до Федерації жіночих організацій на еміґрації, і пані Оксана Соколик повідомляє, що з приємністю його приймають. Скликається собор Української Автокефальної Православної Церкви і вибира-

ють на патріярха митрополита Мстислава з Бавнд Бруку, стейт Нью-Джерсі. Переговорює аж чотири-стороння, не дво- чи три, а чотири-стороння, як чотири сторони світу, комісія Греко-католицької Церкви з Риму у Львові, в якому селі кому передати церкву на відправи Божі. І ця комісія їхала до Львова через Москву, а нам ввесь час втовкмачували, що дорога до Львова веде через Київ. Хори з діяспори ґлянсують козацькі чоботи, шиють нові смокінґи, а театри нашвидку вивчають ролі «Мина Мазайли», щоб доказати — може й на Полтавщині, як там доїдуть, — що наша пісня, наша дума не вмре, не загине... В Канаді й Америці.

Тепер я ще з більшою політичною нетерпеливістю чекаю, котра з новостворених партій на Україні перша звернеться що президента УНРади, щоб він став президентом України і переніс свій осідок, мабуть, просто до Львова, бо через Київ дорога до Львова задовга. Бо чого ж їздив на Україну відпоручник його партії? А може не забудуть і про гетьманщину? У політиці ліпше мати більше, ніж менше, під рукою.

Колись мій приятель, той від політики, сердився, що наш гімн не відповідний до теперішніх світових вимог, бо наші воріженьки не згинуть, як роса на сонці, а тепер і наші воріженьки може не гинуть, бо на Україні сонце вже не таке ярке через дими з заводів і атомних станцій, як колись, але кудись зникають. Навіть старовинна слава нашої Русі може одного дня повернутися до Києва, бо як Єльцин вийде з Росією з Радянського Союзу слідом за іншими республіками, то в Радянському Союзі хіба лишиться одна Україна, і, хоч-не-хоч, Ґорбачов муситиме повернутися на землю своїх предків. Але я в це не вірю, бо Україна мимохіть випереджує сама себе.

Мені здається що, то все це відбувається ніби навиворіт, не з того кінця, але нехай і так буде. В Києві одна старенька вісімдесятькілька-річна бабуся, яка втратила на війні свого чоловіка й трьох синів, — як розповідав Яворівський, — прийшла до канцелярії Руху в Спілці письменників України, щоб своїми сухими пальцями доторкнутися обличчя Яворівського, і принесла у вузлику сто тридцять карбованців, заощаджених по одному карбованцю з місячної пенсії на поминки після її похорону, і жертвувала все на нашу справу. І коли один колгоспник, начитавшися у партократійній пресі про провідників Руху й думаючи, що їх уже, як було б колись, поарештували як ворогів народу, то забив на півроку раніше свиню і привіз до Києва на порятунок національної справи, то мені нічого не лишається, як понести свій вузлик, хоч ще не збираюся вмирати, навіть, якщо той Рух рухається не з того кінця. Бо хто не приїде з України, кожен хвалить: яка то діяспора мудра, яка добра, яка багата, яка щедра, — аж не хочеться вірити, що то ми. І як нас так хвалять, то що нам інше лишається?

Репортаж

Б. Шарко

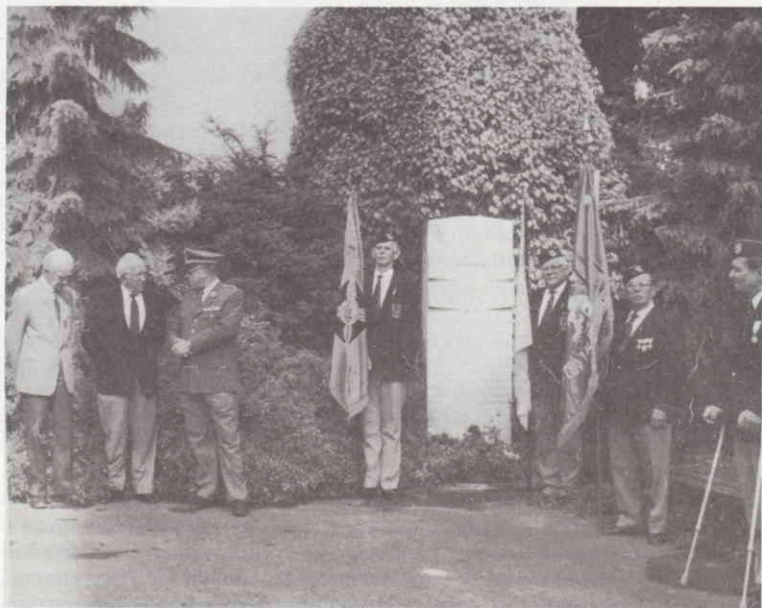
НА МОГИЛАХ В АВСТРІЇ

18 травня ц.р. відбулась у парохіяльній залі мюнхенського душпастирства зустріч колишніх вояків 1-ої УД-УНА перед їхнім від'їздом на могили поляглих в Австрії з нагоди 45-річчя закінчення війни. Присутніх було 36 побратимів з Великої Британії 16 з Канади, 8 з Америки і 16 з Мюнхену — та представники деяких громадських організацій. Присутніх привітав голова Б-тва Дивізійників в Мюнхені. Р. Дебрицький та голова Головної Управи д-р М. Малецький. Від колишніх вояків УПА склала привіт Ярослава Філь, а від українців в батьківщині промовляв співзасновник Української республіканської партії, професор Юрій Микольський зі Львова, який того ж вечора мав доповідь в УВУ. Наступного дня автобус із 58 вояками з Англії, Канади й США від'їхав до Відня, де учасники оглянули старовинні пам'ятки австро-угорської монархії, склали вінок на горі Калєнберґ (по-украірськи — «Лиса гора»), відвідали також церкву св. Варвари в стіні каплиці на пам'ять відсічі відня вмуровано

При пам'ятнику в Гнас незнаному українському воякві від ліва М. Малецький, майор Гайке.

в 1983 році таблицю з написом: «Українським козакам, оборонцям Відня — українські комбатанти». В четвер, 23 травня ц.р., автобус прибув до Грацу, куди перед входом до Центрального цвинтаря прибув теж автобус і приватні авта з Німеччини й Австрії. На цвинтарі над гробом колишнього капеляна о. Данила Ковалюка, ЧСВВ, відправили панахиду оо. монсеньор д-р О. Остгайм-Дзерович і архипротопрезвітер з Мюнхену П. Дубицький, а під пам'ятником поляглих відспівано «Вічну пам'ять». Коротку проповідь виголосив о. Дзерович. На могилі покладено вінок. Також відспівано «Вічну пам'ять» на могилі українських дівчат, що згинули у фабриці амуніції від скинених бомб у 1945 р. Жалобне слово виголосила колишня медсестра Дивізії Віра Гринюк і поклала вінок від Жіночої Організації Англії.

Апель при пам'ятнику в Фельдбах від ліва май. В. Гайке, М. Малецький, полковник Наґлер комендант місцевого ґарнизону, прапороносці: перший з права — побратим Р. Дебрацький, голова Краєвої Управи Німеччини.

Із Центрального цвинтаря автобуси від'їхали на цвинтар Карслдорфу, де находиться побудована 1954 р., за стараннями Владики кир Івана Бучка, каплиця-крипта із написом: «1754 жертвам концентраційного табору з Галичини і Буковини, які померли в ньому в рр. 1914-1916». Мова тут про зловісний табір відокремленя Талєргоф. Біля каплиці відспівано «Вічну пам'ять» та складено вінок. Коротке слово виголосив лікар з Ґрацу, д-р Р. Лебедович, колишній учасник «Похідних груп» в останній війні. З Ґрацу приїхали автобуси до Фельдбаху, де у вітальні «Ґевербергауз»-у прийняв приїжджих посадник міста,

д-р Кінцель. Найперше голова Б-тва в Німеччині, Р. Дебрицький, представив посадникові гостей, в тому д-ра М. Малецького, майора В-Д. Гайке, побратимів з Канади та США, що з них деякі вперше приїхали до Фельдбаху, гостей з Німеччини: голову ЦПУЕН Степана Костюка, секретаря УВУ мґр. В. Леника, а також побратимів з Англії. Д-р Кінцель висловив радість, що його місто стало місцем «прощі» на могили наших земляків. Він ґратулює нам за нашу національну солідарність, а відвідування гробів наших поляглих може бути прикладом до наслідування. Від вояків склав посадникові привіт д-р Я. Качай, а від вояків з Канади М. Кицінський. Посадник і його співробітники вгостили нас вином і канапками. Вечір пройшов на дружніх розмовах з австрійськими господарями.

У п'ятницю відвідували могили побратимів на цвинтарях в місцевостях: Ст. Стефан, Бірбаум, Ґнас, а після обіду Траутсмандорф, Ґляйхенберґ і Фельдбах. Отці О. Дзерович і П. Дубицький правили панахиди. На першому цвинтарі виголосив поминальне слово д-р М. Малецький. Тому що падав дощ, на другому цвинтарі відспівано «Вічну пам'ять», а коротке слово сказав М. Трешневський із США. Величава церемонія відбулась на цвинтарії в Ґнасі. Небо випогодилося, отці відслужили панахиду. Жалобне слов по-українському сказав В. Щербатюк з Англії, а після нього промовив до глибини зворушений майор Вольф-Дітріх Гайке. Він висловив свою радість, що колишні вояки його дивізії так організовано приїздять з усіх сторін вільного світу на могили поляглих. «Моя батьківщина майже з'єднана — але і Ваша батьківщина діждеться незабаром свободи, яку знає західня Европа від кінця війни, а яка відкрилась ще недавним сателітам совєтської імперії. Я бажаю Вам, щоб ідеали, за які згинули Ваші друзі, стали для Вас дійсністю...!» Після нього промовляв голова австрійського ветеранського союзу з Ґансу, Г. Труммер, який прибув з чотою в одностроях і прапором на цвинтар в Ґанасі. Він звернув увагу, що на цьому цвинтарі є гріб колишнього греко-католицького священика з Перемищини, о. Черлюнчакевича, який помер у Талєргофі. Ветеранський Союз готовий подбати, щоб цей гріб був перенесений біля пам'ятника.

В Ґансі відбувся спільний обід, після чого автобуси від'їхали до Траутсмандорфу. І знову зливний дощ перешкодив у відвідинах цвинтаря, куди пішли тільки отці, що віспівали «Вічну пам'ять». Наступною зупинкою був цвинтар у Ґляйхенберґу. Після панхиди виголосив слово голова Центрального Представництва Української Еміґрації в Німеччині, Ст. Костюк. На останньому цвинтарі у Фельдбаху, де пишається мистецький пам'ятник (символічна «пієта») Григора Крука, на якому вириті численні прізвища поляглих, виголосив слово у двох мовах Р. Дебрицький, складаючи подяку всеч. отцям, усім побратимам і австрійським ветеранам, які кожнорічно відзначують з нами ці поминки. В українській мові прочитав слово П. Кішук з Англії. На кінець відспівано національний гимн.

Субота 26 травня, останній день нашого побуту у Фельдбаху. В год. 10-тій всі вояки вишикувалися з прапорами на площі перед криптою поляглих, недалеко міської церкви.

Біля пам'ятника поляглим Дивізійникам майор Гайке і комендант ґарнізону міста Фельдбах, Ґерґард Наґлєр в уніформі. У двох кінцях площі уставляються трійки з вінками. Чота австрійських ветеранів відкриває апель сурмою і маршом дутої орхестри. Я. Качай з Філядельфії складає німецькою мовою в'язкий привіт австрійським комбатантам від дивізійників Америки.

На приказ «Складти вінки» австрійська орхестра грає традиційну пісню про «вірного товариша». Опісля виголошує слово майор Гайке. Він ще раз висловлює віру, що Україна стане суверенною державою, як Німеччина. Виступає полк. Наґлєр. Короткими словами, по-вояцьки, вітає нас у місті його ґарнізону. Бажає нам, щоб Фельдбах і його околиці заступили нам частину нашої батьківщини. Бажає нам, щоб події на Сході Европи закінчились для нас «позитивно», щоб у цій непевній політичній ситуації народи західної Европи не пережили розчарування, а той катастрофи. Полковник побажав нам приємного побуту в Австрії й щасливого повороту домів. Апель закінчено відспіванням національного гимну.

Зустріч з посадником Фельдбаху

З площі перед криптою вояки відмаршували на міський цвинтар, де над могилою нашого довголітнього приятеля, колишнього діловода Ветеранського Союзу, округи Фельдбах, Сеппа Маурера, який допомагав нам нав'язувати перші контакти з австрійцями і який був гостем вояцького з'їзду ОБВУ в Лондоні, отці відправили панахиду, а Б. Шарко спом'янув покійного короткою промовою по-українськи і по-німецьки. Також Андрій Гавірко з Анґлії, як особистий приятель покійного, згадав його теплим словом і поклав біля нашого вінка букет квітів.

В суботу о год. 17-тій у манастирській церкві відправили отці екуменічну св. Літургію. Колишній капелян Волинського Леґіону, а згодом УНА, о. Палладій Дубицький з Мюнхену виголосив патріотичну проповідь. Коротку проповідь сказав о. д-р О. Дзерович, який у чотирьох мовах подякував присутнім чужинцям (дружини побратимів з Анґлії і Німеччини, також італійки) за їхню солідарність і вірність поляглим побратимам.

В суботу о год. 19-тій розпочався у «Ґевербегауз»-і, по-українськи у «Промисловому домі» — товариський вечір «Камерадшафтсабенд». Відкрив його —

голова «Камерадшафтсбунд»-у у Фельдбаху Еріх Наґлєр. Місцевий мішаний хор, який цього року святкував своє 140-річчя, відспівав мелодійно 5 штірійських пісень. Після співу забрав слово посол до штірійського парляменту, колишній посадник Альойз Гармтодт. Він підкреслив нашу побратимську солідарність, коли бувші вояки з'їжджаються з усіх сторін світу, щоб віддати честь своїм землякам, спочилим далеко від батьківщини. Наші зустрічі тривають вже майже 20 років, за ввесь час українці ніколи не виступали проти Росії, хоч завжди заявляли, що боролися за звільнення своєї батьківщини. Вашою поведінкою ви здобули приязнь наших мешканців. Ми будемо завжди щиро вітати Вас у нашому місті — як дорогих гостей, сказав П. Гармтодт. Після Гамртодта промовив Дебрицький. Він підкреслював, що українці у своїй історії були демократами у протилежності до деспотичних росіян, які без опору виконували волю царів. Прикладом демократії була виборність козацьких отаманів. Українці жили в згоді з сусідами, боронячись хіба перед ворожими аґресіями. Р. Дебрицький подякував також співацькому ансамблеві за його мистецький виступ. Черговим промовцем був комендант жандармерії у Ґляйхенберґу, Вальтер Еманн. Він вручив д-рові Малецькому кусок колючого дроту із австрійсько-угорської границі, що його протяв він особисто з уповноваження своїх зверхників, при урочистім усуненні прикордонних укріплень. Цей дріт є символом відкриття «залізної куртини» між тоталітарним східнім бльоком і вільним світом. Після промов д-р Малецький, насамперед в імені Братства подарував містові Фельдбах, на руки його посадника, вигафтовану А. Гавірком, емблему Дивізії — галицького льва; Петро Кіщук вручив посадникові подарунок від ОБВУ з Великої Брітанії. Відтак голова Братства нагородив Золотим хрестом за особливі заслуги майора Гайке, полковника Ґергарда Наґлєра, посадника д-ра Кінцеля, кол. посадника Гармтодта та колишнього голову «Камерадшафтсбунду» в окрузі Фельдбах — Йозефа Ґжіля. При цьому слід доповнити, що в Мюнхені д-р Малецький склав візиту полк. Е. Ренові та нагородив його Золотим хрестом. Медалею з нагоди 40-ліття ОБВУ відзначено колишнього посадника Карла Дойчмана. Медалею «Pro fide et Patria» відзначено о. О. Дзеровича, Д. Біля і В. Вацика. Д-р М. Малецький одержав Хреста заслуги 1-ої кляси від проводу і господар Б-тва у Німеччині, Василь Остапів, був відзначений австрійською золотою медалею. Це відзнаки, надані провідним особам. Австрійський «Камерадшафтсбунд» і ОБВУ в Англії відзначили взаємно діяльних членів дальшими відзнаками, а також жінок, в тому вдову до дивізійникові Марію Сімків і учасницю УПА, Ярославу Філь з Німеччини та колишню медсестру Дивізії, Віру Гринюк з Англії, а з українців Андрія Гавірка та Олега Світлика.

Останнім промовцем товариського вечора був майор Гайке. Він, помітно зворушений, заявив, що Дивізія боролася за здобуття свободи Україні й не билася тільки на східньому фронті. Запевнення майора були важливі для багатьох австрійських гостей. Майор сказав, що він провів дальші розмови з головою дивізійників д-ром Малецьким про політичні переміни в Европі й запевнив його, що у своїх політичних колах освідомлюватиме про ґарантування українцям права на незалежність. Служба в Дивізії — це найкращий час його військової кар'єри, тому й про неї став вже в полоні писати спомини, що вийшли у трьох мовах. По цих словах присутні повстали з місць і оваційно оплескували промовця та спонтанно заспівали многоліття, а побратими з Німеччини «Гох золь ер лєбен — нехай довго живе»!

PRIMUS INTER PARES

Таких, як він — не багато. Він один з найкращих з-поміж нас, — так назвав його промовець на відзначенні його сімдесятиліття. Він все своє життя посвятив українській визвольній справі, він надзвичайно активний в дивізійній і громадській діяльності. Він зразковий муж і батько родини. Він — Богдан Артимишин.

За ініціятивою членів станиці Братства дивізійників, 12 травня ц.р. відзначено 70-ліття свого кількаразового голову мґр-а Богдана Артимишина — «Артимка». Про нього та його діяльність можна написати багато, але він скромний і воліє без шумної реклями виконувати свою громадську працю.

Філядельфійські дивізійники бажають своєму голові Богданові Артимишинові многолітствія і всього найкращого в його житті.

Ярослав Качай — пресовий референт

ПС. З цієї нагоди пересилаємо 100 дол. на пресфонд «Вістей комбатанта».

ЗОЛОТИЙ ХРЕСТ ЗА ОСОБЛИВІ ЗАСЛУГИ ДЛЯ О. МИТР. Д-Р ІВАНА БІЛАНИЧА

В часі святкового бенкету-зустріч і з нагоди Делеґатських З'їздів Головної і Крайової Управ Братства кол. Вояків 1-ої УД УНА, який відбувся на оселі

На знимці від ліва до права: Богдан Артимишин, Михайло Білик, о. митр. д-р Іван Біланич, Іван Скіра, Михайло Гись.

Українського Братського Союзу «Верховина» в Ґлен Спей в суботу 2-го вересня 1989 р., голова Головної Управи д-р Мирослав Малецький вручував «Золотий хрест за особливі заслуги» — за видатну діяльність в українських комбатанських організаціях і за окремі осяги у праці для українського народу.

Таким «Золотим хрестом» Головна Управа Братства нагородила рівнож о. д-р митр. Івана Біланича, пароха Української Католицької Церкви Царя Христа у Філядельфії, щирого українського патріота і громадянина та великого приятеля дивізійників, ще з тих часів, коли ми сиділи в таборі полонених у Беллярії і Ріміні в Італії.

З огляду на відсутність о. митр. д-р Івана Біланича на Делеґатському З'їзді, «Золотий хрест» для нього перебрала Станиця Братства у Філядельфії. 21-го вересня 1989 р. окрема делеґація Станиці в складі: Іван Скіра — предсідник З'їзду Головної Управи, Богдан Артимишин — голова Станиці, Михайло Гись, — заступник голови і Михайло Білик — секретар, вручили в імені Головної Управи Братства «Золотий хрест» о. митр. др. Іванові Біланичу. При цій нагоді делеґація Станиці зложила йому ґратуляції, висловила вдячність за відправи в річниці 1-ої УД УНА і боїв під Бродами та за постійну співпрацю з дивізійниками та іншими комбатантськими і громадськими організаціями.

Після вручення «Золотого хреста» розпочалася дружня гутріка. Згадали ми старі часи нашого полону, коли ми відірвані від нашої батьківшини і рідних, дивилися сумно через дроти на італійську землю, не знаючи, що нам принесе завтра.

Пригадали ми, що 27-го червня 1945 р. завітали до нашого табору представники єпископа Івана Бучка о. д-р Іван Біланич і о. д-р Михайло Ваврик — ЧСВВ, наші перші зв'язкові зі зовнішнім світом, яких до табору впровадив капелян 1-ої УД УНА о. пор. Емануїл Кордуба. Опісля ми досить часто стрічалися з о. митр. д-ром Іваном Біланичом і ця давня нитка взаємної приязні й пошани жива і міцна до сьогодні.

Коли ми завернули час до полону, то слід згадати, що від червня 1945 р. до кінця табору в 1947 р. до нас часто приїжджали т.з. «отці з Риму». Згадати лише кількох із них о. д-р Мирослав Любачівський — тепер Патріярх Української Помісної Католицької Церкви, о д-р Іван Прашко — єпископ Австралії, о. д-р Платон Корниляк — єпископ Німеччини, о. Микола Когут — ЧСВВ — о. Василь Винничук, о. д-р Дмитро Блажейовський, о. д-р Василь Ваврик — ЧСВВ, о. д-р Василь Кушнір — голова Комітету Українців Канади, та о. д-р Володимир Дзьоба і о. д-р Петро Дячишин, які при кінці табору, одягнувши однострої полонених, переїхали з нашими вояками до Англії.

«Отці з Риму» не лише привозили до табору вістки про українців втікачів, листи і.т.п., але рівнож помагали нашим дивізійникам капелянам у їх душпастирській праці, відправляли Богослужби, виголошували реколекції, сповідали та робили всі можливі заходи, щоби життя в таборі не відбилося неґативно на психіці молодих полонених. Допомагали у творенні курсів для поширення і підвищення освіти і наладнання можливостей культурно-освітньої праці в таборі.

Заходи і сподівання «отців з Риму» здійснилися. Ми вийшли з полону тверді й рішучі, як колись, і за це «отцям з Риму» наша щира подяка.

Богдан Артимишин

МАЛЬОВНИЧА НІАҐАРА

(Канадська Сцена) — Ніаґарський водоспад приваблює туристів уже напротязі 200 років, і тепер їх кількість становить 10 млн осіб щороку.

В 1830 р. багаті власники плянтацій у США вибрали цю місцевість, як ідеальне місце для літнього відпочинку. В 1860 р. воно стало міжнародним місцем для проведення медового місяця. В 1859 р. французький акробат Жан Блонден вперше пройшов по натягнутій линві над водоспадом, а на протязі наступних кількох днів він розважав публіку іншими тюрками, як от: акробатичні вправи чи перехід над водоспадом із зав'язаними очима. Пізніше інші відчайдухи кидалися із водоспадом униз у бочках, аж доки це було заборонено законом у 1920-тих роках.

Найбільш приваблює туристів, звичайно, сам водоспад, який вражає своєю могутністю і силою. Ніаґара — це не найвищий водоспад у світі, а лише 51-ший. Найвищим є Водоспад Ангела у Венесуелі, висота якого сягає 980 метрів. Висота Ніаґарського має лише 51 метрів, але надзвичайна кількість води, що звергається з нього є вражаючою.

Першою білою людиною, що побачила цей водоспад, був єзуїтський місіонер Далліон в 1616 році. Він помітив, що місцеві індіяни-ірокези із племени аттіондаронів вірили, що Дух Водоспаду має магічну силу і робили жертвоприношення йому, кидаючи подарунки у воду. Міт про те, що кожного року в жертву Духові була принесена дівчина, виник лише тоді, коли ця місцевість стала місцем проведення медового місяця.

Водоспад у Ніаґарі утворився в кінці останньої Льодової ери. Величезні маси розталої води залили низинні місцевості, створюючи озера й шукаючи виходу з гір. В час, коли Далліон прибув туди, водоспад був там уже 8.000 років і встиг утворити 10-кілометрову щілину в твердому ґраніті. В той час там було два водоспади, розділені островом, який тепер називається Островом Цапа. Менший водоспад називається Американським і знаходиться на території США. Більший водоспад цілком на території Канади і називається він Підкова, з уваги на свою форму. Але це ім'я відносно недавнє. Форму підкови водоспад має тому, що його центральна частина є глибшою, бо маса води там найбільша, але о. Жан-Луі Геннерин, який відвідав цей реґіон через 50 років після Даллiона, не згадує у своїх записках форми підкови, бо вона на той час ще не була створилася.

Процес ерозії все ще продовжується. Від часу, коли о. Геннерин бачив водоспад у 1678 р., невтомні води прорізалися крізь 270 метрів твердого ґраніту. Американський Водоспад зникне через приблизно 2.000 років, коли води розмиють острів Цапа, який тепер розділяє течію ріки.

Спомини

Богдан Підгайний

УПА — ДИВІЗІЯ «ГАЛИЧИНА» — НІМЦІ

Обзнайомлююсь з ситуацією

В січні 1943 вдалося мені щасливо вихопити із большевицького окруження під Сталінградом, та з транспортом ранених попасти до Галичини. В перших днях мене, як фронтовика, сильно вразили протинімецькі настрої нашого суспільства та політична ситуація в краю, про яку я зовсім не знав. Вправді, в тайних німецьких документах, які я мав змогу читати на фронті, писалося про повстанський рух на окупованих німцями теренах, але про посилену діяльність того руху, зокрема на наших теренах, переконався я, коли приїхав з фронту.

Німецька програна була очевидна. Ходило лише про те, щоби німці якнайбільше послабили більшовиків, щоби в моменті розвалу Німеччини більшовики не мали змоги розгортати своїх заборчих плянів. Це у великій мірі комплікувало нашу ситуацію. Вдарити отверто по німцях з повною силою — це означало відтяжити більшовиків і допомогти їм у перемозі над німцями. А нам здоровий глузд наказував зберегти якнайбільше національну субстанцію, організувати маси, вишколювати військо та збирати зброю.

На східних землях та на Волині німці повели явну акцію винищування нашого населення всіма доступними засобами, тому акція самооборони там найскоріше перемінилася у одверту війну. Спочатку самочинно, як Тарас Бульба та інші, пізніше постає організована ОУН повстанська армія — УПА. В Галичині німці застосували дещо лагіднішу політику, тож і спротив проявився в іншій формі. Твориться УНС, яка обмежується до льокальної самооборони від знущань німців та від нападів більшовицьких партизанів на наші села.

Рівночасно з вісткою про творення Дивізії «Галичина», повідомила мене наша СБ, що мене мають арештувати та відставити до концтабору Авшвіц. Тому негайно пов'язуюсь з нашим проводом у Львові та з людьми із штабу УПА. Тоді обговорюю з членами Військової Управи, яка веде акцію за зголошеннями до дивізії.

Члени ВУ вірять у можливу німецьку перемогу. Якщо б навіть Німеччина програла війну, то наша армія зможе відограти вирішальну ролю для нашої справи в кінцевій фазі війни. Наставлення до УПА було гостро критичне. Справжнє військо можна творити фаховими людьми в твердій військовій школі. Заклики Вехтера та Військової Управи мали успіх і молодь почала голоситися до Дивізії. Немалу ролю при зголошенні відогравав момент, що саме тим зголо-

шенням молодь рятувала себе чи від служби в «Бавдінсті» чи від вивозів на примусові праці до райху, під аліянтські бомби. Основним мотивом тоді було дістати в руки зброю, навчитися нею добре орудувати, а тоді покажеться...

Становище ОУН і УПА до Дивізії

Провід ОУН і УПА зайняв принципово неґативне становище до Дивізії, взагалі до якоїнебудь форми творення німцями т.зв. українського війська. З боку німців не було ніякої мови про самостійність України ані визнання якогонебудь українського політичного проводу. На одверті запити в цій справі, отримувано стереотипову відповідь: політичними справами керує виключно фюрер, ніяких політичних справ під час війни він не розв'язує, а що зробить по війні — то напевно зробить добре. Наших людей така відповідь не задовольняла, бо мали доказ яке місце в «Новій Европі» готує для нас Гітлер на прикладі Карпатської України, а останньо на державному акті 30.6.41.

Однак провід ОУН передбачував інші можливості, тому рішив, що треба мати в Дивізії своїх законспірованих людей, які в відповідний час могли повести Дивізію, куди треба. Тому рішено вислати до Дивізії відповідну скількість старшин, підстаршин та стрільців, узгіднити з ними зв'язок, устійнити окремі клички та мати готовий плян діяння. Переведення того пляну натрапляло однак на певні труднощі, тому що більшість низових клітин ОУН повели в терені акцію проти Дивізії. Це майже забороняло членам ОУН вступати до Дивізії. Тої настанови низових проводів не можна було міняти, бо не можна було подавати до загального відома вкритих плянів проводу щодо Дивізії. Тому поняття, що дивізійники — це зрадники, у багатьох людей залишилося. У плянах проводу бралося до уваги ще один фактор. Провід передбачав, що німці творять Дивізію не для нас, але для себе, щоби мати чим латати діри на фронті. Отже, бралося до уваги, що треба мати в Дивізії людей, які б не допустили до того, щоб Дивізія стала для німців гарматнім м'ясом. Треба було мати людей, які зуміли б тому спротивитись й у відповідний момент цілу Дивізію перевести «в ліс».

Інтервенція Ґестапо

Але не лише ми плянували. Ґестапо від самих початків повтикало своїх людей до Дивізії з певними дорученнями слідити за настроями. Так то зимою 1943 приїхало до Дивізії ґестапо «робити чистку». Мова йшла про пор. К. і інших підозрілих бандерівців, яких безцеремонно хотіли вивезти до концтабору. Дивізії грозив розпад, бо всі непевні про своє завтра, були готові тікати. Здержувало людей від того кроку лише брак зброї в руках та тисячі товаришів порозкиданих по всяких вишколах в Німеччині, Франції та Голляндії. Тому

т.зв. «провід ОУН в Дивізії» рішив не допустити до розвалу. Також пор. К. рішив не тікати, а пішов прямо атакою на сот. Палієва, якого неґативне наставлення до УПА було загально відоме. Сот. Паліїв, зорієнтувався у ситуації і рішив одверто поставити справу перед командиром Дивізії. Або голос матиме ґестапо, тоді Дивізія розбігається, або ґестапо перестане переслідувати людей за їхні переконання. Нас залишили покищо в спокою, хоч самі німецькі старшини не вірили, що ґестапо додержить своєї обіцянки не встрявати у справи Дивізії. Вони відрадили пор. К. їхати додому на відпустку, щоб з тої нагоди не скористало ґестапо й його не арештувало.

Варто ще згадати про такий наказ для набірних команд, яким заборонено принимати до Дивізії всіх тих, які за політичні проступки були карані польським або більшовицьким судом!!!

Вишкіл добігає кінця

Літом 1944 вишкіл поодиноких родів зброї добігав кінця. Люди вертали до коша. Дивізія отримала модерне узброєння. Питання було, куди нас кинуть німці, та в якому характері. Були побоювання проводу ОУН, що Дивізія може бути вжита для поборювання сепаратистичних рухів поневолених німцями народів. Ці побоювання мали підставу, бо ми знали, що німці не дотримують їх обіцянок, а, з другого боку, з першого набору вибрали людей до п'ятьох поліційних куренів, де вони мали німецький старшинський та підстаршинський склад. Ми знали теж, що тих куренів не хочуть німці повернути назад до Дивізії.

Ідемо на фронт

Безпосередно перед виїздом на фронт, командир нашої Дивізії вислав до своїх зверхників звіт про стан частини. Він характеризував Дивізію як дуже добре вишколену одиницю, але згадав, що ідея «Нової Европи» для українців, якщо не ворожа, то зовсім чужа. Вони хочуть битись і вмирати за свою Україну, яку хочуть вже тепер в якійсь конкретній формі бачити.

Далі пише про вжиття Дивізії. Західній фронт мусить взагалі відпасти, бо вояки не відчувають ніякої ворожості ні до англійців, ні до американців. Кожної хвилини ціла дивізія могла б перейти до ворога. Північний фронт теж не відповідає, бо ці люди прив'язані до рідних сторін, висилка на північ спричинить масові втечі, щоб злучитися з рідними. Найкраще вислати їх на їх терени. Але тоді Дивізія може попасти під сильні впливи УПА. Були побоювання, що німці можуть вжити Дивізію проти поляків.

Хоч всі ми були свідками нищівної війни в краю між польським підпіллям а нашою самообороною, то провід ОУН, як з мотивів принципових так і етичних, а теж старшинський український корпус Дивізії на того роду дії не могли погодитись і були б протиставились,

навіть збройно. ОУН керувалася тими самими принциповими міркуваннями, що в 1939 р., коли видала доручення своїм членам під загрозою виключення з організації не співпрацювати з ґестапом в акції переслідування поляків та жидів. Зокрема коли йшлося про поляків, які вели свою визвольну війну з німцями на своїх етнографічних землях.

Ми обмірковували різні можливості й очікували ми виїзду. Коли нам вже було відомо, що їдемо до Галичини, сот. Паліїв змінив свою думку. На це, мабуть, вплинули особисті спостереження з терену Галичини, куди він їздив з командиром, щоб зорієнтуватися в терені. Так як тепер, він ставився недовірливо до бандерівців, то тепер він почав з ними розмовляти й навіть радитися. Панувало тоді переконання серед німців, а теж у сот. Палієва, що ще заки дивізія доїде на фронт, половина стрільців розбіжиться. Німці, відчуваючи, що викликали до себе ненависть, навіть серед стрільців та старшин, боялися за власну шкіру. Вичувалося, що боялися більше нас, ніж росіянів. Недовіряли нікому, а найбільше старшинам-українцям, що неґативно відбилося на фронті. А ми, старшини, мусіли числитись з можливістю, що при першій нагоді наші німці зникнуть, залишаючи нас самих. А в разі невдачі, всю вину зложать, очевидно, на нас. Тому ми негайно старалися пов'язатися з командуванням УПА відтинка наших бойових становищ. Справа скомплікувалася ще й тим, що нас в останній хвилині кинули не в район Коломиї, де УПА вже була повідомлена про наше прибуття, але під Броди. У зв'язку з тим, УПА мусіла перекинути свої курені на наш відтинок фронту, зокрема ті відділи, які мали перейти в більшовицьке запілля, що було доволі складним завданням, бо фронт був стабільний і сильно обсаджений.

Під Бродами

Наша Дивізія зайняла третю оборонну лінію, т.зв. лінію «Принца Євгена», на південний захід від Бродів. Самі Броди були сильно укріплені. Старшини УПА, яких ми зустріли, дивувалися, чому нашу Дивізію німці запхали у такий мішок, де загрожувало окруження з північного заходу і зі сходу. Їхня розвідка принесла відомості, що більшовики приготовляють в середині липня велику офензиву. Навпроти нас скупчили около 2.000 танків та около 1.000 боєвих літаків. Якщо б ці пляни вдалися, то наша Дивізія опинилася б в окруженні. Для нас створилася складна ситуація. УПА рішила передати ці відомості і до штабу нашої Дивізії і до штабу корпусу. Для мене, як фронтовика, було ясним що більшовики займуть Галичину за одним ударом. Деморалізація німецької армії була очевидна, а перевага в людях та зброї більшовиків принайменше трикратна. Для нас тепер постало питання, як не попасти в окруження, як не попасти в полон.

Більшовики на занятих теренах переводили масову мобілізацію. Часто по кількох днях, без ніякого вишколу, гнали їх прямо на ні-

мецькі скорострілі. Тому на нараді із старшинами з УПА ми устійнили, що ніхто з мужчин не лишається в хаті. Або УПА або Дивізія. Також невишколені упісти, які не могли лишатися дома під більшовицькою окупацією, мали голоситися до Дивізії. Вони будуть спрямовані до польового запасного полку. Зрештою, були відомості, що німці, відступаючи, вивозять теж мужчин на захід. Отже, треба рятувати людей і від вивозів на роботи під бомбами і від масакри в більшовицькій армії.

Відносини між УПА і вермахтом на нашому відтинку були толерантні. Єднала свідомість одного ворога. Зате всякі поліційні частини та наші німецькі дивізійні старшини ставилися до УПА скрайнє вороже. Вони ненавиділи всякий прояв наших самостійницьких змагань. Сіллю в оці була для них УПА, яку вони називали «Бандерабевеґунґ».

Нам заборонено кватирувати по селах й навіть заходити до села. В той сам час вермахт жив по селах і робив реквізиції. Очевидно, наші хлопці ненадто дотримувалися заряджень не ходити до села. Ба що більше. Коли почули, що німці від когось щось забирають чи знущаються, то часто виступали збройно в обороні селян. При таких сутичках були навіть вбиті та поранені.

Твориться нова Дивізія

«Перша» Дивізія властиво перестала існувати після оточення під Бродами. Ледве три тисячі живих та поранених зібралося в Нойгамері. Коло дві тисячі могло попасти в полон, частина яких втекла й добилася до Дивізії. Коли дорахувати вбитих під Бродами, то залишається кругла цифра 6-7 тисяч, яких доля маловідома. Можна припускати, що тих 6-7 тисяч вишколених старшин, підстаршин та спеціялістів поповнили ряди УПА. Лиш про одиниць знаємо, а решта напевне стала інструкторами чи спеціялістами різних служб в УПА. Отже, помимо трагічно несприятливих умовин, Дивізія виконала своє завдання.

Осінню 1944 німці дещо змінили свою опінію про Дивізію. Командир дістав високе боєве відзначення, бо виявилося, що завдяки проривам наших старшин, вдалося вивести частину 14-го корпусу від повної загибелі. Прибули решти стрільців з перевишколів і почалось творення нової Дивізії. Частина відходить на Словаччину для очищення терену від большевицької партизанки. В районі Жіліни переходить згодом решта полків та запасних частин. При кінці січня Дивізію вже в боєвому стані перекидають в район біля Марібори на Словенії проти тітовців. Тоді Дивізія із всякими поповненнями та рекрутським кошем мала коло 20.000. До нас доходить чутка, що наша Дивізія має стати основою УНА (Української Національної Армії). Туди мають стягати частини українців з вермахту. Туди теж надсила-

ють робітників із розбомблених фабрик в райху. Командиром УНА назначений ген. Шандрук, бувший старшина Армії УНР.

Маю нагоду зв'язатися з проводом ОУН, з О. в Кракові. Дістаю докладніші інформації та нові доручення у справі Дивізії.

На Словенії

Ще перед відмаршом зі Словаччини, ходили чутки, що прибули якісь зв'язківці від УПА, але до мене ніхто не зголосився. Тому я вибрався до Кракова. А ситуація була знов напружена, бо стрільці не хотіли відходити до Словенії, мріяли про перехід в Карпати до УПА. До мене приходили деякі наші старшини й зголосили, що вони готові всі своїми сотнями переходити в Карпати. Також з других полків дістаю подібні вісті. Грозить катастрофа. Ситуація у нас така, що фронтовим частинам легко відірватися від німців, але всі тилові частини та обози й верстати, шпиталь, остануть як закладники. А тут випала гостра зима, а не всі одягнені якслід. Висилаю поспішно запит до проводу, але відповіді нема. Тож рішаю на свою руку, що Дивізія маршує на призначене місце, як було в плянах штабу. Їду до штабу Дивізії, з'ясовую ситуацію сот. Макарушці (що прийшов на місце Палієва) і хор. К. Вони про настрої вже повідомлені. Вони звітують до німецької команди. До полків виїздять люди з відповідними інструкціями. Дивізія дістає додатковий транспорт й ми маршуємо на південний захід. Про ситуацію голошу до проводу.

Партизанщина на Словенії

В часі п'ятитижневого перемаршу Дивізії зі Словаччини на Словенію, отримую нові інформації та інструкції. Говориться про УНК, з Шандруком на чолі, про всі перепетії переговорів та натисків німців та про нашу поставу, в загальному позитивну. Рівночасно є вісті про партизанщину в теренах, де ми маємо оперувати. Наші передові команди, які поїздом виїхали, щоб приготовити для Дивізії розміщення та кватири, і мали контакт з місцевими групами партизанів. Вони про нас поінформовані. До нас не ставляться вороже, але німців б'ють, де можуть. Трудно, однак, розібратися, бо одні співпрацюють з німцями, а виступають проти Тіта; другі теж співпрацюють з німцями, але б'ють сербів і Тіта. А треті знов проти німців, але з більшовиками. Назагал, на початку партизани нас не зачіпали. Наші частини розкинені на дуже великому просторі. Тож нав'язують взаємини з партизанами, кожний на свою руку. Облави остають без успіху. Щоразу ситуація погіршується. Часто наші хлопці пропадають, німці приписують це як перехід до партизан. А по якомусь часі знаходять нашого стрільця змасакрованого в лісі.

При кінці березня 1945 приходить наказ нашій Дивізії здати зброю. Говориться, що вона потрібна для німецької частини, яка їде на фронт, а що ми переформовуємось в УНА, то отримаємо нову

зброю після переформування. Стрільці не хочуть здавати зброї. Підозрівають німецький підступ, щоб нас роззброїти без спротиву. Грозить одвертий бунт. Факт роззброєння став відомий населенню, яке причину роззброєння пояснювало по-своєму, але це збільшило симпатії до нас.

В час тої непевности нав'язую контакт з командою партизанів, до яких в крайному випадкові ми мали б тимчасово перейти. Помагає мені українець інж. К., який довший час в тій місцевості працює і живе в приятельських відносинах з місцевими людьми. Показується, однак, що нема з ким поважно говорити. Коли б йшло про сотню, то справа проста. Але розмістити всю Дивізію з усіма запасними частинами — ніхто не наважиться. На нашому відтинку найсильніші тітовці, та вони пов'язані з Москвою. Оперують теж «четніки», але з ними трапилось таке. Частина Волинського Леґіону в силі коло 300 людей перейшла на їх терен. По кількох годинах ті самі четніки голосять про місце перебування того відділу до СД в Марібoрі. Якось сот. Макарушці вдалося наладнати цю справу дорогою переговорів, але все одно німці одного старшину розстріляли, не зважаючи на запевнення, що нікого не потягнуть до відповідальности. Негайно висилаю звіт про події до проводу. Зброю нам залишили під умовою, й ми негайно йдемо на фронт.

На фронті у Штірії

Знайомі старшини та стрільці з такої розв'язки справи вдоволені. Дивізія залишається в цілості і при зброї. Це найважливіше. Перед відмаршем на фронт німці переводять ще один свій плян: напихають до нас щораз більше німців та обсаджують ними не лише всі ключеві позиції в адміністрації, але теж всі безпечніші місця. При кінці березня їх вже було в нас 3.600. Очевидно, щоб для них знайти місце, наших людей усувають. Виходить наказ, що всі нездібні до фронтової служби, несолідні або неслухняні, мають відійти до запасного полку. Кожний курінь дістав призначену скількість для висортування до запасу. Очевидно, наразі по сотнях не підозрівають і на списки попадають часто дуже добрі стрільці. В полкових штабах усіх висортованих клясифікують як політично непевних, відібрали від них зброю, пояс та військову книжку та передали до диспозиції місцевих партійних чиновників карних батаьйонів до робіт при укріпленнях.

Зорієнтувавшись у лайдацтві німців, іду до штабу. Реферую всю справу, а потім пишу рапорт до штабу свого полку. Так вдається мені вирвати з карних частин кількадесят моїх стрільців та відослати їх до запасного полку. Багато поміг мені у штабі Дивізії о. Л. та інж. хор. К. Але своїм рапортом напитав я собі смертельних ворогів у німців, а зокрема у командира полку. Мене переносять до іншого полку, дають сотню і женуть у першу лінію.

Зв'язок з УПА

По тяжких трудах віднаходить мене страшина УПА Г. та приносить письмовий наказ підписаний «Рубаном» з 15.3.1945. У наказі сказано, щоби силою відорватись від німців, перейменувати Дивізію на «Дивізію ім. Івана Мазепи» й перейти до національних юґославських партизанів. Наказ спізениний, бо я отримав його 28.4. Наказ неактуальний, бо ми в лінії фронту, часто без зв'язку із сусідними частинами. Такий наказ бувби важкий до переведення навіть у Юґославії, бо наша Дивізія була розкинута на великому просторі. Зв'язок між сотнями одного полку був часто неможливий. А зв'язок і всі штабові пости були обсаджені німцями. Всі тяжкі сотні під німецькою командою. І найважливіше — в той час не було зовсім національних юґославських партизанів, одні співпрацювали з німцями, а другі з більшовиками — отже, нам не було до кого переходити. Для мене цей наказ був неактуальний, але важливий тим, що давав мені підставу для евентуального дальшого діяння.

Капітуляція райху

Першого травня впали румовища Берліну. Німецька катастрофа очевидна. А що ми маємо тепер робити? Що станеться з нашою Дивізією? Ці питання з години на годину ставали щораз то настирливішими. Ген. Шандрук, який в половині квітня приїхав до нас і як командувач УНА провів нову присягу на вірність українському народові. Не вдалося йому обсадити українськими старшинами ключевих позицій у Дивізії, ані не можливо було відтягнути стрільців з фронтової лінії, щоби не попали в більшовицький полон. Мені попали в руки два письма — одно ген. Шандрука, а друге ген. Фрайтаґа, які собі одне одному суперечили. Відносини німців до нас не покращали, але навпаки прибрали ще більшої ворожості, недовір'я.

До Дивізії почали масово напливати німці з «люфтваффе». Щоби тих німців примістити в наших частинах, прийшлося знову зробити їм місце. Кожний курінь мусів викинути 200 до 300 наших хлопців. Їм відібрали зброю, яка була потрібна новоприбулим німцям, та відослали до запасного полку, де їх оформили в «робочі курені» з лопатами. Очевидно, новоприбулими німцями-літунами обсадили в першу чергу всі функційні місця або менш загрожені. Ними обсадили всі верстати: шевців, рушиникарів, кравців, пекарів, а навіть конюхів та писарів чи провіянтових. Дійшло до того, що фірманами стали самі підстаршини-німці, а старшини стали провіянтовими чи писарами.

Мій курінь, що весь час був у першій лінії окопів, того добра ще не зазнав, але другий курінь, який стояв у запасі, «відмолодили» на 25%.

Перебуваючи весь час зі стрільцями у першій лінії, ніякого зв'язку не то то зі світом, але з іншими частинами Дивізії я не мав. Бо всі зв'язківці, писарі — вже німці. Єдиний зв'язок можна було

мати з іншими частинами через полкових священиків або старшин шостого відділу — суспільної опіки. В своєму давнішому полку я такий зв'язок часто використовував й для зв'язку із світом. Та в мойому новому полку, і ця можливість відпала.

Якось вдалося мені нав'язати зв'язок з командиром третьої сотні, пор. К., старшиною ще з першої Дивізії. Знаю його як хороброго, рішучого та національно свідому людину. Умовляємо кличку і довжину хвиль нашої польової радіостанції і назначуємо приблизний день, коли самі, у критичний час станемо пробиватись до альянтів. Він пообіцяв пов'язатись у тій справі із своїми сусідами з ліва — другий полк, а я сусідів зправа — третій полк. Ніпецький опір ми рішили здавити силою.

Останні тривожні дні на фронті

Та події покотились скоріше, ніж ми передбачували. Увечорі 7 травня ми знали вже про капітуляцію. 8 травня о год. 14 маємо відорватись від ворога, а наш курінь має прикривати відступ полку.

Ще зночі мають відступати всі валки та запасні частини. Вранці 8 травня буде останній наказ. Цей останній наказ нам прочитано лиш у виїмках. Але з того, що прочитано, ми довідалися, що ген. Шандрук вже пов'язався з альянтами й наша Дивізія переходить до альянтів. Згідно з якимись міжнародними умовами, наша Дивізія має мати первісну назву Дивізія «Галичина» і має бути зложена з бувших польських горожан. Як таку англійці мають перебрати в цілості. Весь командний склад має бути український, а всі німці стануть інструкторами або фаховими дорадниками.

Зразу після відчитання того наказу, мені передають курінь, а пор. К. перебирає важку сотню. Десь з'явились кокардки та тризуби до шапок, привіз ген. Шандрук. Їх мають почепити як німці так і ми. А що тризубців було замало, то в першу чергу дістались вони німцям старшинам та підстаршинам, нашим старшинам та декому з підстаршин. А стрільцям так і не вистарчило. Для них розпізнавальним значком лишився левик.

Наш курінний командир німець ще на кінець хотів зробити останнє своє лайдацтво. Тому, що командирами 2-ої і 4-ої сотні були німці, і в них було багато німців, він доручив саме тим сотням відійти з фронту вже вранці для охорони обозів. Я та пор. К. мали обсадити своїми людьми їх опущені позиції. Зробити це в білий день на нашому відкритому терені — це очевидно самогубство. Тому я, користаючи із свого становища курінного командира, негайно міняю цей наказ — тепер вже лиш дорадника, а не командира куріня. Мій наказ звучав: кожна сотня висилає по одній чоті фізично слабших людей, нездібних до форсовного маршу, до охорони обозів. Решта лишається на своїх становищах до год. 14:00.

У штабі куреня нема що робити. Телефонічна лінія зі штабом полку вже від учора не існує. наш курінь охороняє відступ і відступає як самостійна одиниця. Тож лишаю при телефоні свого «німця-дорадника», а сам іду до хлопців. Хочеться бути в той історичний момент разом із своїми хлопцями.

Ліву чоту легко витягнути з фронту, бо терен лісистий. Зрештою, там зрівноважений і відважний, а при тому завжди веселий хор. М. Даю йому наказ уже о год. 11:00 цілою чотою відійти на висоту бувшого полкового штабу й там зайняти оборонну позицію до часу, поки я не надійду з рештою сотні.

Багато гірша справа з чотою хор. О., яка лежала на зовсім відкритому терені під постійним обстрілом більшовицьких снайперів. Ще вчора прийшлось поховати двох стрільців, вбитих снайперами. На щастя, наша артилерія б'є, як ніколи досі. Вистрілює амуніцію. Також гримлять без перебою мої ґранатомети. Це остання нагода вистріляти досі ощаджувану амуніцію. Коли раніше гриміли більшовицькі катюші та «рум-буми» наносячи нам втрат, наша артилерія мовчала. Брак амуніції для артилерії був такий великий, що часом дозволялося три-чотири стріли на день. Радувалися серця піхотинців, коли над їх головами гавкали важкі «куферки».

13:55. Перериваю телефонічну лінію з штабом. Стрільці один за одним опускають лінію. Відходжу останній з старшиною М. Дивні враження та почування. Війна скінчена. Але чи й для нас? Що нас чекає? Чи всіпємо вийти з більшовицького окруження, бо знаємо, що вони хочуть заблокувати переправу через річку Мур.

Поспішаємо, поки артилерія гріє противника. Але вона вже починає скорочувати вогонь. Вже її стрільна попадають у наші недавні становища.

У курінному штабі не застаю вже мого «дорадника» і ні одного німця. Тут вони поспішили! Ідемо, не задержуючись, боєвим порядком. Виконуємо до кінця наше боєве завдання — криємо відступ нашої Дивізії.

Біля 17-ої минаємо останні становища наших частин. Більшовики нас не переслідують. Глядимо на освітлений сонцем замок Ґляйхенберґ, який весь закутий димами. Більшовики, мабуть, щойно тепер приготовляють наступ, бо їх артилерія б'є по цілій лінії по наших вже залишених становищах.

Ідемо тепер звичайним поспішним маршем. Єдина наша журба, щоб німці не висадили мосту на Мурі. Приспішуємо марш. Ідемо цілу ніч з малими перепочинками. Вранці ми вже над Муром, тож переправляємось щасливо. За нами 80 км. маршу від 14:00 год. 9 травня 1945, до 8:00 вранці 10 травня ц.р.

Завдання виконане. Ми пройшли щасливо Мур й доганяємо інші частини нашої Дивізії. Ані англійців, ані американців не видно.

Остап Сокольський

ТАКИХ НЕ ЗАБУВАЮТЬ...

Пам'яті інж. хор. Романа Литвинця (1925-1975)

Є спомини, які, мимоволі, як на екрані зявляються перед нашими очима і одним із таких споминів-образів, який чітко врізався в мою пам'ять — це мої відвідини Едмонтону в 1970 році. Пригадуються тодішні відвідини нашої родини, Катрусі й Якова Ґовди, зустрічі із дивізійними друзями, нині вже покійними пор. Степаном Максим'юком — колишнім адьютантом командира табору полонених в Рімні майора Севелія Яськевича, з дес. Славком Цьвікілевичом і зустріч з колишнім дивізійним старшиною — хор. Романом Литвинцем і його милою дружиною — Олею.

Проминуло від того часу вже майже двадцять літ — виросло вже майже ціле нове покоління, а пам'ять так чітко відтворює цю нашу так милу і приємну зустріч.

Пам'ятаю нашу дружню розмову, спогади про минуле. Його теплі слова про Дивізію «Галичина», до якої він вступив ще таки в перші дні зголошень у квітні 1943 р. Зголосився він до неї у Львові, ще як сімнадцять-літній юнак перед самою матурою. Із Дивізією кинувся він у вир воєнної хуртовини, серед перших покликаних до служби, після Польової Служби Божої 18-го липня 1943 р. на Пелчинській вулиці, а опісля в перемарші перед Оперним театром у Львові.

Так слідував рекрутський вишікл у Гайделяґері, підстаршинська школа в Лявенбурґу, старшинська школа в Трескав біля Познаня, а відтак бої, криваві бої...

Опинившись в Реґенсбургу після закінчення війни, всеціло включився в пластову діяльність і рівночансо пішов на студії до УТГІ.

У 1948 році виїхав до Канади і в Едмонтоні знову разом з тими першими бере участь у пластовому житті. Інженерські студії закінчує в Альбертському університеті і стає на працю в Міністерстві доріг Альберти — де й працював через двадцять чотири роки.

Тепло і привітно згадував він тоді про наших спільних знайомих: друга зі шкільної лавки рімінського «міська Макальондру» — Василя Давидяка з Ванкуверу, Романа Лазурка з Чікаґо, відвідини «Веселого Львова» в Гайделяґері, друзів з реґенбурґського пласту і Дивізії. Був він тоді такий життєрадісний, оповідав свої пережиття з дозою гумору й усмішкою, але рівночасно променювала від нього шляхетність і патріотизм духа.

Декілька літ після нашої зустрічі, у сірий листопадовий день 1975 року містом Едмонтону проходив похоронний караван. Це до вічної ватри, до останнього салюту перед Всевишним ставала людина високої особистої культури, елеґантний у виборі й поведінці п'ятдесят-літний пластун, старшина 1-ої Дивізії Української Національної Армії хор. Роман Литвинець.

Ще й сьогодні ввижається мені його усміхнене обличчя, по лікті закочені рукави дивізійної уніформи, опалене, мов з міді, лице, почерез плече перекинутий машиновий пістолет, вояка який зі зброєю у руках, готов станути в обороні Матері-жалібниці — нашої Матері України.

Я впевнений, що його праведна душа літає й сьогодні понад Войниловом у Івано-Франківську, де він народився, та понад славним городом Львовом, де він провів свою молодість. І не зважаючи на це, замовк його бойовий кулемет, він радіє з сьогоднішних зрушень братів і сестер його в Україні й до цього нового образу України, за яку він готов був і життя своє віддати, усміхаються його уста і блистять яскраво ясні очі його. Знимка покійного Р.Л. на стор. 104-тій.

М. Матчак

ПІД БРОДИ
(Спомин)

Прогули бої… В липневі гарячі дні вітер котить хвилями золотистих ланів пшениці, співає про славу хлопців-добровольців. Поля під Бродами закосичені синіми волошками, а всюди маки, маки — червоні маки…

Пригадується Дрогобич, ринок, виструнчені ряди цивілів-добровольців… А потім пропам'ятний 44 рік…

Стрункими рядами маршують сотні за сотнями, тарахкотять вози таборів, дуднять гармати, дзвенять ланцюги тяжких автомашин, ревуть мотори… Падуть різкі команди… Командир дивізії в почті членів військової Управи відбирає дефіляду… Дванадцять тисяч українського війська готові до бою.!

В останні дні перед виїздом на фронт 2-га сотня 30-го полку отримує зброю, обладнання, харчі і т.п. Хорунжий Березовський, сотенний 2-ої сотні, з іншими сотенними бувають часто на відправах в штабі куреня.

Сотенний писар, Дзєвінський, пакує в похідні скриньки сотенні документи, друкарську машинку й інше канцелярійне приладдя. Ст. Стрілець В. Буртняк, сотенний рахівник, виплачує стрільцям військову платню та розділює по роям. Сотенний зброяр вантажить скрині амуниції, запасові частини зброї. Кухарі «експериментують» з новісінькою польовою кухнею. Бунчужний завідує господарством сотні.

Востаннє виструнчилась друга сотня на площі перед касарнями. Востаннє проходить бунчужний по кімнатах касарми. Всюди бездоганна чистота. Бистре око бунчужного зупиняється на кожному стрільцеві, сьогодні обійдеться без догани: черевики й ремені виблискують, мов дзеркала. Геометричні кубики наплечників прилягають до плечей. Блистить зброя, сяють шоломи в сонці… Сотня готова до звіту. Могутнє «Слава» лунає у відповідь на привіт сотенного «Слава Україні».

Живемо декілька днів в поблизькому ліску у шатрах. Чекаємо на наш транспорт. Між старшинами, підстаршинами та стрільцями пер-

шого куріня 30-го полку помітна дружня атмосфера. Крім курінного й його адьютанта, командний склад сотень чисто український: сот. Романець командує 1-ою сотнею, хор. Березовський — 2-ою сотнею, сот. Б. Підгайний — 3-ою сотнею, хор. Поспіловський — тяжкою 4-ою сотнею. Бунчужні сотень, чотові й ройові теж українці.

На станції в Нойгаммер гамірно. Від ранку до вечора, день за днем, вантажуть дивізійні транспорти. Прийшла і наша черга. Засопів і засвистів паровіз. Прощай, Нойгаммер! Калейдо-скопом міняються краєвиди Шлеська. А поїзд мчить без упину на схід... Ночами супроводить його літунська охорона. Хлопці веселі, співають, сиплються жарти. Базьо, сотенний рахівник, «свій хлоп» і час до часу вичаровує із сховку лишню пляшку. Їдемо в околиці Станиславова чи Коломиї, то і радості гуцулів немає кінця.

В проміннях пополудневого сонця заблищали бані древнього княжого города Ярослава. Вітай, рідна українська земле! У привіт тобі з грудей молодих твоїх воїнів несеться бадьора пісня. Стрілою мчить поїзд через Перемишль. Синя лента річки Сяну вже за нами.

А на полях женці. Мають на привіт і прощання білі хустки. Ще ніколи так грімко не співала сотня. Радості стрільців немає меж. З перонів на станціях летять на вагони китиці квітів. І так аж до сумерку, аж до передмістя Львова, місця тимчасової зупинки. А от і перші гості... Матері розпитують за синами, дівчата за нареченими.

Вертає з курінної відправи сотенний. Наказ змінено: Дивізія їде в околиці міста Бродів зайняти та розбудувати другу лінію оборони.

Гадюкою повзе транспорт опустілим головним двірцем Львова. В блідому місячному сяйві заноситься якимсь моторошним передчуттям. Царить зловіща тиша. Як гамірно і весело було тут в липні 1943 року. Ще якийсь час їзди й замайоріли криваві заграви на сході.

Дніє. Вивантажуємося на станції Ожидів. Візники швидко запрягають коней до скочених возів. В ранній млі збиває рідку пилюку 1-ий курінь 30-го полку. Отаборились в лісі. Сотенні кухарі варять сніданок . Стрільці порозлягались під кремезними дубами. Наказ: Цілий день будемо під захистом лісу, а вночі маршуватимемо в напрямі фронту. День проходить ліниво, хтось пише вже першого польового листа, хтось чистить зброю, хтось надолужує недоспані ночі. Нас опановує дух. Без наказу надягнули ми маскувальні уніформи, за що придбали сувору догану курінного командира сот. Кльокера. В лісі тиша. Вгорі воркоче літак.

Темніє. Знову маршуємо. На небосхилі заграви пожеж. Глухо дудонить земля. На фоні темного неба спалахують світляні ракети. В селах і на роздоріжжях повно людей. Щирість, радість, побажання вояцького щастя супроводить нас у невідоме.

Місце призначення осягнено. Курінь отаборився в поблизькому лісі. Приступлено негайно до розбудови фронтової оборонної лінії. Незабаром сотня зникла під землею. Позаду сотні вкопалась диві-

зійна артилерія. Щоразу частіше загощує до нас ворожий розвідувальний літак. Наказ: прийняти якнайбільшу обережність, добре маскуватися, щоб ворог якнайменше довідався про нас і наші оборонні становища. Жителі сусіднього села просять до себе в гості. І вечорами, за тихою згодою сотенного, частина стрільців спішить до села на вареники зі сметаною чи холодне квасне молоко. Не диво, що зчасом деякі стрільці почали нарікати на куховарські здібності наших кухарів. Вертаючи до окопів, стрільці нарікають, що німецькі частини квартирують в хатах, а ми живемо в чистому полі в лисячих норах. — «Загартовуємось до фронтових дій», — різко відповідає сотенний.

Час до часу долітають до села Голосковичі ворожі стрільна. Курінний командний пункт щокілька днів зміняє своє місце, і за кожним разом вкопує вози в землю. Це надоїдає сотенним візникам, загально званим «конярам».

Стрільці вправляються у стрілянні протипанцерними п'ястуками. Відбуваються лекції на тему охорони перед ворожою розвідкою. Старшина протирозвідки остерігає стрільців про обережність в приватному листуванні. Вказує на пакет процензурованих листів, в яких аж кишить від «бравури». Один гарматчик пише своїй дівчині про розташування своєї батереї. Піхотинці пишуть про розташування своїх сотень, кулеметних гнізд, роди зброї, не уявляючи собі, що такі новини ледве чи заімпонують дівчині, а зате можуть стати важливою інформацією в руках ворога.

Поведінка українського вояка до німецького коректна, речева, але бракує щирості, дружнього духа. А причина легка до вияснення. Ще перед виїздом дивізії з Нойгаммер почали приходити вісті з рідних земель про арештування німцями свідомих українців, про розстріли закладників, про насильне грабування населення. То і не диво, що кожна насильна реквізиція худоби чи збіжжя в селян натрапляла на рішучий спротив дивізійників. Німецькі реквізиційні команди від'їжджали з порожніми руками. Посипались скарги на дивізійників до штабу Дивізії, штабу XIII-го корпусу.

* * *

Раннім ранком в липневу неділю затреготав залізом фронт. Завили катюші. Довгоочікувана літня більшовицька офензива почалася. Гостре поготівля. Якщо лопне фронтова лінія, тягар наступу спаде на Дивізію. Стрільці готові до бою! І диво! По обіді прийшов наказ покинути оборонну лінію і форсовним маршем іти на зміну німецькій частині у фронтовій лінії. Через село Клекотів панічно втікають розбиті німецькі частини. На пошкоджених танкетках везуть вбитих чи поранених. Іржуть коні, ревуть мотори, а з висот сипляться ворожі бомби. Вибухи за вибухами. Швидко маршує розстрільною 2-га сот-

ня. Зникає хвиля відступаючих, а з ними і заклики: «Безумні, куди йдете? Іван женеться за вами».

Курінний командний пункт, на наказ хор. Міллера, вкопується в лісі, а сотня маршує вперед. Зловіща тиша видається підозрілою. Немає ніде німецьких зв'язківців. Нараз сипнуло крісовим вогнем з поблизьких кущів. Зойкнули перші поранені. Заколот в рядах. Сотенний командує: «Залягти! Вогонь по ворогові!» Стрільці йдуть у протинаступ. Ворог відступає. Залишені панічно втікаючими німцями становища відбито. Розгораються затяжні бої, ворог переводить хвилі наступів. Безуспішно. Втрати 2-ої сотні і 1-го куріня дуже великі. Ранених перевозять до лічниці в селі Ясенів. Сот. Б. Підгайний поранений, сот. Романець вбитий. 1-ий курень відступає на нові становища. Курінний командний пункт зміняє своє місце, бо ворог почав з гармат обстрілювати ліс. Днями й ночами тривають безперервні бої. Ворог вживає танків. Героїзмові поодиноких стрільців немає меж. Тяжко поранені відходять на перев'язочний, пункт бунчужний 3-ої сотні, Ясенецький, бунчужний 4-ої сотні, та бунчужний 1-го куреня.

Здесяткований 1-ий курінь займає востаннє як зорганізована частина, становища на узліссі біля села Майдан. В землянці біля костела примістився штаб куреня. Недалеко зайняли становища протипанцерні гарматки. Під прикриттям ночі стрільці розбудували оборонні становища. Телефоністи наладнали зв'язок зі сотнями. Хор. Березовський зраджує симптоми втоми в безперервних боях. Поспіловський в цілому безжурному настрою вірить у неможливе.

Почав ліниво підніматися серпанок ранньої мряки. Заповідався гарячий липневий день. Ворог почав обстріл з тяжких ґранатометів. Вдарили по ворогові наші гармати. Наступи ворожої піхоти кінчаються невдачею. Курінь вдержує свої становища. По полудні стихає бій. Курінний Кльокер дає наказ сотенному Поспіловському йти з двома добровольцями й знищити вороже ґранатометне гніздо, яке обстрілює курінну землянку. Своє завдання, в білий день, хор. Поспіловський виконав по-геройському. Не тільки привів з собою полонених, але як трофей приніс їх тяжкий ґранатомет.

Пізно по полудні ворог почав знову наступати. Наші ряди ріднуть з години на годину. Резерви-допомоги немає. Могили стрільців біля церкви в Майдані — це свідки героїзму дивізійників. Гине від ворожої кулі сотенний Поспіловський, ранено хор. Березовського. Вночі залишаємо оборонну лінію. Польовими дорогами відступають розбитки постачання, валки з пораненими, розбитки військових частин. Накрапає дощ. Пригноблююче враження. А довкруги гуде, мов у кітлі. Дорогу на Бузьк перетяли ворожі танкові частини. Вістку про окруження приняли стрільці холоднокровно. Шукати пощади у ворога — годі. Одинока надія — це власні сили, та пробій з оточення. Деякі з українських старшин бравурно кріпили мораль стрілецьку: «Хлопці, доки зброя в руках та кулі в набійницях, то

проб'ємось з окруження» — «Створимо рейдуючі групи — долучимося до УПА». Широко кружляли вістки, що в час пробою прийдуть нам з допомогою відділи УПА.

Старшини на швидку руку організують з розбитків оборонні рої та здержують наступ більшовиків. З кожним днем терен Дивізії корчиться. Однієї ночі німецькі частини йдуть до успішного пробою, та зі своїми таборами видістаються з оточення. Тому що Дивізії було призначно вести здержувальні бої, вона не могла скористати зі згаданого проломку в ворожій лінії. Дні гірші за ночі проходять в безперервних боях, бо днями вороже літунство безкарно бомбардує терен Дивізії.

Останній день дивізійної Голготи відбувся у підніжжю підлисецької Гори Білої. Майорить на небосклоні величезний чавунний хрест, пам'ятник пробудителеві землі галицької, пам'ятник авторові «Русалки Дністрової» о. Маркіянові Шашкевичеві.

Сяє липневе сонце з голубого неба. Лани золотистого збіжжя вкриті синявою диму. Горить воєнне майно. Наказ: «Знищити все лишнє військове майно та документи, щоб не попали в ворожі руки». Остаються лиш підводи з пораненими. Ворог бомбардує безнастанно. Вдається зістрілити два ворожі літаки. Вечоріє. З крісом чи кулеметом в руках спішать стрільці на вихідні становища, до пробою. Припадково зустрічаю на санітарній підводі раненого хор. Березовського. Розпитує про долю сотні, прощаємось, бажаємо собі на взаємного вояцького щастя.

Швидко минає коротка липнева ніч. Рештки Дивізії готові до бою. Позаду розтягнулись підводи дивізійного постачання. Довкруги спокійно, лиш небо освічують спалахи світляних ракет.

Світає. Зацокотів ворожий кулемет з недалекого ліска і, мов на сигнал, почали більшовики обстріл Дивізії. Здригнуло раннім повітрям могутнє «Слава», «За Україну», «Слава», і стрільці, мов вихор, пішли на пробій. Бравурним наступом знищено передові оборонні пункти ворога. Зметено оборонну лінію на залізничному насипові. Вперше появились чотири літаки, які вдарили по ворогові.

За залізничним насипом доволі стрімкий горб, покритий ліском. Ще кілька хвилин і стрільці криються в ньому. Оглядаюсь вдолину, де остався дивізійний табор. Все горить, вкрите синявою диму та хмарою пилюки. Ворожа тяжка зброя засипає його гураґанним вогнем. Сот. Чучкевич нашвидку перегруповує стрільців. Кінна більшовицька частина сипнула по нас кулеметним вогнем і зникла. Розшукую за кількома стрільцями з моєї сотні, які йшли зі мною до бою, та на марне. Двом раненим полоненим червоноармійцям-українцям сотник радить вертатись до своїх, бо не маємо медикаментів, та і доля наша не відома. Маршуємо лісом по компасній вказівці — на захід. Сподіваних німецьких частин не зустрічаємо. Непевність нашого положення надто очевидна. В одне пообіддя передова стежа запримі-

тила на полях танки. Чи німецькі? Сот. Чучкевич глядить через далековид — це ж більшовицькі з червоними зірками. Значить, мандруємо в ворожому запіллі. Ховаємось в лісі. Під вечір заходимо до малого села. Мужчин немає. Жінки обдаровують стрільців, чим хата багата, та розказують, що передвчора проїжджали селом ворожі військові колони. Розказують теж, що на поблизьких полях розташовані ворожі військові частини. Сотник наказує чим швидше опустити село, щоб більшовики не помстились на ньому. Ворог, мабуть, занюхав присутність нашої частини, бо як тільки ми вийшли за село, то післав кілька танкових сальв за нами. Зорієнтувавшись в положенні та довідавшись, що Львів зайняли більшовики, прямуємо на Ходорів. Оскільки перед нами фронтова лінія, треба буде знову пробиватися через неї. Кожний дбайливо пильнує своєї зброї.

Через день-два орієнтуємось, що ідемо в нічийому терені. Проходимо селами. Жінки просять до хат. Дають холодну воду, щоб змити пилюку, дають харчів на дорогу. Українське населення переживало трагедію Дивізії, а дивізійникам давало беззастережну опіку і поміч, — а це ще раз підкреслюю, в обличчі ворожого приходу та певних репресій.

Місто Ходорів заповнене німецькими розбитками. Хтось дав наказ, щоб дивізійники прямували до міста Стрия на збірний пункт. Деякі стрільці з недалеких сіл чи околиць ідуть, щоб востаннє попрощатись з рідними.

Сподіваного збірного пункту в Стрию нема. На передмістю Стрия польова жандармерія групує розбитки в боєві групи й відсилає на фронт, куди попадає теж певне число дивізійників. Через опустілий Дрогобич, Самбір, а там на Закарпатську Україну — на збірний пункт Дивізії в селі Середньому та довколишніх селах.

Перша сторінка історії української стрілецької дивізії «Галичина» записана:

«З традицій "Червоної Калини" відродилось українське військо, щоб виступити на арену світового змагу проти московського комунізму — за волю України».

УЧАСТЬ УКРАЇНСЬКИХ АМЕРИКАНСЬКИХ ВЕТЕРАНІВ В ДНІ ВДЯЧНОСТИ ЗАКОНОДАВЦЯМ МІШИҐЕНУ

Відділ Мішиґенських Ветеранів Чужоземних Воєн (МВСВ) і їхній Допоміжний Жіночий Відділ влаштували 28-го березня ц.р. в столиці Мішиґену Ленсінґ День Вдячности законодавцям. До участи в цім святі була запрошена Станиця 101 Українсько-Американських Ветеранів (УАВ) в Дітройті, а з інших етнічних громад ветерани еврейського і польського походження. Від нашої Станиці поїхали командир Стефан Віхар і члени управи: д-р Тарас Гнатчук, Йосиф Ельник, Володимир Захарій, і Василь Мацьків. А ще один наш член Нікола Лапаєнко, командир Мішиґенських Ветеранів Підстаршин, був представником їхньої делеґації.

Святочна програма почалася апелем з прапорами в 10-ій год. рано перед Законодавчим домом. Апель включив привіти від відпоручника губернатора Джеймса Бленшарда, відпоручників кількох конґресменів з Мішиґену, та деяких членів законодавчих палат. О 12-ій год. почалося прийняття з мистецькою частиною. Нашій делеґації приділили стіл посередині першого ряду навпроти стола президії. Командир МВЧВ Джек Стевенс привітав нашу делеґацію і представив кожного з нас.

Треба зазначити, що Д. Роман Кульчицький, представник українського походження до Палати Репрезентантів з 25-го дистрикту Мішиґену, дуже щиро прийняв нас. (Його батько Богдан Кульчицький є членом УАВ.) Після апелю представник Кульчицький гостив нас у своїй канцелярії, а під час пополуденку звеличав наш стіл своєю пристуністю. По закінченні програми він запросив нашу групу на пополудневу сесію Палати, де представив офіційно як членів УАВ.

На закінчення можна ствердити з приємністю і гордістю, що наша участь в Дні Вдячности законодавцям — це ще один приклад наших зусиль ознайомити американське суспільство, а спеціяльно їхніх політичних діячів, з українською тематикою. Наприклад, учясники свята часто звертали вагу на нашу емблему (з тризубом) на шапках, що давало нам нагоду інформувати їх про українську етнічну групу в США та про сучасний стан на Україні.

д-р Тарас Гнатчук, укр. прес. реф.
27 квітня, 1990 р. Станиця 101, УАВ

ЗАГАЛЬНІ ЗБОРИ СТАНИЦІ БРАТСТВА к. ВОЯКІВ 1-ої УД УНА В РОЧЕСТЕР, Н.Й.

Річні Загальні Збори Станиці відбулись дня 1-го квітня 1990 р. Збори відкрив уступаючий голова Володимир Мотика і попросив вшанувати однохвилинною мовчанкою тих членів, котрі від нас відійшли.

Зборами проводила Президія: Мирон Масловський — голова. Любомир Ґалуґа — секретар.

Зі звітів уступаючої Управи присутні довідались, що Станиця в минулому році відзначила 45-ліття Бою під Бродами панахидою за поляглих друзів і громадською імпрезою при участи 200 осіб. Головну промову виголосив Ігор Чмола зі Станиці в Бофало.

Віддано останню прислугу померлим членам ОБВУА Василеві Пилишенкові і Володимирові Кольцьові. Переведено збірки на охорону могил (500 дол.) і допомогу інвалідам (1160 дол.) Вислано до Краєвої Управи 900 дол. на оборону доброго імени Дивізії. Від Суспільної Служби Комбатанта передано чек на 1000 дол. інвалідові І. Йоникові, котрий прибув з України на лікування.

Делеґати Станиці брали участь в з'їздах Краєвої і Головної Управ. Станиця, з прапором, брала участь в святкуваннях 50-ліття Проголошення Самостійности Закарпатської України, Листопадового Зриву і в Святі Соборности 22-го січня.

Станиця має 44 членів. Приходи були: 5421.75 дол., розходи 5626.05 дол. Після уділення абслюторії уступаючій Управі, вибрано нову Управу в слідуючому складі: голова: — Любомир Білик, заступники голови: Василь Білан і Микола Марґолич, секретар: Мирон Масловський, скарбник: Богдан Джус, Василь Бездух, Орест Соробей, Семен Кобасовський, Петро Олійник, Любомир Ґалуґа. Контрольна Комісія: Володимир Мотика — голова, Іван Кіндрат і Стефан Ольшанський — члени.

Мирон Масловський

ЗВИЧАЙНІ ЗАГАЛЬНІ ЗБОРИ СТАНИЦІ В ДІТРОЙТІ

В неділю 29 квітня 1990 р. в парафіяльній залі Церкви Св. Йосафата у м. Воррен відбулися 39-ті Загальні річні Збори Станиці кол. вояків 1-ої УД УНА, з участю 47 членів, тобто майже всіх, бо тільки 6 були відсутні.

Збори відкрив голова Станиці, який теж є заступником голови Краєвої управи Братства, Михайло Ніньовський. Повстанням з місць, вшановано пам'ять двох померлих побратимів — Олександра Косака і Миколу Стринадюка.

На внесок М. Березовського, вибрано президію: Іван Ляш — голова, бувший голова Станиці й провідний репрезентант нашої організації в громаді Осип Ворик — заступник голови, д-р Євген Кордибан — секретар.

Звіт про діяльність прочитав громадський діяч, а тепер голова Прихильників Руху України в Дітройті, Любомир Татух, а згодом звітували: довголітній касир Іван Цар, фінансовий секретар Богдан Левицький, референт суспільної служби Мирослав Трешневський (кол. голова КУ ЗСА і Станиці в Дітройті) та протоколярний секретар Євген Кордибан. Голова Михайло Ніньовський

доповнив звіти, підкреслюючи участь у ряді громадських імпрез та співпрацю з Українськими Американськими Ветеранами, Пост ч. 101. У конструктивній і позитивній дискусії взяли участь: В. Огар, О. Ворик, М. Трешневський, М. Березовський, Л. Татух, Я. Стеткевич, М. Прийма, В. Захарій, та голова Відділу і член головної екзекутивної ради УАКРади Зенон Василькевич.

Від контрольної комісії, що урядувала в складі Іван Ляш, Мирослав Прийма, і Василь Огар, звітував голова Ляш. Діловодство було ведене зразково, а діяльність управи у Станиці та в українській громаді гідна наслідування. Оплесками схвалено абсолюторію уступаючій управі.

На внесок голови номінаційної комісії М. Трешневського вибрано управу на біжучий рік в такому складі: М. Ніньовський — голова, М. Березовський — заступник голови, Л. Татух — кореспонденційний секретар, Є. Кордибан — протокольний секретар, І. Цар — касир, Б. Левицький, Ю. Бачинський і М. Перцович — імпрезові референти, М. Трешневський — референт суспільної опіки, Я. Стеткевич — хорунжий.

Почесні члени: Юрій тис-Крохмалюк, Зенон Ґоїв, Іван Лотоцький.

Кандидат в члени Станиці: д-р (Тусько) Задорович.

Контрольна комісія: І. Ляш, М. Прийма, В. Огар. Номінаційна комісія: Трешневський, О. Ворик, Л. Татух.

У т. «різне» рішено післати додаток 100 дол. на покриття коштів турне в Україну хорові «Бурлака» в Торонті. М. Березовський закликав, щоб кожний член Станиці передплатив журнал *Вісті комбатанта,* бо, на жаль, майже половина членів Станиці його не передплачує, а це так, якби половина сотні не мала на фронті крісів.

Після Зборів відбулася вже традиційна гутріка з перекускою м'ясних виробів Семена Копитка, солодким, кавою й напоями.

Присутній

СТАНИЦЯ ТОРОНТО

Зеленосвяточна Панахида

Організування традиційних поминальних молитов за Борців за волю України у Зелені Свята перебрав на себе Ветеранський Комітет Торонта. Цього року ті соборні молитви відбулись біля Пам'ятника слави УПА на Українському цвинтарі на оселі Київ з участю коло 2.000 громадян та організованих відділів ветеранських організацій з прапорами, що вмаршували під звуки оркестри Молодіжних ансамблів на площу біля Пам'ятника. Прибули члени станиць дивізійників Гамільтону і Ст. Кетренс з станичними прапорами. Соборну Панахиду відправив владика Ізидор Борецький в сослуженні 5 католицьких і 2 православних отців та при участи хору й оркестри Молодіжних ансамблів, що надало тим молінням величавости. Гарну, до оказії, проповідь виголосив о. Сенцьо, парох Катедри св. Володимира. Промовляли теж Владика Ізидор та голова КУК інж. Я. Соколик.

Загальні збори Станиці

Загальні збори Станиці відбулися 29.4.1990 у шкільній залі Церкви св. о. Николая в присутності 57 членів і 2 гостей. Надрукований фінансовий звіт одержав кожний при вході, а вичерпний звіт про діяльність Станиці відчитав секретар побр. Віктор Швець. Дуже відрадним явищем є те, що Станиця начислює ще 190 членів, які виконують совісно свої членські повинності, на що вказує сума зібраних вкладок $3.424. Честь Вам і слава, Побратими! Прикрою вісткою є те, що в реєстрі записано вже коло 30 вдів по наших побратимах.

Зв'язок з членством Управа вдержує при помочі «Обіжника» який висилається найменше 4 в році, і в потребі помагає своїм членам. Працю проведено значну, і було б побажаним, щоб про неї почуло не тільки тих 57 присутніх. Нову Управу вибрано в складі: Демянюк Петро — голова, Лев Бабій — бувший голова, члени: Падик Іван, Когутяк Корнель, Швець Віктор, Мельник Михайло, Дутка Ярослав, Качмарчук Тарас, Опалевич Богдан, Кудла Петро, Когут Маркіян, Дербіш Антін, Бексевич Лев, Чупринда Василь, Радевич Василь, Кушніренко Іларій, Лихач Юстин, Крупка Іван, Бурда Іван, Гуляк Володимир, Миськів Володимир, Куницький Ярослав, Логаза Євген, Кульчицький Омелян, Ґут Тарас, Бочан Євген, Володимир Шараневич — капелян.

ТРИДЦЯТЬ ДЕВ'ЯТІ РІЧНІ ЗАГАЛЬНІ ЗБОРИ СТАНИЦІ БРАТСТВА ДИВІЗІЙНИКІВ У ВІННІПЕЗІ

Річні Загальні Збори Станиці відбулися в неділю дня 11 березня 1990 року в приміщенні при церкві св. Андрея у Вінніпезі в присутності 34-ох членів.

Збори відкрив голова станиці побратим О. Загорода, — вітаючи всіх присутніх та попросив вшанувати пам'ять тих побратимів, які відійшли у вічність.

Особливо відзначено пам'ять сл. п. ген. УПА Тараса Чупринки, який загинув геройською смертю — 40 років тому в боротьбі із загарбником.

Зборами проводила вибрана Президія у складі: побр. М. Ґембарський — голова, секретарював побр. М. Мисько.

До почесної Президії як вільні члени були запрошені — д-р Р. Бучок, д-р. А. Ферре та наш капелян о. мітрат С. Іжик.

Після узгіднення програми дня Мирон Мисько прочитав звіт з минулорічних зборів. Відтак слідували звіти поодиноких членів управи, які вміло вив'язувались зі своїх зобов'язань. Останнім звітував станичний О. Загорода, який хвалив склад управи, яка слухняно виконувала свої обов'язки на протязі минулої каденції. Після уділення абсолюторії уступаючій управі та Контрольній комісії, перевибрано управу на біжучий рік, завдячуючи кільком патріотичним словам М. Романюка.

Перевибраний станичний О. Загорода подякував за довір'я до нього та намітив пляни майбутньої праці на 1990 рік — при співпраці членів управи, не забуваючи про моральну та матеріяльну допомогу для України, яка відважно глядить у майбутнє під проводом священства та новоствореного РУХ-у.

Капелян наш о. мітрат С. Іжик подякував управі за вручення йому Золотого Хреста за особливі заслуги для Братства Дивізійників.

Збори закінчено у братській атмосфері під звуки: — «Не пора, не пора...»!

Присутній — М.М.

СТАНИЦЯ БРАТСТВА ДИВІЗІЙНИКІВ У ВІННІПЕЗІ ВІДЗНАЧИЛА 45-ЛІТТЯ ВІД ЗАКІНЧЕННЯ 2-ОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

На сходинах Станиці 8 травня відзначено 45-ліття від закінчення 2-ої світової війни. Відкриваючи сходини, голова Станиці О. Загорода, проаналізував настрої при кінці війни. Світ довго очікував миру, вояки дивізії мріяли повернутися на вільну батьківщину, сподівалися, що прийде до зудару між комунізмом і демократичним світом, і українська добре вишколена формація знайде своє належне місце в цій боротьбі, і такі міркування не були пустою мрією. Не так сталося. Хилимо голови перед маєстатом наших побратимів, що впали у боротьбі за нашу державність.

М. Романюк у легкій формі прочитав свій спомин з воєнних часів.

Наступного дня дивізійники в одностроях зібралися на Богослуження і Панахиду, які відправив владика Мирон в церкві св. Андрея, з участю вете-

ранських і світських організацій з своїми прапорами. Співав Хор тисячоліття під дириґентурою Ю. Гнатюка.

У своїй проповіді владика сказав, що душа радіє, коли бачить групу наших дивізійників-ветеранів, які не забувають про своїх побратимів, що зложили своє життя за волю України. Він побажав далі працювати для визволення нашої батьківщини, та вказав на дивізійників, як світлий приклад для наслідування іншими, бо вони не забувають про своє минуле.

Славко

ПЕРЕВИДАЄМО «ВІСТІ»

Від 1950 до 1974 року в Німеччині виходив журнал «Вісті», в якому поміщено багато цінного історичного матеріялу про 1-шу й 2-гу світові війни, на політичні й військові теми, діяльність Братства і т.п. Вийшло 140 чисел великого журнального формату — понад 3.000 сторінок. Оскільки комплекти цього журналу належать до раритетів, рішено скласти авторський і тематичний індекси та перевидати журнал копіювальним способом, головно для наукових інституцій та бібліотек. Очевидно, тому що видається мале число примірників, кошти продукції високі.

Якщо хтось з читачів зацікавлений набути собі чи для станиці Братства чи іншої установи, може замовити комплект, оправлений у двох томах.

Ціна з пересилкою виносить 250 канадських долярів.

ЗАМОВЛЕННЯ ПРОСИМО СЛАТИ НА АДРЕСУ «ВІСТЕЙ КОМБАТАНТА»

ВАЖЛИВЕ ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО КЛЮБ ПРИЯТЕЛІВ *Вістей комбатанта*

Сьогодні світ став малим городом «бекярдом» завдяки фантастичному розриткові засобів комунікації, які стали доступними для кожної людини в наших поселеннях і навіть на Україні. З другого боку, ми не використовуємо цих благ техніки для плекання товариських відносин поміж членами певних товариств, і тим самим виміни думок та продовження праці для осягнення нашої національної мети — повної державности України. Роля у цій праці особлива для ветеранів, як Братства кол. вояків 1-ої УД УНА. Однак, на жаль, члени Братства вже опинилися в «побоpовому віці» і чекають на свою «карту покликання» — хоч ніхто не знає коли. Хто і як продовжуватиме нашу працю?

З цією метою ми створили при журналі *Вісті комбатанта* Клюб приятелів для дітей та онуків наших ветеранів, які між собою хотіли б нав'язати нові знайомства, приятельства, побратимства.

Щоб належати до Клюбу, нічого не вимагається, тільки подати своє повне ім'я і прізвище, вік, стан (одружений/а, неодружений/а), особливі зацікавлення (гобі), адресу й телефон. Такий список висилатимемо до кожного члена, а дальша співпраця залежатиме від самих членів — це вже їхня «особиста справа», без invasion of privacy.

Що з цього вийде? Ніхто не знає. Може хтось скористає особисто, може з цієї «комунікації» зародяться нові організаційні ідеї, відбудуться групові прогулянки, зустрічі і т.п. — бо члени нашого Клюбу матимуть одне спільне (background) — їхні батьки чи діди були вояками, що боролися із зброєю в руках за кращу долю свого народу і свою. А ветеранів усіх армій єднає невидиме почуття побратимства, яке невидимою ниткою проходить і в наступні покоління. Отже, всього найкращого — good luck!

Просимо наших читачів це повідомлення розповсюдити у своїй родині, серед своїх приятелів, а Станиці Братства просимо повідомити про це своїх членів.

Зголошуватися просимо на адресу:

Club of Friends
Veterans' News
P.O. Box 279, Stn. «D»
Toronto, Ontario
Canada M6R 3J9

Книжки

В. Сірський

HOLMES, RICHARD. FIRING LINE. LONDON, JONATHON.

Автор цієї праці пробує дослідити, до найменших подробиць, як індивідуальний боєць поводиться в бою, коли з усіх боків і кожної хвилини чигає на нього смерть: що він думає перед битвою про ворога, і як міняється його думка про конечність вести війну. Коротко кажучи: це детальний нарис психології індивідуального бійця, коли він находиться під ворожим обстрілом.

Читач довідається із цієї праці, що вишкіл це не тільки наука, як орудувати зброєю, — він також має на меті вселити в душу бійця бойовий етос і почуття групового побратимства. Ще досі ніхто не знайшов кращої системи вишколу до швидкого засвоєння строгого, систематичного послуху, як це може осягнути відома нам усім воякам МУШТРА. Бо ж вона не тільки створює з пересічної людини вигляд вояка, найважливіше є це, що муштра вчить, як треба почуватися. Спартанське приміщення, довгі години вишколу під час дня та «збірна» кара за «гріхи» індивідуального бійця — все це разом взявши, помагає створити групове почуття побратимства.

Кожний боєць мусить також знати, що не кожна куля попадає прямо в серце. Першого червня 1916 р. англійська артилерія вистрілила 224.216 стрілен і вбила чи поранила аж 6000 німців. В бою за Монте Касіно артилерія двох альянтських корпусів вистрілила за 24 години 150.000 стрілен і німецькі втрати були дуже мінімальні.

Дисципліна, базована на законах нагана чи на розстрілах, аж ніяк не дорівнює дисципліні, базованій на респекті старшин та на почутті групового побратимства.

Цікаво довідатися з цієї книжки, що римський леґіонер у поході ніс на своїх плечах приблизно 100 фунтів тягару (зброя, харчі та дещо конечного до таборювання), а англійський вояк в час інвазії Фолкландських островів мусів двигати аж 120 тягару.

Автор також дослідив, що голодні бійці дуже скоро простуджуються, скоро байдужіють, і при тому попадають у «чорт побери війну» настрій.

Ген. Монґомері вважав, що вояка демократчиної держави треба передусім переконати, що правда є на його боці, а не на боці «жорстокого» ворога. Ген. Паттон порівнював військо з італійським макароном: його не можна пхати силою, але треба тягнути за собою за допомогою авторитету старшин та пошани для них.

Цю книжку повинен прочитати кожний член нашої колишньої військової братії, бо з неї довідається, яку ролю в поведінці бійця на

фронті відіграє спорт, відвага, відзнаки, страх, летунські атаки, харизматичні провідники, похорони вбитих вояків, молитва, алькоголь, хемічна зброя, поранення, дезертирство, листування з дорогими особами і т.д. і т.д.

ЛІТОПИС ПРО ДІЇ УПА НА ПОДІЛЛІ

Влітку ц.р. вийшла друком нова важлива книга про УПА, *Третя подільська воєнна округа «Лисоня»,* що є 12-им томом книжкової серії «Літопис УПА». В книзі зібрані матеріяли й документи про дії УПА на території «Лисоні». Воєнна округа «Лисоня» охоплювала приблизно територію сучасної Тернопільської области. Проте до неї не входили райони колишнього Крем'янецького повіту (Волинь), зате до неї належали деякі райони Кам'янець-Подільської (тепер Хмельницької) области, а за німецької окупації — також колишній Рогатинський повіт. Книгу підготовив і зредаґував Євген Штендера. Вона має 352 сторінки, англомовні резюме, багато оригінальних ілюстрацій, список скорочень і вичерпний показник. Ціна тому — 15 дол.

Головним матеріялом тому є виготовлений командою Третьої ВО «Лисоні» документ під заголовком «Короткі описи боїв ‹Лисоні› (від 16 грудня 1943 до 2 серпня 1945)». В цьому документі коротко описані майже всі бої відділів УПА на території округи за понад півтора року. Важливість цих описів у тому, що вони зроблені працівниками штабу воєнної округи, які розпоряджали звітами і персонально знали ці відділи УПА. Тобто, описи оперті на найбільш вірогідних джерелах. Власне тому — вони неоціниме джерело інформації про УПА і її дії на цьому терені. В них майже завжди названі відділи УПА, їхні командири, місця де відбувалися бої, часто поданий кількісний стан відділу, його організація, озброєння тощо. Такої багатої документації немає жодна інша воєнна округа УПА. Документ цей був відкритий проф. П. Потічним у Національному Архіві США. У 1946 р. представники УПА передали цей документ до амбасади США у Варшаві, звідки він був пересланий до Вашінґтону, де зберігається як «тайний» аж до деклясифікації у 1982 р.

Історію діяльности відділів УПА «Лисоні» доповнюють ще й інші підпільні документи й матеріяли, що надруковані в цьому томі. Між ними неповна серія коротких описів боїв, списки впавших на полі слави, спомин про сотника Дмитра Карпенка («Яструба») й інші. Найцікавішим між ними є «збірник революційних пісень», що вийшов у підпіллі в 1947 р. для відзначення 5-річчя боротьби УПА. Назва співанника — «Повстанський стяг», автор або укладач — «Саник». Він містить 20 пісень з нотами, біографічно-історичні примітки й «Післяслово» про ці пісні й про п'ятирічну боротьбу УПА. Всі пісні оригінальні, досі невідомі в українській діяспорі. найцікавіші між ними — це про полк. Дмитра Клячківського (Клима Савура), про кур. Дмитра Карпенка («Яструба»), про працівницю УЧХ Галину Гусак («Ракету»), Дмитра Мирона («Кармелюка»), про Гурбинський бій УПА з більшовиками і бій чоти УПА з полком німецької поліції в Загорівському монастирі на Волині. Виготовлені в підпіллі ноти поміщені перед кожною піснею. Всі ці підпільні матеріяли, за винятком споминів про сот. Д. Карпенка, друковані на еміґрації вперше. Їх оригінали зберігаються в Архіві ЗП УГВР.

До підпільних документів належить ще «Характеристика Залозецького району», пера «Жура» з 1946 р. Автор, сам працівник районової адміністрації, дуже прозоро описав працю радянських установ району, що крім НКВД, війська і міліції начисляли понад 300 працівників. Автор показує, як цей велитенський державний апарат витискав останні соки з українського селянина і робітника.

Окремий розділ книжки становлять написані на еміґрації спомини учасників боротьби УПА і збройного підпілля на території Третьої поліської ВО «Лисоні». Ст. бул. Михайло Небола («Голка») описав свої переживання в час побуту в УПА в роках 1943-1945. Він був стрільцем, курсантом підстаршинської школи, адьютантом корінного «Романа» і заступником сотенного «Чорного», а якийсь час також сотенним. Про це і про свій марш на Захід він обширно оповідає у споминах «Лісами та ярами західнього Поділля». Чот. «Чорноморець» написав спогади про одну з перших сотень УПА в Галичині «Трембіту». Вона вишколювалася й найдовше діяла в Карпатах, але більшість її вояків походили з поділля. «Збручанський» кинув у своїх споминах жмут світла на події за фронтом напровесні 1944 р. Там він вступив до волинської сотні УПА під командою «Тополі». Андрій Галайбіда, кол. станичний села Сільце Божиківське Підгаєцького повіту, описав працю станиці — найнижчої клітини підпільної адміністрації — за часів німецької окупації. Знову Петро Кузьма («Камінь») описав працю низового підпільного адміністративного апарату в Велико-Глибоцькому районі, також за німецької окупації.

Книга має ще розділ «Додаткові списки полеглих вояків». В цьому розділі поміщені зібрані на еміґрації життєписи і списки полеглих в боротьбі з окупантами вояків УПА, вояків збройного підпілля, діячів ОУН і також замордованих окупантами селян і робітників. Найбільше прізвищ зібрано за селами, бо односельчани звичайно знають про своє село. Редакції вдалося зібрати понад 500 прізвищ полеглих. Це охоплює лише незначну частину сіл подільської воєнної округи УПА. Редакція закликає й надалі присилати інформації про боротьбу і про впавших, які будуть надруковані чи використані в дальших томах «Літопису УПА». Такі інформації повинні збирати також земляцькі комітети й публікувати у своїх виданнях.

Назагал цей том «Літопису УПА» дуже багатий новими різноманітними матеріялами. Він виповнює нову, досі велику білу пляму в історії УПА. Том вийшов коштами нового фундатора «Літопису УПА» Степана Гаврилюка з Йонкерсу, Н.Й., що пожертвував 25.000 дол.

Замовлення на книжку просимо слати на адресу:

Litopys UPA, P.O. Box 97, Station «C», Toronto, Ont. M6J 3M7, Canada

Вісті з України

Відкритий лист до польської громадськости в Україні. В столиці України проходив 12-13 травня І Конґрес поляків України. Об'єднання українців у Польщі вислало до Конґресу відкритий лист, в якому висловлює віру і переконання, що в польсько-українському діялозі, який творить нині підвалини партнерства, та у взаємопошані співіснування суверенних України та Польщі, повинні повноцінно звучати голоси української та польської громадськостей по обох сторонах кордну. («Наше слово», 17.6.90)

Що передбачає державна незалежність? Під таким наголовком *Молодь України* ч. 101, помістила інтерв'ю Олени Голубіни з народним депутатом С. І. Дорогновцовом, який очолював групу фахівців для випрацювання проєкту декларації про державний суверенітет України. Цікаво, що ця група була створена ще в квітні на доручення колишньої президії Верховної Ради. Наводимо важливіші місця з цього інтерв'ю:

...[Декларація) «має силу конституційного закону і повинна бути покладена в основу майбутньої конституції і принципів, які ми висунемо на переговорах з іншими союзними республіками щодо укладення нового Союзного договору.

...всі підприємства повинні належати українському народові.

...до 1962 року Україні належали всі підприємства включаючи і військо-промисловий комплекс.

...націоналізація народного господарства повинна бути передбачена в новому Союзному договорі, тобто договорі з іншими республіками, а вже потім республіки із Союзом, якому Україна добровільно передає частину своїх повноважень і може їх відкликати.

...в проєкті Декларації принципове значення мають дві позиції, які розходяться із союзним законодавстом. Перша позиція про власність. У Конституції СРСР говориться про загальнонародне надбання, а ми наголошуємо на власності українського народу. І друга позиція про те, що пріоритет на території нашої республіки мають саме закони Української РСР... Україна має свою частку в загальносоюзному багатстві, яке створене працею і ресурсами українського народу... частину золотого запасу Союз міг би передати не тільки нашій, але іншим республікам.

...не може бути суверенітету і державного народовладдя, якщо нема власного громадянства. Я думаю, що вона [Декларація] діятиме з моменту її публікації.

...спільними зусиллями ми зможемо прийняти такий документ вже на першій сесії.

Єльцин і Україна. Після своєї перемоги, вже як голова Верховної Ради Російської РФСР. Єльцин дав коротке інтерв'ю журналістам. Віталій Портников (кореспондент *Молоді України)* інформує, що на питання: «На Україні зараз теж вибори. Що ви могли б сказати майбутньому голові Верховної Ради Української РСР?», Єльцин відповів: «Одна з перших угод, яку збирається підписати Росія, — з Україною. Тому дуже важливо, щоб голова Верховної Ради України також був настроєний на рівноправні договірні відношення між нашими республіками».

Надгробник Івасюкові. Нарешті, здійснено готовий вже 10 років тому проєкт пам'ятника на могилі всенародного улюбленця Володимира Івасюка на Личаківському кладовищі у Львові. У Клюбі творчої молоді буде встановлена меморіяльна дошка з барельєфом мистця, лавреата премії Миколи Островського. Плянується подібна дошка на будинку, де мешкав композитор, і найменування одної із вулиць Львова ім'ям Володимира Івасюка.

Депутати і футбол. Розуміючи важливість широкої акції на підтримку незалежности українського футболу, народні депутати СРСР та України підписали звернення до футболістів, тренерів, аматорів, шанувальників футбо-

лу, в якому, між іншим, говориться: «У час перебудови нашого суспільства стала очевидною криза спортивного життя, зокрема, футболу на Україні. Ми, народні депутати УРСР, хотіли б бачити серед 24 фіналістів змагань за чемпіонат світу збірну України з футболу».

Уболівальники-ентузіясти проводять збір підписів на підтримку незалежного українського футболу. Їх головні вимоги: обов'язкове створення та реєстрація в УЕФА та ФІРА Української футбольної спілки, проведення вже з 1991 року національної першости України. (МУ ч.110)

«Дні козацької слави» на історичних землях Чортомлицької Січі святкуватимуть за ініціятивною ТУМ ім. Т. Шевченка і Руху Нікопільщини, які увійшли в республіканський організаційний комітет. Цей комітет випрацював звернення до українського народу, до його молоді й багату програму, яка включає відвідини історичних місць, низку мітингів, запалення Великої ватри. У святкуваннях візьмуть участь делеґації в національному одязі з усіх кутків України. Сподіваються, що день 1 серпня буде затверджений, як щорічне національне свято українського народу — День козацької слави. (МУ ч.110)

Роде наш красний. Шостого травня, на Юрія, у церквах відправлялись Богослуження на спомини тих, хто у пошуках шматка хліба виїжджав за океан. А на стадіоні «Україна» при участи 40 тисяч львів'ян, після Богослуження, розпочалася за народною традицією велика театралізована програма, присвячена 100-річчю української еміграції, у якій були пісні українських еміґрантів, січових стрільців, народні та авторські пісні. (МУ ч. 107)

Київ нині і ще недавно. Газета «Молодь України», ч. 107, помістила статтю Г. Шарварка про катастрофічний екологічний стан в багатьох районах Києва, спричинений безглуздим вирубуванням тисячів дерев з київських садів, парків, бульварів та алей. Ще так недавно, бо 1966 року, президент Франції Шарль де Голль під час побуту в столиці України висловився: «Я за свого життя бачив багато садів у різних містах, але місто в саду бачу вперше...» Ці слова, ще роками повторювані, призначились Києвові, який на той час був найзеленішою столицею Европи.

Митрополит Андрій Шептицький повертається із забуття. В Науковому Товаристві ім. Т. Шевченка у Львові відбулася наукова конференція присвячена А. Шептицькому. Актова заля Львівського медінституту не змогла вмістити всіх бажаючих. Зібрані на конференції і доброчинному концерті гроші використано для відновлення роботи Народної лічниці імені А. Шептицького у Львові. Виглядає, що Львів готується 29 серпня відзначити 125-річний ювілей від дня народження А. Шептицького. (МУ ч.100)

«Чим відрізняється УПЦ від УАПЦ?» — на таке запитання у листі до редакції відповіла газета «Молодь України», ч. 101. Відповідаючи, Юрій Горбань спершу подав кілька важливіших фактів з історії Української Православної Церкви, включно з її насильним підпорядкуванням Московському патріярхові, з її відродженням 1921 року під назвою Українська Автокефальна Православна Церква та з її ліквідацєю 1930 року, коли то репресовано 27 єпископів і 1500 священослужителів.

Щодо діяльности відроджуючої УАПЦ, то Горбань звернувся до архиєпископа Йоана, первоєрарха УАПЦ, щоб той з'ясував канонічність УАПЦ, різницю між УАПЦ, УАЦ і РПЦ, стан і мету УАПЦ.

Архиєпископ уважає, що його особисте відлучення від Російської Православної Церкви не канонічне, бо це рішено вже після його добровільного виходу зі складу РПЦ, пішовши «на зустріч проханням священиків віруючих. Вже давно в мене була думка допомоги віруючим молитися рідною мовою, мати свою національну церкву».

На запитання, чи можна вважати УАПЦ розколом РПЦ, архиєпископ Йоан відповів, що ні. Від Києва поширилося православ'я у східніх слов'ян «І вже потім, майже через 200 років, з'явилася Російська Православна Церква. То якою ж материнською вона може бути, коли мати молодша за доньку на 200 років», — відповів Йоан.

Він зв'язався, через єпископа Всеволода в США, із Святішим Патріярхом Димитрієм І, який, разом з Антіохійським Патріярхом Ігнатієм, прихильно ставиться до української автокефалії і дає їй своє благословення.

Щодо різниці УАПЦ, РПЦ і УПЦ, архиєпископ пояснив, що Російська Православна Церква (її чоумсь на Україні називають «Руська») — це Руська автокефальна православна церква, котрою керують Московський Патріярх і Священний Синод. Українська православна церква — це нова назва, котру дала РПЦ Українському Екзархату як своїй складовій частині. Ні канонічних, ні інших підстав називатися УПЦ Український Екзархат не має. УАПЦ — це Українська автокефальна православна церква. Церква національна, ні від кого не залежна. Вона відрізняється від УПЦ тим, що орієнтована на максимально можливе задоволення всіх релігійно-духовних потреб українського народу, максимально сприяє зростанню національної самосвідомости і християнського благочестя. Термін «автокефальна» в перекладі з грецької означає: ні від кого не залежна, тобто самостійна».

Щодо конфліктів між православними і католиками Владика закликав вирішувати їх мирним шляхом. На кінець владика сказав: «Я вірю, що в цьому році буду собор св. Софії в Києві освячувати для слави Божої і для слави й чести многостраждальної України».

Не бажаємо бути телерадіоконсерваторами! Під таким наголовком «Літературна Україна» від 7 червня помістила відкритий лист працівників українського телебачення і радіо до народних депутатів України. В листі говориться про цілковиту монополію на телерадіомовлення, яка не дозволяє правді пробитися на екран та в етер. Наводиться приклади обману з чорнобильської весни 1986, виступів міністра Романенка, — «Нам соромно, — пишуть вони, що так непримиренно, з аґресивною злістю велися телеатаки і радіонаступи на Народний рух України за перебудову». — Далі автори листа наводять приклади політичної цензури і стверджують, що їх керівництво повністю залежить від ЦК Компартії України, а до речі «телебачення і радіо у нас державні, а не партійні!» На кінець вони звертаються з проханням створити відповідну комісію Верховної ради, яка опрацювала б статут Держтелерадіо України як суверенної національної установи, зорієнтованої на громадян, а не апарат. Лист підписало 85 працівників Держтелерадіо.

Призовники в цифрах. З пресконференції Львівського обласного військомату довідуємося, що понад 40 відсотків призовників Львівської области проходять службу на Україні, 112 одружених солдатів і сержантів — у рідному Львові. 1988 року на призовні пункти не з'явилося 18 юнаків, в 1989 року — 267. Торік проти тих, хто не з'явився у військомати, порушено 110 кримінальних справ, 6 осіб засуджені, частина ще в розшуку. (МУ ч. 92)

Захист, — перед ким? «Молодь України» від 5 травня повідомила, що відбулася «установча конференція Комітету захисту прав віруючих Української Православної Церкви, в якій взяли участь понад сто п'ятдесят делеґатів майже з усіх областей України, а також радянські партійні й комсомольські працівники...» (Від недавна Російська Православна Церква на Україні прийняла назву Української Православної Церкви, — А.К.) — «Серед завдань Комітету — організація правозахисної комісії та вивчення питання про організацію Ліґи Християнської єдности, утворення фонду допомоги віруючим УПЦ — жертвам насилля та релігійного екстремізму...»

Перший всесвітній собор Святої України відбудеться 5-7 липня в м. Коломиї, — повідомляє Рада Української духовної республіки. — Десятки художніх колективів Верховини та Галичини візьмуть участь у Святі Всеукраїнського Єднання. (Ідею створення УДР заініціював Олесь Бердник). (МУ ч. 90)

«Лебедине озеро — зона» — фільм українського визначного кінорежисера, оператора і сценариста Юрія Іллєнка одержав на 43-му Каннському Міжнародному кінофестивалі головну нагороду програми «Два тижні режисерів— — нагороду Міжнародної федерації кінопреси. Крім того, фільм відзначено нагородою жюрі молодих кінокритиків. Серед радянських кінорежисерів цю високу нагороду двічі дістав дотепер тільки Андрій Тарковський за фільми «Андрій Рубльов» і «Ностальгія» (К і Ж ч. 21)

Нам пишуть:

Лист до Редакції у справі рецензії на «Останній постріл»

Кожна людина може мати свій погляд, свій підхід до оцінки явищ чи подій. Це зрозуміле і ясне. Але коли такий погляд у дечому викривлює фактичний стан, то це вже не погляд на справу, але або відхилення від фактичного стану, або свідома ціль автора саме в такий спосіб справу представити.

Застерігаюсь, що я не хотів би таким ствердженням обидити когонебуть, чи вчинити моральну кривду. Мені йдеться виключно про фактичний стан, так я його бачу й бачив разом з автором «Останнього пострілу».

У Вістях Комбатанта ч. 2/89 на стор. 74 появилася широка й доволі глибока рецензія на вище згадану книжку. Я щойно прочитав книжку і зразу попала мені в руки згадана рецензія пера Віктора Поліщука. І дух рецензії, і певні висновки автора рецензії мене прямо вразили. Вже сам заголовок рецензії «Незавидна доля» надає тон цілій рецензії. А вже аналіза поодиноких сцен, наведених рецензентом, напевно не покривається зовсім з інтенцією автора книжки. Почнемо по порядку. Зголошення до Дивізії у автора рецензії вийшло прямо «по-телячому», без надуми, без поради; ради присутніх дівчат хлопці хотіли стати героями. Чи так воно справді було? Чи оте масове зголошення справді було таке «теляче», не мало жодного ідейного підложжя? Чи читання творів про наші Визвольні війни не були отим природнім і всім зрозумілим поштовхом для тих учнів?

Таж Р. Колісник виразно підкреслив, що за здобуття військового знання, так нам конечного для створення своєї держави, треба дорого платити. Отже, всі жертви поту, переслідувань чи понижень від німців, а врешті і смерти — для автора зовсім зрозуміла й оправдана ціна, за здобуття того військового знання. Автор рецензії тих речей не помічає. Він твердить, доволі відважно, що автор весь час мучиться у сумнівах, чи всі оті втрати потрібні.

Автор рецензії підкреслює, що основними мотивом неґативного наставлення героя повісти до дивізійної дійсності, був факт «творення Дивізії на заклик Вехтера».

Певне, що кожна ідейна одиниця інакше би себе почувала, якби голосилася до війська, на заклик своєї держави чи свого проводу. Але дійсність була така, яка вона була, й факт зголошення такої скількости добровольців був зумовлений не «покликанням Вехтера», але нашим стремлінням за всяку ціну взяти кріс у руки та здобути військове знання, для нас, а не для Вехтера.

Дальше з рецензії вдаряє ще один момент. Факти, що по обох боках гинули українці, часто вбивані кулями своїх братів, автор формує в цей спосіб, що це очевидний неґатив Дивізії. Не окупантів, які поділили нашу батьківщину кордонами, та які вживали нас, як своє гарматнє м'ясо. Коли поширити таке розумування, то дійдемо до висновку, що всяка наша збройна боротьба проти більшовиків (читай Москви) є свого роду злочином, бо брат буде вбивати брата. Отже...? А розстріли двох вояків, які браталися з земляками по другому боці фронту, чи дурного Миколки, коли його товариші мусіли в нього стріляти, для автора рецензії — це арґументи антимілітарні. Я, читаючи твір Р. Колісника, не сприйняв наведених моментів, як якоїсь трагедії автора, але, як один із прикладів бездушної військової дисципліни, без якої військо не може існувати, як боєва на все готова одиниця. Бо вояк не думає, а виконує. Для п. Поліщука — це трагедія, яка мучить героя повісти, згідно з його оцінкою. А я тої трагедії не вловив у книжці зовсім. Я ці моменти, наведені автором вловив, як сухі факти з військового життя, які автора чи героя не так мучать психічно, як радше підкреслюють, яку ціну треба було платити за здобуття знання і досвіду.

А мотрошні сцени смерти товаришів, чи власне поранення — це сцени нормальні з вояцького життя. Не важливо, чи це буде нормальна армія, чи така ненормальна одиниця, як Дивізія, чи врешті повстанська — такі сцени, такі події на порядку денному. І правдивий військовик з них трагедії не робить, бо він їх розуміє по-свойому. Я розумію, що військо творить лише одну частинку нації. І мораль та психіка вояка є часто незрозуміла невійськовикові. Але чи це оправдує давати неправильну оцінку військовій одиниці, та ще підсувати військовикам тенденції їх поступовання, не так, як вони їх розуміли, відчували? Бо що людина, то інший погляд, але не годиться людям підкидати погляди чи реакції, яких у них не було. Автор рецензії твору Р. Колісника представив нам героїв як нереальних романтиків, які в обличчі жорстокої дійсности поволі стають реалістами, тобто безідейними ґвинтками військової машини німецького Райху. А воно так не було.

Бо чи оті сотні бувших старшин усіх армій, які зголосилися до Дивізії — це теж романтика? А десятки бувших петлюрівських козаків, що закорінились у Варшаві та мали там фахову працю, а на плечах по 45 до 55 років — це теж романтика?

Рецензент поминув або не хотів наголосити ідейного мотиву, який кликав людей у лави Дивізії, не зважаючи на всі очевидні від'ємні наслідки та адміністраційні труднощі. Ішли — бо треба було іти. Ішли — бо відчували свій обов'язок перед батьківщиною мати зброю в руках, коли війна велетнів буде догаряти. Того рецензент не вичув, не помітив, а Р. Колісник це ясно й постійно наголошує.

Остаюсь з пошаною

В. Ґоцький

ШАНОВНІ ПАНІ І ПАНОВЕ!

Звертаємося до Вас за поміччю:

У Львові, при Крайовій Раді Народного Руху України, зорганізовано міський осередок НРУ. Серед членів осередку — багато людей старшого віку, уродженців міста Львова.

Основні напрями діяльності осередку: пробудження національної свідомості, поширення ідеї суверенности України, проповідь християнства та гуманізму, збереження та плекання національних традицій, виховання молоді на свідомих членів суспільства.

Жіноча група осередку відновлює діяльність «Союзу Українок».

Осередок хоче нав'язати співпрацю з громадсько-суспільними та християнськими організаціями, в діяспорі для налагодження контактів, обміну інформацією, літературою, періодикою, пам'ятками з національною символікою. Багато свідомих людей хоче пізнати правдиву історію України нових часів, у нас повністю відсутня література з історії України, історії суспільно-політичного життя, про українське військо, політичні організації, Українську Повстанську Армію. Нам відомо, що на Заході видана Українська Енциклопедія, Історія Українського війська, Історія ОУН, УПА і інші. Тому просимо уклінно, в першу чергу знайти можливість вислати нам таку літературу.

Ми радо запросили б на Україну, на наш кошт, наших співвітчизняків, які не мають іншої нагоди відвідати батьківщину.

Ми хочемо також допомогти нашій молоді нав'язати контакти з молодіжними організаціями для співпраці, обміну делеґаціями та окремими особами.

Для цього просимо подати нам адреси українських громад та організацій, які могли б з нами співпрацювати. Якщо це можливе, просимо розповсюдити серед них копію цього листа.

Служимо також Вам та їм всілякою додатковою інформацією.

За ініціятивну групу осередку
Голова
Р. Панкевич

Адреса до листування:
УРСР 290014 Львів 14
вул. Черемшини 1а м.27
Панкевич Роман Юрійович
Тел. 71-89-21

P.S. Кореспонденцію просимо надсилати рекомендовано.

ПРЕСОВИЙ ФОНД „ВІСТЕЙ КОМБАТАНТА“

В часі від 27 квітня до 1 липня 1990 р. ми одержали такі вплати на пресовий фонд журналу від наших передплатників і прихильників:

Станиця Братства 1 УД УНА — Станиця Сідней, Австралія, замість квітів на свіжу могилу колишнього члена Станиці сл.п. побр. сот. Романа Бойцуна із висловами найщирішого співчуття пані Анні та Родині.	**австр.**	**50.00**
Станиця Братства 1 УД УНА — Філядельфія із зустрічі приятелів побр. Богдана Артимишина з нагоди його 70-ліття		**100.00**
Станиця Братства 1 УД УНА — Гартфорд		**70.00**
Іван Ґайда — Франція		**60.00**
Станиця Братства 1 УД УНА — Дітрот		**50.00**
Українське Літературне Т-во ім. М. Шашкевича — Вінніпеґ		**25.00**
по дол. 20.00: Осип Гвоздецький — Белл Рівер, Ярема Курпель — Нью Орленс, Роман Федорович, Торонто	**разом**	**60.00**
Микола Засідко — Ньюмаркет		**18.00**
Іван Хохлач — Монтреаль		**17.00**
Трофим Остапчук — Торонто		**16.00**
по дол. 13.00: Іван Надолішний — Гамільтон, М. Пертишин — Вінніпеґ	**разом**	**26.00**
по дол. 13.00: Д-р Роман Дражньовський — Вісканс і Евген Михайлів — Бетлегем	**разом**	**20.00**
по дол. 8.00: Лев Бекесевич — Торонто і д-р Степан Ґамула — Торонто	**разом**	**16.00**
по дол. 5.00: Василь Атаманюк — Келовна, Антін Янушевський — Чікаґо і Володимир Папірчук — Калґари	**разом**	**15.00**
по дол. 3.00: Ігор Кришталович — Торонто і Григорій Ткачишин — Ст. Кетеринс	**разом**	**6.00**
	РАЗОМ:	**557.60**

Пересилаємо наше щире співчуття Родині св.п. Романа Бойцуна. Дякуємо всім жертводавцям, Управам Станиць та збірщикам. Просимо і на будуче пам'ятати про потребу вашого і нашого журналу.

Адміністрація В.К.

Військові новини

Совєтська космічна програма розвивається як слід, не зважаючи на економічну кризу. Дюїс Фріндам, директор Planetary Society з Пасадени, відвідав центри космічних запусків в СССР і довідався, що вже в наступному році СССР запустить новий космічний корабель («шаттл») й сполучить його з космічною станцією «Мир».

Ком'пютери віруси як «бакцильна зброя» Американська армія шукає за новим винаходом: як вживати комп'ютерні віруси в майбутній війні. Як загально відомо, деякі програмовці винайшли програми-віруси, які нанесли вже великих клопотів і шкоди комп'ютерським сіткам у США. Ці винахідники запускають ці віруси в один комп'ютер, коли він, комп'ютер, сполучується з іншим, цей вірус, як у інфекційній хворобі людей, переноситься сам у іншиий комп'ютер, завдаючи шкоди добрим програмам. Тоді програми не працюють як слід, і треба шукати за шкідливим вірусом, щоб його усунути, що, як знають комп'ютерські аналітики й оператори, не так легко зробити.

У війні такі віруси можуть нанести великої шкоди службі зв'язку та штучним комунікаційним сателітам. Армія готова заплатити півмільйона долярів за такий винахід.

В Червоній армії вбивають і калічать рекрутів, — повідомила Інтернаціональна Гельсінкська федерація прав людини, яка засідала в Москві.

Латвійська народна ліґа жінок зголосила, що 33 латвійських рекрутів убито, а 14 серйозно покалічено під час їхньої служби в війську, але командування ЧА не веде жодного слідства у цій справі.

Часом умовини в ЧА нічим не різняться від життя в кацетах. Один латвійський рекрут написав додому, що вони відбувають службу в північній тундрі, приміщені в чотирьох бараках серед дичини. Медичної опіки нема, і тільки тих, що мають гарячку 40 градусів, забирають до шпиталю. Вони рубають ліс, норми дуже високі, платня мізерна. Вони отримують один кілограм м'яса раз на три місяці і більше нічого з харчів. Раз у місяць можуть щось докупити в кантині. Балтійців називають фашистами і націоналістами та застосовують торутри, щоб їх з тої «хвороби» вилікувати, — пише цей рекрут.

Ельма Мініятс, голова Канадського комітету людських прав для Латвії отримала список 60 замордованих в ЧА балтійських рекрутів.

На Захід приїжджають тепер українці, які теж зазнали жахливих покалічень під час служби в ЧА.

БРАТСТВО ОХОРОНИ ВОЄННИХ МОГИЛ
ЗЕЛЕНОСВЯТОЧНА ЗБІРКА
на охорону воєнних могил

ЗСА

Гартфорд	ам. дол.	293.00
Вашінґтон, Д.К.		75.00
Дітройт		356.00
Клівленд		1,000.00
Лігайтон		134.00
Нюарк		1,133.00
Ню Гейвен — Бриджпорт		363.77
Нью-Йорк		1,124.87
Рочестер		500.00
Філядельфія		1,510.85
Чікаґо		1,345.54
Ютіка		169.50
Фльорида		272.46
АВСТРАЛІЯ	ам. дол.	150.22

КАНАДА

Вінніпеґ	кан. дол.	200.00
Гамілтон		200.00
Едмонтон		150.00
Кальґарі		100.00
Монтреаль		100.00
Ст. Кетринс		100.00
Садбурі		55.48
Тандер Бей		122.00
Торонто		318.00
Пані Хотинецька в пам'ять мужа св.п. Александра		250.00

Всім жертводавцям і збірщикам щира подяка!

Друкуємо повний текст національного гимну, який тепер співають в Україні.

«ЩЕ НЕ ВМЕРЛА УКРАЇНА»
1863

Музика М. Вербицького, слова П. Чубинського

Ще не вмерла Україна, ні слава, ні воля,
Ще нам браття молодії усміхнеться доля.
Згинуть наші вороженьки, як роса на сонці.
Запануєм і ми, браття, у своїй сторонці.

Душу, тіло ми положим за нашу свободу
І покажем, що ми браття, козацького роду.

Станем, браття, в бій кривавий від Сяну до Дону.
В ріднім краю панувати не дамо нікому.
Чорне море ще всміхнеться, дід Дніпро зрадіє,
Ще у нашій Україні доленька наспіє.

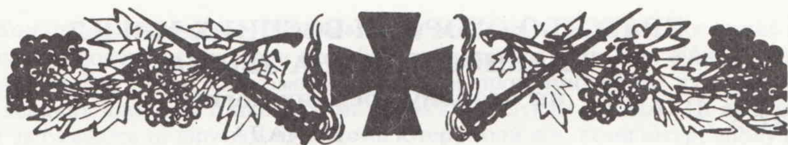
Душу, тіло ми положим...

А завзяття, щира праця свого ще докаже
Що ся волі в Україні піснь гучна розляже.
За Карпати відіб'ється, згомонить степами
Україні слава стане поміж ворогами.

Душу, тіло ми положим...

Наливайко, Залізняк і Тарас Трясило
З домовини кличуть нас на святеє діло.
І згадаймо славну смерть лицарства-козацтва,
Щоб не втратить марно нам свойого юнацтва.

Душу, тіло ми положим...

Ті, що відійшли...

ВАСИЛЬ ШЕПЕТЮК
***8.12.1923 – †18.3.1990**

Ділимося сумною вісткою з членством Братства кол. Вояків 1-шої УД УНА та з громадянством, що в неділю 18-го березня, 1990 р. в дома, несподівано та передчасно відійшов у вічність член Станиці Братства в Аделаїді Василь Шепетюк.

Покійний Василь народився в селі Воскресінці, пов. Коломия, гімназію закінчив в Коломиї, там зложив іспит зрілости в 1943 р.

Коли почалося формування Української дивізії в 1943 р., Василь вступив добровольцем до неї в гурті своїх друзів. Рекрутський вишкіл пройшов у Гайделяґрі в одинадцятій сотні. По закінченні вишколу, висланий був на підстаршинську школу, де закінчив її у Радольфцелю. Опісля вислано Його до медичної військової академії в Гісені. Тому, що всі німецькі кандидати на старшин мусіли були відбути фронтову службу, українських студентів вислали на фронт до Італії.

Після капітуляції він щасливо оминув полон і дістався до Бамберґу в Німеччині. В 1946 р. записався до університету в Ерлянґені. Успішно закінчує студії в 1949 дипломом економічних наук.

З приїздом до Австралії в 1950 р. включився в суспільно-громадське життя і був членом багатьох організацій. Покійний був лагідної вдачі, скромною і чесною людиною, стояв непохитно на сторожі прав і чести свого народу і чесно виконував свої обов'язки. В 1952 р. одружився з Марійкою Стешин, виховали двоє дітей, Соню і Андрія, обоє покінчили університетські студії.

Покійний Василь належав до: Української Громади, Станиці Братства кол. Вояків 1-шої УД, якої був довголітнім головою. Належав до Пласту і був станичним, кошовим і виховником, належав до Куреня Войнарівців. Був членом Осередку НТШ в Аделаїді.

Покійний залишив у глибокому смутку дружину Марійку, дочку Соню, сина Андрія, брата Степана і сестру Марію на Україні. Похоронні обряди в церкві і на цвинтарі відправив капелян Станиці Братства о. митрат І. Ю. Шпитковський. Поховонено його на цвинтарі Дадлей Парк.

Над могилою Покійного Василя прощали: Від Української Громади — голова інж. С. Григорців, від Станиці Братства — голова М. Висоцький, від Братства і Сестрицтва Св. Покрови на Вейвіл — п. В. Іванів, від Союзу Українок в Південній Австралії — пані Л. Цюрак, від Осередку праці НТШ в Аделаїді та від Пластової Станиці прощав станичний, пл. сен. М. Лапка, від Крайової Пластової Старшини і Куреня Войнарівців пл. сеньйорка А. Овчаренко.

Інж. Б. Соловій прощав від своєї родини, від себе, від родини Покійного Василя і подякував за численну присутність.

На бажання родини, замість квітів на могилу Покійного Василя, на фонд жертвам Чорнобиля в Україні присутні зложили 800 дол.

Його Родині в Аделаїді та на Україні наші найщиріші співчуття, а земля нашої прибраної батьківщини Австралії хай буде легкою для Його тлінних останків.

Вічна Йому пам'ять!

**Управа Станиці Братства
кол. вояків 1-ої УД УНА в Аделаїді,
Південна Австралія.**

РОМАН ЛЕСИК
ПІДХОРУНЖИЙ УСС
*6.1.1896 – †9.4.1990

9-го квітня в опікунчім домі в Пармі закінчив життя на своїм 95-ім році, кол. підхорунжий Українських січових стрільців, учитель і диригент, **Роман Лесик,** останній в Огайо доброволець з серпня 1914 року.

Р. Лесик народився 6-го січня 1896 р. в селі Малковичі, повіт Перемишль, і в тому місті закінчив у червні 1914 р. українську гімназію та зголосився до Українського Леґіону. З поміж десяти тисяч з'явившися в Стриї добровольців, був він прийнятий до УСС і висланий до Ґоронди на Закарпатті на коротенький вишкіл 2,500 рекрутів. Вже 28-го вересня був висланий із сотнею Івана Коссака на російський фронт, де під Добрівлянами у Стрийщині відбув «воєнне хрещення» 24-го жовтня, коли із стежі Андрія Домарадського врятувалися від куль москалів лиш комендант і він.

У сотні Сороковського воював на горі Ключ 5-го листопада, а під командою його наступника Носковського на горі Маківка і під Лисовичами. В осені 1915 р. був приділений до Коша УСС і допомагав Михайлові Ґайворонському організувати духову (дуту) оркестру і вчив стрільців грати на інструментах. Там став заступником капельмайстра, і згодом дириґував Малою оркестрою.

Змалку мав замилування до музики і вчився грати. Вже 16-літнім, дириґував гімназійною оркестрою в Перемишлі й мав змогу підучуватися оркестрального ремесля при оркестрі 10-го полку піхоти. Ця наука придалася йому. В ранзі підхорунжого УСС перейшов до Української галицької армії, до її Інтендантного відділу II коломийської бриґади під командою сотника Осипа Навроцького, в якім служив як чотар УГА, а пізніше як поручник армії УНР до 15-го серпня 1919 року.

В місяцях найтяжчої недолі УГА, в «чотирикутнику смерти», Р. Лесик був комендантом залізничого транспорту, званого «Харчовим складом» своєї бриґади, який дійсно перемінився в «поїзд смерти», потім описаний

Юрою Шкрумеляком у спогадах під тою назвою. Комендант поїзду оцінював число смертних жертв плямистого тифу на 600 вояків з рядів трагічно безпомічної армії.

У той найскрутніший час визвольної війни чотар пішов з групою Юліяна Шепаровича в І Зимовий похід під командою ген. Михайла Омеляновича Павленка, і в Армії УНР, як поручник у Херсонській дивізії, закінчив військову службу Батьківщині-Україні.

Після війни Р. Лесик студіював право в Українськім тайнім університеті і притім вивчав теоретичні предмети в Музичнім інституті ім. Лисенка у Львові, а рік грав в оркестрі театру Йосипа Стадника. Одруження з учителькою Ольгою Луціною спрямувало його вписатися на Педагогічні курси, і після іспитів музики і математики почав у 1929 р. вчити в народних школах, а скоро і керувати в селах у повітах Жидачів і Стрий, і в місті Стрию. Був також інспектором шкіл у Сколім. В тому часі він заснував і провадив духові оркестри в селах: Володимириці, Антонівці і в Корчині.

В серпні 1944 р. родина Лесиків евакуювалася на захід, і після війни знайшлася в англійській зоні Німеччини. Там в таборі «Орел» в Мунстері, попри працю в таборі і в школі, зорганізував у 1947 р. духову оркестру та у 1954 р. таку ж, 30-членну «Трембіту» у Клівленді у ЗСА, до якого переселилися в серпні 1949 р.

Для духових оркестр диригент мусів аранжувати пісні і розписувати ноти для різних інструментів, — і у Клівленді опрацював коло 80. У тому було 10 маршів, 4 довші в'язанки вояцьких пісень, релігійні, патріотичні і розвагові пісні, для гри в походах, на зустрічах, імпрезах у залях і під відкритим небом, — у Клівленді, Акроні, Пітсбурзі, Детройті, Торонті, Бофало і в Чікаґо. Композицію Р. Лесика «Марш у честь Шевченка» грала «Трембіта» в школі у Вашінґтоні 27-го червня 1964 р. перед відкриттям пам'ятника Шевченкові, а його інші твори: «Привіт Україні», «Вечір в Україні», «Карпатські мелодії» були в репертуарі американських оркестр і виконуванні в Пітсбурзі 16.7.1961 на «Українськім дні», та в Сан Франціско 20.9.1964 в парку Ґолден Ґейт і 20.9.1965 на концерті української музики. «Трембітою» диригував він через десять років, з перервами, аж до 1975 р.

Поза диригентурою проф. Лесик найбільше праці в громаді вклав у Комітеті оборони обряду й традицій і для акцій патріярха Йосифа; вісім років помагав у колекціях Українського музею-архіву; рік учив у Школі українознавства; від смерти 30.7.1973 сотника Жигмонта Олексина був головою Братства УСС, і громадянином — патріотом, релігійним парафіянином.

Панахиду у закладі Головчаків 10-го квітня і похорон наступного ранку з церкви Покрови Пресв. Богородиці на український цвинтар у Пармі, правив о. Михайло Крупка, новий настоятель тої парафії. З покійним прощалися Олександер Блашків і Степан Зорій після Панахиди, о. Крупка в церкві, а над могилою Степан Кікта, Усусус Іван Палка, Петро Венґрин і Семен Крислатий (від Комітету оборони). Два перші промовці розсіяли на домовині землю з Ярослава і зі Стрия. Піснею «Видиш, брате мій» Богдана Лепкого закінчено цей похорон одного з останніх Усусусів. В ньому прийняли участь представники з прапорами від Станиць УСС, Дивізійників, УПА і Осередку СУМА ім. В. Хмельницького.

Проф. Роман Лесик оставив сина інж. Ігоря, дочку Ірину Подубинську в Україні і сина інж. Лева, з їхніми родинами.

Степан Кікта

ІВАН СМІҐУРСЬКИЙ-СНІГУР

*26.1.1921 – †17.2.1990

Дня 17 лютого ц.р. відійшов у вічність, після двох років тяжкої недуги, мій брат Іван. Народився в Радимні біля Перемишля, до гімназії вчащав у Перемишлі, а від 1937 р. у Львові. Після приходу більшовиків переїхав до Німеччини, а коли формувалися українська дивізія, вступив у її лави. Брав участь у боях аж до капітуляції, коли попав у полон в Ріміні. Звільнений з полону повернувся до Німеччини, де жив у Реґензбурґу, а звідти виїхав до Австралії. В Сіднею став членом Братства дивізійників.

В 1957 році виїхав до ЗСА і замешкав у Стромбсвілі, стейт Огайо. Ставши спаралізованим, страждав і боровся за життя, але після удару серця помер.

На його бажання, його тіло спалено, а прахи поховано на укр. кладовищі Петра і Павла в Пармі, Огайо.

В.Й.П.

МИКОЛА ВОЛИНСЬКИЙ

*15.4.1924 – †29.4.1990

Управа Відділу ОбВУ та Українська Громада в Еспанії діляться сумною вісткою, що 29 квітня, по кількамісячній важкій недузі, помер на 67-му році життя Микола Волинський. Покійний народився в Холмі в родині православного священика. Середню освіту закінчив у Львові.

Як підстаршина Української дивізії брав участь у бойових діях, особливо під Фельдбахом. Після війни він опинився в полоні в Ріміні, де виявив велику активність в літературному житті й дописував до преси під псевдонімом «Смерека». Цю діяльність він продовжував, коли полонених перевезено до Англії. Вийшовши на волю, поселився в Лондоні й кілька років працював у СУБ та в редакції «Українська думка».

В 1952 році отримав стипендію еспанської організації «Обра католіка» на студії в Мадріді. В 1956 р. закінчив факультет політичних наук, й уже одружений повернувся до Лондону на працю до «Української думки». В 1957 р. проходить іспит співпраців-

ника Foreign Broadcast Information Service ЗСА і отримує першу посаду на острові Кіпрі, де пробув 6 років. Там нагороджено його за солідну працю Certificate of merit with distinction американського уряду.

Тоді Миколу перенесено до Відня, де він працював до своєї емеритури в 1988 році. Співпрацював з ОбВУ в організації поїздок і святкувань в околицях Австрії, де боролася Українська дивізія.

Він ніколи не нарікав на своє мандрівне життя, всі місця його осідку були для нього задовільними, але його мрією, після України, була Еспанія, країна яку він полюбив під час своїх студій і де він одружився. Майже щороку приїжджав до Еспанії на відпустку, щоб відвідати друзів по зброї, товаришів студій та малу українську громаду у Мадріді. Всі його радо вітали — це була велика приємність «побалакати» з Миколою, бо він, окрім широкого знання суспільно-політичних проблем, завжди мав нові «віци».

Микола мав великі літературні здібності, писав багато, зібрав велику кількість матеріялів про українську сучасність, і найбільшою його мрією було осісти на постійно в Еспанії й на емеритурі солідно опрацьовати й підготовити до друку зібрані матеріяли. Перша частина його мрії здійснилася, бо він повернувся з родиною до Еспанії, але доля не дозволила завершити його другу мрію.

Нехай еспанська земля буде йому легкою.

Дружині, його синам та родині на Україні наші глибокі співчуття, а Другові Миколі Вічная пам'ять.

Відділ ОбВУ та
Українська Громада в Еспанії

ХОРУНЖИЙ
РОМАН ЛИТВИНЕЦЬ

***1925 — 1975**

Гляди дружній спомин д-ра Остапа Сокольського на стор. 72-ій.

В.Й.П.

СЛОВО ДО ПІСЛЯПЛАТНИКІВ!

Між нашими читачами розмножився тип читачів, охочих читати на кредит. З днем 15.7. ц.р. маємо 172 незаплечені передплати на 1990 р. Довжників за 1989 є 47, а ноторичних за минулі роки, котрі ще одержували журнал є 16. До того сотки читачів, котрим були змушені здержати дальшу висилку В.К.

На адресатці кожний має інформацію до якого року має заплачену передплату.

Адміністрація

Ціна $4.25